Prof. Dr. Tarık Z. TUNAYA

MÜŞAHEDELER VE TEZLER

DEVRİM
HAREKETLERİ
İÇİNDE

ATATÜRK

VE

ATATÜRKÇÜLÜK

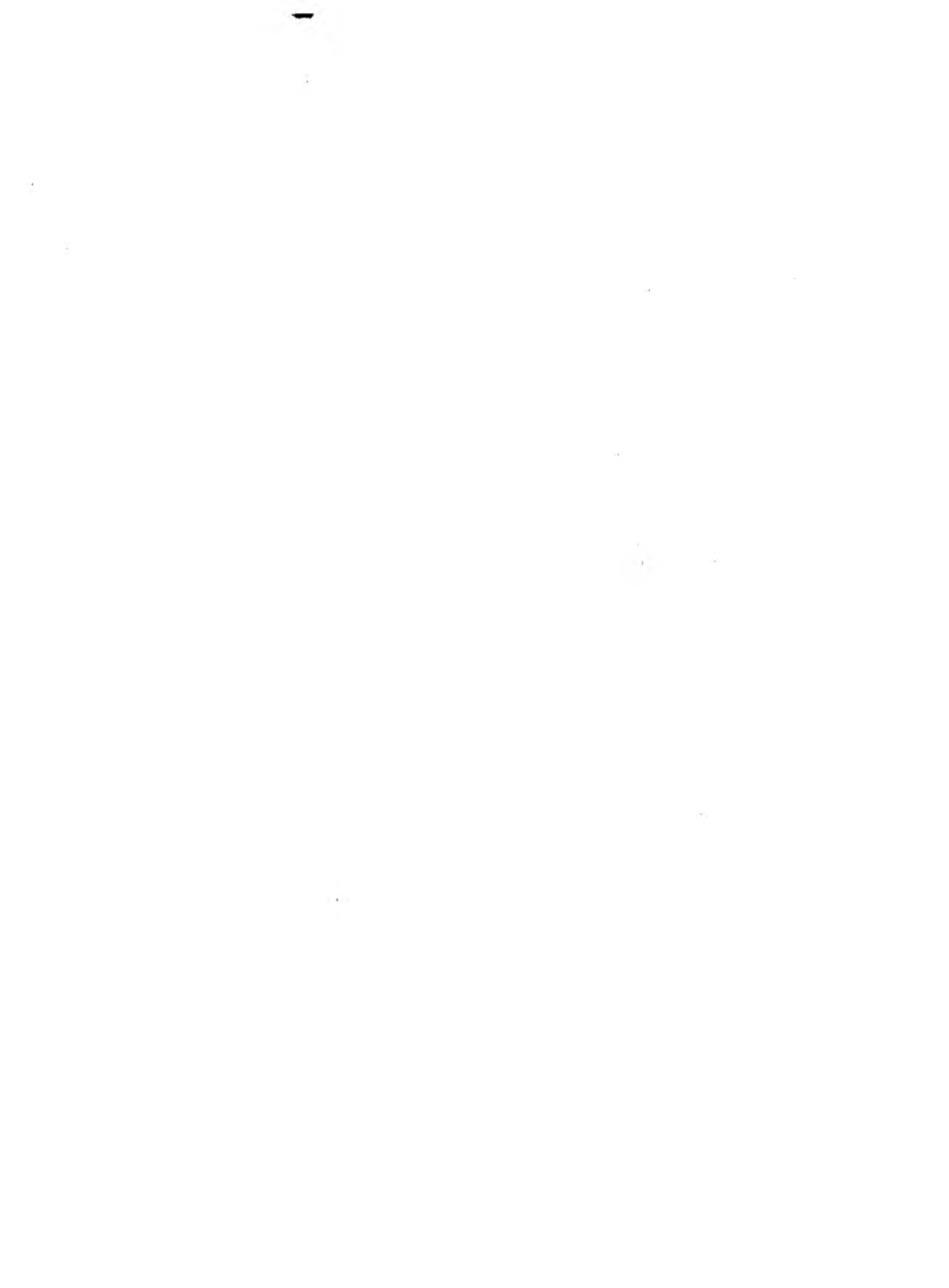
SİYASET İLMİ SERİSİ 14

Prof. Dr. Tarık Zafer TUNAYA

DEVRİM
HAREKETLERİ
İÇİNDE

ATATÜRK
VE
ATATÜRKÇÜLÜK

BAHA MATBAASI — İSTANBUL, 1964

Atatürk olmasaydı çökmüştü Türk ulusu,
Kurtuluş olanağı öylesine azdı ki...
Türkteki kutsal gücün şahlanışı Atatürk,
Türk ulusu olmasa Atatürk olmazdı ki!...

Behçet Kemal Çağlar

Ö N S Ö Z

19 Kasım 1963 günü, Atatürk Haftası dolayısı ile Samsundaydım. Sabahleyin şehri gezerken, Atatürk heykelinin bulunduğu parktan geçiyorduk. Gür ağaçlar altındaki sıralardan birisine, bir genç adam oturdu. Elindeki Milliyet gazetesini açtı ve Atatürkle ilgili makalemi, galiba sonuncu yazıyı, dikkatle okumaya başladı.

Arkadaşlarımla beraber bir an genç okuyucuma baktık. Bu, hayatımda beni çok heyecanlandıran olaylardan biri olmuştu.

Bu küçük kitap Milliyet'te, Atatürk'ün 25. Ölüm Yıldönümü dolayısı ile yazmış olduğum makalelerden vücut buldu. O yazıları bir kitap halinde toplamayı düşünmemiştim. Atatürk hakkında bir kitap yazmak bana çok zor görünüyordu, daha sonra böyle bir ödevi başarmayı düşünüyordum.

Buna şimdi değil, daha 1938 de, ölümünden bir hafta sonra, O'nu Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf talebesi olarak büyük bir kalabalık içinde uzun yolculuğuna uğurlarken, Sarayburnuna doğru ilerleyen âbideleşmiş top arabasının ardında yürürken tasarlamıştım. Sonra, O'nu İzmite götüren Yavuz zırhlısını, çok sevdiği Türk halkı olarak, yaşlı gözlerle Adalar açığına doğru uğurladık. O'nu ve eserini, kendimizi incelemeye söz vererek şehre döndüm.

Yıllar ve yıllardır Halkevci, öğretici ve Devrim Ocakları üyesi olarak Türk Devrim hareketini çeşitli yönlerden araştırmaya çalıştım. Yazarak, konuşarak, tartışarak... «Milliyet» idarecileri beni bu makaleleri yazmaya çağırdıkları zaman irkildiğimi hatırlıyorum. Ama, bu bir vazifeye dâvetti. Kabul etmeliydim.

Bu yazı dizisi, Büyük Atatürk'ün aramızdan ayrılışının ki kaç yıl sonrasından beri yazdığım, savunduğum fikirlerin ve araştırmalarımın bir sentezi olmuştu. Fakat bir kitap olmanın yoğunluğundan yoksundular. Gazete makaleleri hacmi içinde, meselelerin tümüne değil, bazılarına değinmiştim.

Yazılarımın gördüğü ilgiden mahcup olduğumu burada belirtmek isterim. Okuyucularım, bunların mutlaka kitap haline konmasını istediler. Bir baskı karşısında kaldım. Bu isteğe cevap vermeye çalıştım. Bu kitap gene de Atatürk ve Atatürkçülük hakkında, 1938 de,

kedi kendime vermiş olduğum kararın yerine getirilmesi sayılamaz. Ne de olsa, ilk adımlar atılmış oluyor.

Türk Devrimi, henüz, geçmişteki kökleri, tarihî oluşu, ideolojisi bakımlarından incelenmiş sayılamaz. Atatürk bütün bu meselelerin içindedir. Atatürkçülük aynı meselelerin sentezidir. Şu halde, bugün bu konuyu tam olarak işlemeye imkân yok. Bununla beraber, biz başlıyoruz. Ve Atatürkçülüğe, çağımızın toplumsal problemleri açısından, tarihî gelişme yolları içinde bakmak istiyoruz. Kitabımız, Milliyet gazetesinde yayınladığımız makaleleri, ilâveler yaparak, gözden geçirmek suretiyle, bu bakıştan doğdu. Siyaset İlmi Serimiz içinde yayınlamayı uygun bulduk. Okuyucularımız, öteki kitaplarımıza kıyasla, bazı farklar bulacaklardır. Fakat Siyaset İlmi metodumuza sâdık kaldığımızı da göreceklerdir.

Kitabımızın hazırlanmasında başlıca âmil Abdi İpekçi dostumuzdur. Ercüment Karacan da bizi her zaman destekledi. Hasan Pulur, Turhan Aytul dostlarımız, ve Milliyet yazı ailesi bu kitabın çıkması için bizi her zaman teşvik ettiler. Aziz dostum Behçet Kemal Çağlar da, bu kitabın bir an önce yayınlanması için baskısını esirgemediği gibi, güzel bir dörtlük yazdı. Nihayet genç arkadaşlarım, içten bir bağlılığın ifadesi olarak bana yardım ettiler. Bütün dostlarıma minnet dolu teşekkürlerimi sunarım.

Bu kitabı yazmakla, hayatımızı borçlu olduğumuz olayları ve fikirleri araştıramamış olmanın üzüntüsünden bir parça olsun kurtulduğum için mutluyum.

Tarık Zafer TUNAYA
Ayaspaşa, Kasım - Aralık, 1963

İÇİNDEKİLER

I

" Mes'ut, muvaffak, muzaffer ve müreffeh „ bir Türkiyenin oluş felsefesi

İKİ KUŞAK ARASINDA

Yıl 1924. Eylülün 18 inde, Büyük Atatürk Rizeden, Giresuna gitmek üzere ayrılmaktadır. Bir hocalar heyeti ellerinde dilekçe, halkın arasındaki Cumhurbaşkanına yaklaşıyor. Dilekçeleri: Kapatılan medreselerin tekrar açılması. **«Gazi Paşa»** dan aldıkları cevap da şu: **«Siz mektep istemiyorsunuz. Halbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu memleket evlâtları yetişsin! Medreseler açılmıyacaktır. Millete mektep lâzımdır!»**

19 Eylûlde Giresundadır Atatürk.. Gençlik adına «Necdet Bey» hoş geldiniz söylevinde diyor ki: **«Hoş geldiniz Paşa... Karadenize çıktığın gündenberi gözlerimiz ufuklarda kaldı. Enginlerin göklerle birleştiği yerde hep sizi aradık. Doğru Dumlupınardan mı geliyorsunuz?.. Senin irade ve kudretin altında ölen şehitleri ziyaret ettin mi?.. İçlerinde bizim Yeşil Giresun'dan kimse var mıydı? Onlara arzularının yerine geldiğini söyledin mi?.. İstiklâl Harbinde şehit olanlar yalnız düşmandan değil, saraydan da intikam aldılar... Artık mukadderatımız Afrikalı bir dadının büyüttüğü cahil bir Han ve Sultan elinde değildir... Cumhuriyet bir tahtsa biz gençler onun sehpasıyız. Biz**

kırılmadıktan sonra o düşmeyecektir. Ve üzerinde her zaman lâyık olan oturacaktır. Türk tarihinde artık kimse tufeylî yaşayamaz. Sizin büyük huzurunuzda bütün gençler yemîn eder ki, vatanın aleyhine, millî hâkimiyetin ve Cumhuriyetin zararına hangi baş kalkarsa onu koparacağız. Velev o baş vatanı ve millî hâkimiyeti bize verenlerden biri olsun. Ferdî saltanatın mezarı Büyük Millet Meclisi binasının altındadır.»

Cumhurbaşkanı **«Gazi Mustafa Kemal»** diktiği tohumun, yeşerdiğini sevinçle seyreden bahçıvan gibi, bu heyecanlı sözlere cevap veriyor: **«Bu sözlerinizle bütün memleket gençliğine tercüman olmaktasınız. Muharebe meydanlarında kanlarını akıtan şehitlerin ruhları bu sözleri işitmekte ve müsterih olmaktadır. Memleketin şuurlu ve zinde gençliği karşısında hissettiğim bahtiyarlık büyüktür»** [1].

BEKLENEN İNSAN

İki kuşağın, **Eski** ile **Yeni**'nin karşısında Atatürk'ün cevaplarına bakınız. Her ikisinde de gerçeklik ve kesinlik bulursunuz. Bu iki nitelik, daha geniş bir kavram içindedir: Devrimcilik. Tarihimizde, zamanlardır beklenen büyük adam tipinin ana hatları da bunlardı: Toplumu ve kendisini harekete geçiren şartları ehliyetle hesaplıyan, toplumun dinamiklerini başarı ile yöneltebilen lider, Atatürk, kolektif vicdanın özlemlerini sosyal ve siyasal alanlarda mânâlandırabilmiştir. Atatürk, geçmişle gelecek arasında, değiştirilmesi gerekenle değişik düzen arasındaki geçişi başarı ile temsil edebilmiştir. O'na **«Büyük»** sıfatını vermemiz bu tarihî davranışının anlamıdır. Yıldırım hızı ile değişen olaylar ve gelişen akımlar ortasında, O her sözü ve tutumu ile her zaman devrimci ve realist kalmasını

(1) Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin sonbahar seyahatleri (1341), s. 82-85

bilmiştir. Atatürkçülüğün temel çizgileri de bu suretle ortaya çıkar.

İNKÂRA GÖTÜREN YOLLAR

Bu büyük insanın 25. ölüm yıldönümü, bu yıl, dünya çapında bir olay olarak ele alındı. Ama bizler O'nu, çok farklı, hayli garip şartlar içinde anıyoruz.

Bir kere, Türkiyeyi kuran ve kurtaran tek ve gerçek yolun bulucusu bir ekip lideri bu seçkin devlet adamını, fikirlerinin derinliğine hâlâ inememiş olmanın üzüntüsü içinde hatırlıyoruz.

Sonra da, herkes Atatürkçü... Eseri ile, düşüncesi ile içten ilgileri olmıyanlar, ellerinde olsa O'nun yaptıklarını kökten baltalamayı ilk iş edinecek olanlar, O'ndan yana görünüyorlar. Atatürkçülüğü gerçek maksatlarını perdeleme vasıtası saymak, devrim prensiplerini bu maksatlar yönünde açıklamak ve bir çeşit düşünce tekeli kurmak, fikir hayatımızın olağan manzaralarından sayılıyor.

İş bu kadarla kalmıyor.

Atatürk'ün yolunda olmak, Atatürk'çü olabilmek bir yana, O'na ve dolayısiyle eserine sövmek, bâzı çevrelerce şöhret, gelir, intikam vasıtaları sayılıyor. Bunların yanı sıra, yanlış yorumlar da, bu gidişe ayrı bir renk veriyor.

Bu tutumların çeşitli görünüşlerine şahit olmuşuzdur. Daha birkaç yıl önce (1958 de) memleketin gözbebeği Harb Okulunda (Harbiye) okutulan bir siyasî tarih kitabında Atatürk'ün **«dalaveracılığından»** söz ediliyordu [2]. Türk Cumhuriyeti ve Türk devrimi ise, bir dergide, Osmanlı İmparatorluğunun gerileme ve yıkılma olaylarından birisi olarak gösterilmiştir [3]. Millî bir

---

(2) Tahsin Ünal: Türk Siyasî Tarihi (Ankara 1958), s. 260

(3) Büyük Doğu: İdeolocya Örgüsü (Büyük Doğu, No. 2, 13 Mart 1959, s. 2, 15).

devletin kurucusu Atatürk'e komünist demek, bir memleket kurtarıcısının **«nesilleri mahvettiği»** ni iddia etmek, İslâm dünyasında ilk bağımsızlık savaşını açmış bir lidere **«dinsiz»** diyebilmek ve bunu birkaç yıl önce (1958 de) cami minberlerinden bir hoca edası ile söylemek ve bütün bu olayları «27 senelik bir istibdat» hikâyesine bağlamak... İşte bizi, istesek de istemesek de inkârcılığa götüren yolların işaret taşları bunlar...

Bu biçim iddiaların, devrimci tutumların baskısı altında pek açıkca ileri sürülemiyeceği muhakkak... Yalnız, düşündürücü bir soru var. Acaba tarihe karşı, kendimizi hiç mi sorumlu saymayız biz? O'nu küçültüp, neyi büyültmek istiyoruz? Türk devrim hareketini hakir göstererek türlü maksatları tatmin çabasında olanlar, gelecek kuşaklar karşısına, böylesine bir nankörlük yükü altında, iki büklüm, ne yüzle çıkacaklardır? Aslında, bu iddiaların küçük göstermek istedikleri, ne devrimdir, ne de Atatürk... Onlar, bu memleketin tabiî gelişme ve yükselme yolunu tıkamak isteyen br zihniyetin temsilcileri oldukları için bu yoldadırlar. Gerilik ilâhesine, gümüş tepsi içinde Atatürkçülüğün başını sunmak çabası bu özlemlerini dile getiriyor.

GERÇEK ÖZLEM

Atatürk, özgürlük hareketleri ve savaşları tarihimizde, devirlerdir özlenen yapıcı insandır. Gerçek özlem budur. Bu memlekette karanlıktan, cahillikten, gerilikten ve batıdaki anlamı asla taşımıyan **«muhafazakârlık»** tan kurtuluş yolunda ikiyüz yıla yakındır, türlü fikirler, akımlar ve atılışlar vardı. Hepsi de dağınık olan bu fikirleri ve enerjileri birleştirebilen tek kuvvet, Türk devrimcileri olmuştur. Onların da lideri Atatürk'tü. O'nun yapıcı, gerçekleştirici karakteri, kuruluş ve kurtuluş çatımızın harcı olmuştur. Ve yine O'nun değişen devirlere, devlet şekillerine, hükûmet sistemlerine rağmen, değişmez niteliklere sahip oluşu bu tarihî durumundan doğuyor. O'nun harekete geç-

tiği tarihle öncesi arasında uçurumlu farklar vardır. Atatürk açılan bir devirle kapanan bir devir arasında tarihî görevini başarır. **«Safha safha»** izlediği bir kurtuluş programını, ana çizgilerinde en ufak bir tâviz vermeden, israrla, azimle yürütür ve uygular. Atatürkçülük, bu büyük aksiyonun felsefesidir.

İKİ TEMEL

Atatürkçü programın uygulanışı, iki temele dayanır. Birincisi, Türklerin millet olarak, ileri hamleleri başaracağına ve hazmedeceğine olan inandır. İkincisi de, devrimin, **«inkılâpçı»** metodun Türkiye için bir varoluş meselesi olduğu inancıdır. Devrim dışında, Türkler için millî bağımsız, demokratik ve medenî bir hayat olmıyacağı kanısıdır.

Her iki manevî temel de, bir gerçeğin ifadesidirler. Atatürk'ün şahsî kaprisi, **«kendi»** fikri değil... O'nun şahsî ihtiraslarını ne yapıp yapıp kabul ettirme sevdasında olmadığı da bu gerçeğin öteki yüzüdür. O, tarihin yolunu kalkınma ve kurtulma için izlemek zorunda bulunduğumuz yolu seçemeseydi, bu yolun tek olduğunu anlatma metoduna başvurmasaydı, gerçek bir lider niteliklerine sahip olduğunu nasıl ileri sürebilirdik?

Türk devrimi öyle bir yoldu ki, bunun dışında herhangi bir başka yol varılmış olan sonuca ulaşamazdı. Devrimin zarurîliği, devrimciliğin millî bir ödev sayılışı bu karakterinden doğmuştur.

HANGİ AMAÇ?

Türk devriminin ulaşmak istediği amaç neydi? Daha doğrusu, ihtilâlci (inkılâpçı) bir metodun uygulanması gerekli miydi? Cumhuriyet kurulalı, neredeyse yarım asır oluyor. Ve biz bu süre içindeki gelişmelerin nedenlerini aramak imkânlarına kavuştuğumuzu sanıyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu artık devam edemezdi. **«Hasta Adam»** belki yaşıyordu ama, bir devlet organizmasının canlılığından, geleceğe umutla atılabilecek kalkınma kudretinden yoksun olarak... İmparatorluk bir kurtuluş formülü olmaktan uzak olduğu kadar, herhangi sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremiyecek bir hareketsizlik içindeydi. Yarı sömürge durumundaydı. Medenîlik düzeyini, yüz yıllardır, bir daha geri alamamacasına, kaybetmişti. Yaşayışı **«siyasî»** idi. Sosyal alanda, binbir derdin kemirdiği ölüden farksızdı. Klâsik ıslâhat tedbirleriyle, kurtulmasına ihtimal yoktu. Üstelik, Birinci Dünya Savaşı, büyük devletleri üzerine çullandırmış, yatalak gövdesi paylaşılmaya başlanmıştı.

Parçaları yeniden bir araya mı getirmek, yoksa yeni, diri, bağımsız bir devlet mi kurmak? Bu soruların cevabı, girişilecek savaşın amacını ve şiddetini tâyin etmiştir. Atatürkçülük bu amaç ve tansiyonun felsefesidir.

VAROLMAK MI?

Yeni bir devlet kurmak ve bu siyasal organizasyonu millî, bağımsız, demokratik temellere dayamak Türk devriminin amacı, varacağı plâtform olmuştur. Tek ve gerçek kurtuluş yolu buydu. Millî kurtuluş, **«İstiklâl»** yolu buydu. Bu uğurda girişilmiş olan savaşın, **«İstiklâl Harbi»** adını alması tesadüflerin ve şairlerin eseri değildir.

Bu yol çetindi. Millî hareketin kader yolu, batı ile doğunun baskıları arasından, iki ateş arasından geçiyordu. Bağımsızlık yolu, uygarlık yoluydu. Uzun ve yorucuydu. Ama güneşe, hayata çıkarmıştır.

Eğer bu yol izlenmeseydi ne olacaktı? Başka yol ya da yollar yok muydu?

Batı uygarlığını temsil ettikleri iddiasında olan, Clémanceau'ların, Lloyd George'ların dile getirdikleri formül vardı.

Sèvres diktası bu formülün özünü gösteriyordu. Bu sefer birkaç vilâyetten ibaret bir yarı sömürgelik ve esirlik... İstanbul hükûmeti, saltanatçı ve hilâfetçi doktriniyle bu sonuca varabiliyor, Sèvres yazarlarıyla birleşiyordu.

Batılı formül karşısında, Doğunun da bir formülü vardı. Millî kurtuluş hareketini tamamlayıp, Sovyet Federasyonuna girmek.

Görülüyor ki, bu yollardan hiçbiri, Türkler için kurtuluş yolu değildir. Hangisini izlesek, amacımıza kavuşamazdık Sèvres formülü, İstanbul hükûmetiyle birlikte, bizi bir tâbi devlet haline getirecektir.Sovyet formülü sonunda ise, Azerbaycan, Ermenistan gibi bir çeşit peyk devlet olacaktık.

Şu halde, tek çıkar yol, milletin kendisini **«kendi azim ve kararı ile kurtarması»** idi. Yâni, ihtilâlci, devrimci müdafaai hukuk yoluydu. Bu yolun tek ve gerçek kurtuluş yolu olması bu suretle ortaya çıkar. Atatürk işte bu yolda yürüyen devrimci ekibin başındadır. Erzurum ve Sivas Kongreleri Reisi, Heyeti Temsiliye idarecisi, T.B.M.M. Reisi, Devlet Başkanı, Başkumandan ve Cumhurbaşkanı olarak... Atatürkçülük de, bu müdafaai hukuk programının uygulanması ile gerçek hüviyetine kavuşur. Atatürkçülük, herşeyden önce, hiç bir kurtuluş ve özgürlük hareketinin başaramadığı şekilde, **«Mes'ut, muvaffak, muzaffer»** ve **«müreffeh»** bir Türkiyenin oluş felsefesidir. Türkleri, maddî ve manevî sefaletten, aşağılık duygusundan, hareketsizliğin, cahilliğin, tenbelliğin ve anlamsız bir muhafazakârlığın vesayetinden kurtarma savaşı Türk devrimini tanımlar.

MİLLETE İNANMAK

Atatürk'ün gerçek dehâsı bu tarih olayından doğar: Türk milletine inan. Milleti ile Mustafa Kemal arasındaki bu şuur birliği ve geniş sezgi kudreti, Türk milletinin devrimciliğine iman, tarihimizde fevkalâde önemle yerini almış olan Türkiye

Büyük Millet Meclisinin birinci dönemi tarafından ehliyetle temsil edilmiştir. Ve coşkun, her türlü istibdatçı, saltanatçı, hilâfetçi, beynelmilelci sistemleri reddeden bir ruhun ifadesi olmuştur. Öyle bir ruh ki, bir lider ve kendisine inanan bir ekip tarafından ateşlendiği zaman müthiş bir infilâkla her türlü muhafazakâr ve sefil kadroyu parçalamıştır.

Atatürk'e inancımız O'nun engin sezişine ve zinde hareketlerine bağlanıyor. Atatürk'e gerçek yolu seçtiği, dâvâsından tâviz vermediği için bağlıyız. Yoksa O, doğruyu görmemekte israr edenlerin iddia ettikleri gibi, bir tapınak değildir.

Atatürk, millet ruhu ve halkın kabiliyetleri gibi hazineyi keşfetmiş bir insandı. Zaten dâhilerin yaratıcılığı da bu seziş kudretinde görülmüyor mu?

Michel Ange'ın bir şiirinde söylediği gibi, her mermer blokunda bir Venüs heykeli saklıdır. Gerçek san'atçı bu heykeli, o kaya parçasından çıkarana derler. Atatürk de Türk milletinde bu ruhu, bu heybetli varlığı sezen ve ona şekil veren Büyük İnsandır.

II

Meşrutiyet Kadrosu

OSMANLI ÖRNEĞİ

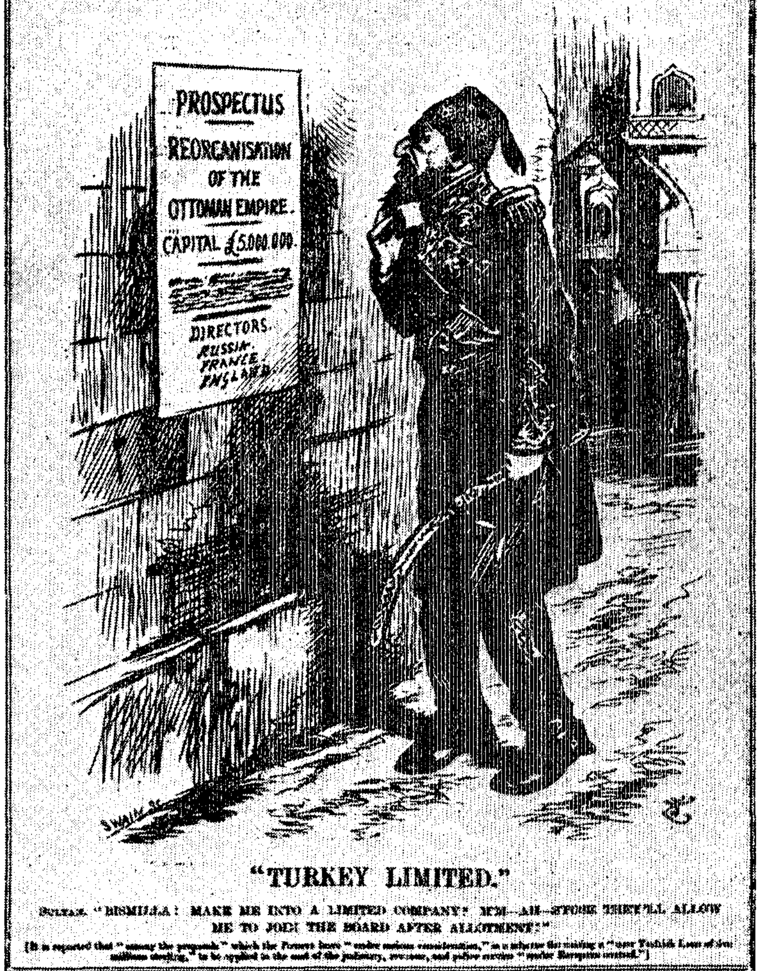
Şah'ın idaresine karşı ayaklanınız. Bu şartlar içinde İran'lı olmaktansa Osmanlı olmak daha iyidir. Hükümdarımız Mehmed Ali Şah ya da Abdülhamit olsa bizim için aynıdır.»

Bu satırlar, İkinci Meşrutiyetin ilânı günlerinde, Tebriz-de yayınlanan bir beyannâmede yazılıydı.

Osmanlı Türklerinin efsâneleşmiş özgürlük savaşı, komşu devletlerin hürriyetseverlerini de harekete getirmiştir. İmparatorluğu dinmez bir iştahla parçalamak isteyen büyük devletler, bir sömürge ve pazar saydıkları ülkedeki bu kalkınmayı hiç de hoş karşılamamışlardı. Uzun yıllar, Osmanlı İmparatorluğunun ıslâhat teşebbüslerini birer blöf saymışlardı. Daha 1897 de, Pariste «Coğrafya Derneği» salonlarında, tarihçi Albert Vandal'-ın aydın bir dinleyici kitlesine verdiği konferansta, ileri sürdüğü tez şu anahatlara dayandırılmıştı: Yapılagelmiş bütün ıslâhat hareketleri sahtedir ve oyalayıcı şeylerdir. «Bizim için artık şüpheye mahal yok. Delil ortada. Türkiye kendini ıslâhtan âcizdir. Onu zorla ıslâh etmemiz gerekiyor.» Bu sözler bir alkış tufanı ile karşılanmıştı [1]. Ünlü şair Victor Hugo'nun mısraı da kimsenin meçhulü değildi: «Türkler oradan geçti. Herşey matem ve harabe.» Batının kamu oyunda, Meşrutiyetin ilânı bir bomba gibi patladı. Komşu memleketlerin özgürlüğe ve uygar-

---

(1) Les Arméniens et la Réforme de la Turquie (Paris 1897), s. 35

İngiliz «Punch» dergisinde, Osmanlı İmparatorluğunun adlî, malî ve emniyet islâhatı için, büyük devletlerin kontrolü altında verileceği söylenen 5 milyon sterlin dolayısı ile, çıkan karikatür. Duvarda ilân: Osmanlı devletinin yeniden düzenlenmesi. Sermayesi: 5 milyon İngiliz lirası. İdarecileri: Rusya, Fransa, İngiltere. Karikatürün altında, Abdülhamid'in sözleri: Bismillâh! Beni Limited Şirket mi yapıyorlar? Beni de paylaşmadan sonra, Yönetim Kuruluna alırlar herhalde...

lığa susamış aydınları ise, Tebriz Beyannâmesi ile temsil edilmiştir. Kalkınan Yakın Doğuda, hürriyet bir mucizeydi.

Osmanlı aydınları için de özgürlüğün anlamı aynı olmuştur. O bir bunaltıdan kurtuluştu. «Bir kere seçim yapılsın. Meclis açılsın» her şey, her şey halledilecekti. Koca bir İmparatorluk gerilikten de, kapitülâsyonlardan da ,belini büken ne varsa hepsinden kurtulacaktı.

MECLİSİN KUDRETİ

Türklerde, bir meclisin lüzumu daha İkinci Mahmud zamanının Takvimi Vekayi'lerinde anlatılmıştır. Fakat bir meclisin şahsî bir saltanat karşısındaki cesur ve kurtarıcı olabileceği fikri, 1876 larda bir siyasî hayat kuralı olmuştur. Olaylardan birisi Rus Savaşı sırasında belirir. Ruslar Karadenizde Mersin vapurumuzu batırmışlardı. Aydın Mebusu Yenişehirlizâde Ahmed Efendi Bahriye Nâzırından durumu sordu. Gemi nasıl batmıştı ve kim batırmıştı? Bahriye Nâzırı verdiği cevapta: «Zaten eski bir tekneydi» diyordu. Mebus sözlerini şöyle tamamladı: — Ben geminin eskiliğini değil, bayrağımızın şerefini soruyorum.

Görüşme bu kadar tok olmamıştır. Ama hâtıradan hâtıraya geçe geçe daha net bir kahramanlık menkıbesi biçimine girmiştir.

«YA HÜRRİYET, YA ÖLÜM!»

10 Temmuz 1324 (24 Temmuz 1908) Perşembe günü, Manastır vilâyetinde, Hürriyeti ilân eden ilk nutuk söylenmiştir. Vilâyet meydanına hemen «Hürriyet» adı verilmişti. Mektebi Harbiye Ders Nâzırı Binbaşı Vehip Bey (Paşa), 60 numaralı top arabası üstüne çıkarak «Mukaddes ve muazzez vatandaş» larına hitap ediyordu. Sadece bu söylev, Meşrutiyetin ne kadar çeşitli

ve hayalperest anlamlarda ele alındığını göstermeye yeter. Vehip Bey'e göre otuzbir yıllık zulme son verilmişti. (Tabiî, Abdülhamid zulmüne). Aynı zamanda «Kanunî Sultan Süleyman devrinden beri Padişah'la millet arasına çekilen kafes kırılmış» tı. (Tabiî bu padişah da gene Abdülhamid'di). Nutukta bir de meşrutiyet'in romantik tanımı vardı: «Yetimlerimizin gözyaşlarını dindirecek, kimsenin hakkını kimseye kaptırmayacak, bizi insan gibi yaşatacak meşrû meşveret usulüdür ve bu isteklerimizi bütün halinde sağlayan Kanunu Esasî» dir [2].

Kanunu Esasî, Meşrutiyet, Hürriyet... Bunlar hep özdeş anlamlardı. Hepsi de herşeyi getirmeye yeterdiler. Mucizeler ülkesinin kapısı da bu sihirli anahtarlarla açılacaktı.

Yeryüzünün herhangi bir ülkesinde, bir Anayasanın tekrar yürürlüğe konmasıyla mucizelerin gerçekleşeceğine inanmış insanlar var mıdır? sorusuna, tek cevap: Evet, Meşrutiyetin Osmanlı Türkleri... denebilir.

HÜRRİYET SARHOŞLUĞU

Osmanlı «Meclisi Umumî» si (Parlâmento), 17 Aralık 1908 de açıldı. Ve çok çabuk, Meşrutiyetin bir siyasî vasıtası olmaktan çıkarak, bir «gaye» si haline getirildi. Padişah gene Abdülhamid'di. İmparatorluğun yaramaz çocukları, Abdülhamid'in tek meşrû hareketinin Cuma namazı olduğunu söyleyen Jön Türkler, muazzam karşılama törenleriyle memlekete dönmüşlerdi. Bir garip pota içinde erimeye gelmişlerdi.

Yıllarca zindan karanlığında kalıp da birden bire yakıcı güneş aydınlığına çıkmak neyse, Meşrutiyet de oydu. Bütün ülkeyi bir bayram havası kaplamıştı. Bir hürriyet sarhoşluğu idi bu... Kayıtsız şartsız sanılan bir özgürlük fikrinin yarattığı anarşi her türlü düzen sınırını yıkıyordu. Hürriyet, Abdülha-

(2) Tarık Z. Tunaya: Hürriyetin İlânı (İstanbul 1959), s. 8-9

رسالهٔ تدابیر صحیه یالتوسل بوسلاح معنویدن استفاده ایدیلیر

.. [illegible] ایچون [illegible] تعلیق ایدیلیر [illegible] مجرب بر دعا .

(هذا حرز مجرب للحفظ من الريح الاصفر ومن الطاعون)

(بسم الله الرحمن الرحيم) أومن كان ميتاً فأحييناه وجعلنا له نوراً يمشي به
في الناس كمن مثله في الظلمات ليس بخارج منها كذلك زين للكافرين ما كانوا يعملون
[illegible] ولو جعلناه قرآناً أعجمياً لقالوا لولا فصلت آياته أأعجمي
وعربي قل هو للذين آمنوا هدى وشفاء

يارقيب يامقتدر

ااا [illegible] ح ح [illegible] س ص

ياخلاق ياعليم

عسى الله ان يكف بأس الذين كفروا والله اشد
بأساً واشد تنكيلا (بسم الله الرحمن الرحيم) يالطيف [illegible]
[illegible] واستجرنا برسول
الله محمد صلى الله عليه وسلم اللهم انا نجعلك في نحورهم ونعوذ بك من شرورهم
[illegible] يوم الدين اياك نعبد واياك نستعين [illegible] حسبي الله [illegible] اليس
الله بكاف عبده وصلى الله على سيدنا محمد وآله وحفظنا من الطعن و الطاعون
يا ايها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم اذ هم قوم ان يبسطوا اليكم ايديهم
فكف ايديهم عنكم واتقوا الله وعلى الله فليتوكل المؤمنون لقد جاءكم رسول
من انفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين رؤف رحيم فان تولوا فقل
حسبي الله لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم لا اله الا الله أمان من الطعن
محمد رسول الله [illegible] في الطاعون سيدي عبدالوهاب الشعراني سيدي [illegible]
[illegible] سيدي سراج الدين البلقيني [illegible] كتب [illegible] الخلاق

[illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ ثلاثة [illegible]
[illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible]

وصلى الله على سيدنا محمد
النبي الامي وعلى
آله وصحبه
وسلم
[illegible]

[illegible]

✽ [illegible] ✽

Koleradan korunulması için Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Sultanahmet Kulübünün dağıttığı dua

mid bir yana, O'nun idaresine ve insanlarına karşı işleyen bir mekanizma olmuştu.

İhtilâl başlangıçlarının bir özelliği 1908 yılı boyunca görülür: İhtilâlciler, henüz iktidarın zirvesini hedef saymıyorlardı. Çeyrek yüzyıldan fazla, Abdülhamid'i şahsen bir istibdat sistemini kurmakla suçlandırmış olanlar, şimdi yalnız etrafındakileri *sorumlu tutuyorlardı.*

İstanbul'da polis âtıl bir hale gelmişti. Kayseri'de halk **«Hürriyet ilân edildi»** diye, Hükûmet Konağı'nı basmış, Mutasarrıfa nüzul isabet ederek, korkudan ölmüştü. Belediye Reisi dövülenlerin başındaydı. Bir anda 1500 kişi İttihat ve Terakki Fırkası'na yazılmıştı. İçlerinden kırk kişi vilâyetin idaresini ele almışlardı.

ACI GERÇEK

Ne var ki, bugünün sosyal ilimler edebiyatında **«az gelişmiş»** diyebileceğimiz bir toplum yapısında, Meşrutiyet fazla bir değişiklik yapamazdı. Yapamamıştır da... Mucize yolunun kapısından büyük ümitlerle girmiş olan Osmanlı Türkleri, anarşi ve sarhoşluk dehlizinden geçerek derinlemesine, bir hayâl kırıklığı ve aşağılık duygusu uçurumuna düşmüşlerdir. 10 Temmuz 1908 den, onyedi gün sonra, Halit Ziya (Uşaklıgil) nın, Sabah'taki makalesi şu başlığı taşır: İtidal... Makale başlıkları gözden geçirilse, Meşrutiyet toplumunun iniş çıkışları kolaylıkla anlaşılır: **«İtidal mi, şiddet mi lâzım?», «Kendimizi toplayalım», «İnkılâbı ahîrin kadrini bilip biraz ciddî olalım», «Meyus olmayalım.»** İttihat ve Terakkî'nin ilk bildirilerinden birisi kamu düzenini bozan «bâzı edepsizler» in hareketlerinden söz eder.

Meşrutiyetin en anlamlı tablosunu, Kalem dergisinin bir karikatürü canlandırmıştır. Bu bir madalya resmidir. Bir yüzünde, geniş bir kapıdan, giyimli kuşamlı, rahat adım atan insanlar girmektedir. Meşrutiyet, güzel bir kız timsali, elinde

defne dalı, bir sütuna dayanmış bekliyor... Ardında Yeni Cami, güneş doğuyor. Apaçık bir gözyüzü. Her taraf mâmur. Öteki yüzünde: Birbirine giren bir sürü insan. Kavga, döğüş, bıçaklama... Bir kalabalık, ellerinde bayrak ilerliyor. Üzerinde fransızca «grev» yazılı. Tabanca dumanlarının sisi her tarafı kaplamış...

Gerçekte Meşrutiyet buydu. Gelişmemiş bir toplumun unsurlarını kurnaz bir istibdat idaresi birbirine bağlamıştı. Meşrutiyet bu baskıyı kaldırınca, aradaki bağlar kopmuş, bütün sosyal unsurlar serbest kalmışlardı. Aslında, onları birbirine bağlayan ileri bir toplumun şartları değildi. Osmanlı İmparatorluğu ülke parçalanmaları içinde, bütünlüğünü sağlayan unsurların da dağıldığı bir safhaya girmişti. O zaman, geri müesseselerin ve kuvvetlerin, her yeni ve devrimci adımı nasıl köstekledikleri elle tutulur gibi ortaya çıkmıştır.

TALİHSİZ DEVRE

İkinci Meşrutiyet, gerçekten talihsiz bir devre olmuştur. İç ve dış olayların tablosu bunu gösterir. Büyük Avrupa devletleri (Düveli Muazzama) «Şark Meselesi» nin son düğümlerini çözmek fırsatına kavuştukları kanısındaydılar. Bulgaristan istiklâli, Bosna - Hersek'in kaybı, Karadağ, Sırbistan, Girid, Arnavutluk, Yemen kaynaşmaları ve kopmaları, nihayet Trablus, Balkan, Birinci Dünya Savaşları... Bunlar yetmiyormuş gibi, Meşrutiyet kalesini almak isteyen gericilerin 31 Mart saldırışları...

Bütün bu olaylar keşmekeşi içinde acemi, şiddet tedbirlerini arttıra arttıra hükûmet etme sanatını gösteren bir iktidar partisiyle, çığlaşan ve her türlü fikirlerden örülü bir muhalefetin mücadelesi, Meşrutiyeti, siyasî hayatı yok etmişti. Çok partili rejimin bir boğuşma, iktidar değişimi yerine bir ölüm kalım mücadelesi örnekleri Meşrutiyetin eserleri arasındadır. Fiilî bir tek parti rejimi, bir çoğunluğun ve o çoğunluğa hâkim olan bir

Merkezi Umumî'nin istibdadı ve iktidar tekeli kurması Meşrutiyeti kendi kendini inkâr yoluna sokmuştur.

Yıllar yüzyıllar zindan karanlığından kurtulan bir toplumu işte bu seviyeye getirmişti. Zaten tamamiyle geri bir sosyal yapı, tarih sahnesinde hangi rolü oynayabilirdi?

«İKTİSADÎ ESARET»

Meşrutiyeti başarısızlığa götürmüş olan faktörlerin başında, ekonomik «geriliği» saymak gerekir. Meşrutiyet düşünürlerinin hepsi bu konuda ittifak ederler. **«İğneden ipliğe kadar her şeyi Avrupa'dan beklenen bir toplum»,** Batı'nın ekonomik ağırlığı ve rekabeti karşısında yenilmeğe, kahrolmağa mahkûmmu. Birbirlerini bir kaşık suda boğabilecek, iki ünlü düşünür, Ziya Gökalp'le Prens Sabahattin'in belki de birleştikleri tek nokta Meşrutiyetin gelişmemiş tablosudur: Türkler, millî bir idealden yoksun oldukları kadar iktisadî sınıflardan da yoksundular. Türkler memur ve rençberdiler. Türkler müstahsil değil, müstehliktiler. «Pasif» vatandaştılar.

Bu fikirleri söyleten olayları, Meşrutiyetçiler cesur bir açıklıkla görmüşlerdir: Kapitülâsyonlar, borçlanmalar (Düyunu Umumiye), yabancı şirketler, kısacası Osmanlı İmparatorluğunu bir pazar, bir sömürge yapmak isteyen yabancılar ve yerli ortakları, Türkler üzerinde teksif ettikleri baskıları ile, bir milletin varolmasını değil, bir esir kitlesini devam ettirmek amacını güdüyorlardı.

İşte, talihsiz ve dertli Meşrutiyet.

«BU DEVLET NASIL KURTARILABİLİR?»

Ezelî soru, bir kere daha soruluyordu. Meşrutiyetçiler, gerçek cevabı bulamamakla beraber, toplumun hastalıklarını büyük bir heyecanla, cesaretle teşhis yoluna gitmişlerdir. İslâmcı, Türkçü, Garpçı, Şahsî Teşebbüs'çü, sosyalist akımlar, kendi açılarından, çoğu zaman yetersiz ve eksik, fakat içten cevapları-

قاپیتولاسیون بلاسی قالقدی

حق یزدیغدر: الله‌ه حمد ایدەلم. روح محمدی، اسلاملك بو
كوزنكی سعادتینی منتشر ایدر، روضهٔ مطهره‌سنه بیكلرجه صلاة و سلام،
حكومت حاضره‌یی سلاملایەلم. عصرلك سوروكلەدیكی الك بیوك
مصیبته نهایت چكدی، یوزلرجه تشكر و احترام...

وطنداشلر!

یكی حیات باشلایور. ملت و دولت شمدی استقلال بولیور. تاریخ
یكی صحیفه‌لرینی آچیدی. بربرمزی تبریك ایدەلم. بربرمزی سوەلم،
و حكومته دیه‌لم كه

ایشته سكا بربرینی سوك، ال الەویرك، قاردش آره‌سنده اختلاف
اولمادیغنی بربرینی سوەرك، ال الەپیشه‌رق، وطن ایچون كولەكوله اولمكه
حاضرلانه‌رق اثبات ایدن بر ملت، یوری، یوری! ملت سنكله برابردر.

مسلمانلر!

یكی حیات، یكی ایش ایستر. دون او بلانك زیر قصوردن اولدیغی
سوەلیلره یارین یكی تركیایی یكی حیاتده كورملیدرلر.
یكی حیات ایسه، معناً، مادةً قوتلی اولمقله قائمدر.

وطنداشلر!

قاپیتولاسیون بلاسنك الغاسندن سوینه‌بیلدیكمز قدر، منتظری
الرندن كیدنلرك یارین وارلغمزه هجوم ایچون قیلدنمجقلرینی ده
اونوتمایەلم. شوق ایله چنكه، فداكارلقله اثبات یغورنلك.

[illegible]

Kapitülâsyonların kaldırılışı ile ilgili olarak, İkinci Meşrutiyet yıllarında, yayınlanan Beyanname

nı kamu oyuna, ideolojik çabalarla, sunmuşlardır. Sadece, bu fikir akımları, Meşrutiyetin olumlu eseri sayılabilir. Ama Meşrutiyet bilânçosu bu kadarla kapatılamaz.

Meşrutiyet, her şeyden önce, Türk toplumuna **«Vatandaş»** tipini hediye etmiştir. **«Tabaai şahâne»** nin **«Vatandaş»** lığa yükselişi tarihimizde anılacak büyük askerî zaferler kadar önemlidir. Vatandaş, devletin kendi yapısı, insan yapısı olduğuna, kendi hayatı ile devletin alınyazısı arasında sımsıkı bir bağ bulunduğuna inanan insandır. Meşrutiyet bize bu tip insanı yetiştirmiş olan bir okuldur.

İkiyüz yıla varan hürriyet savaşlarının en olgun meyvalarından birisi de budur. Herkes, posta mümeyyizinden Sadrıâzamına kadar, toplumunun nabzı ile meşguldü. Onun hastalığını bulmak, onu tedavi etmek istiyordu. Büyük bir kitlenin siyaset yapması da bu devrenin eseridir. Öyleyse, bir kamu oyunun, hükûmet icraatı karşısında tepki gösteren kuvvet olarak, ortaya çıkışı da Meşrutiyetin eseri sayılamaz mı?

TEVFİK FİKRET'İN CEVABI

1912 yılında, Halâskâr Zabitan Grubu adıyla bir subaylar topluluğu, İttihat ve Terakki Partisini tehditler sonunda, iktidardan uzaklaştırmaya muvaffak olmuştu. Grubun lideri, birkaç arkadaşıyla, Âşiyan'ında oturan Tevfik Fikret'i ziyarete gitti. Şâire dediler ki: — **Görüyorsunuz, İttihatçılar artık uzaklaştı. Başımıza geçin de birşeyler yapalım!**

Fikret bir divanda oturuyordu. Yumruğunu sıktı. Yanındaki kuş tüyü yastığı vurdu. Tabiî kuş tüyü yastık hemen eski haline geldi. Fikret, ziyaretçilerine yumruğunu gösterdi: — **Bir şey oldu mu elime?** — Hayır. — **Yastığa bir şey oldu mu?** — Hayır. Son cevabı gene kendisi verdi: — **Bir yerde ki ne vuran ele ne de vurulan yere bir şey olmaz, ben orada çalışamam.**

Fikret'in cevabı üzerinde düşünmek bir tarih devresini aydınlatmaya yarar. Gerçi, Batı anlamında bir **«Umumî efkâr»**

yoktu Meşrutiyette. Fakat Osmanlı siyasî hukukunun değişmez kuralı olan, halkın pasif bir kitle oluşu telâkkisi, artık değişmişti. Belki de, bu devre için Lûtfi Fikri Bey'in deyimiyle «efkârı umumîye» yerine «hassasiyeti umumîye» den söz etmek daha uygun düşer.

AYDINLARIN GÜNAHI

Aslında, yetersiz olan, dar olan Meşrutiyetçi bir kadro idi. Aydınlar kendilerini her zaman için suçlu, hattâ günahkâr saymışlardır.

Meşrutiyet, İttihat ve Terakki iktidarının bâzı gerçekleştirmeleriyle de, yakın tarihimizde, önemli köprübaşılar tutmuştur: Türklerin millet olarak Yirminci Yüzyıl sahnesine çıkışları, millî bir şuura ve **«mefkûreye»** (ülküye) sahip kılınmaları yolunda alınan sosyal ve siyasal tedbirler, aynı zamanda bir devlet politikasının da temelleri olmuştur. Ekonomik alanda, kendi kendine yetme esasına dayanan bir politika hayli semereli olmuştur. Kültür ve hukuk alanlarında elde edilmiş olan sonuçlar, özellikle lâikleşmenin başangıcı sayılır.

BİLÂNÇO

Bu kadar savaş, bu kadar boğuşma ve bu kadar çabanın bilânçosu gerçekten hazindir. Meşrutiyet beklediği eserini veremeden ölen bir insanın talihsizliği içinde olmakla beraber, başarısızlıkları devrimci olamamasına bağlanır. Romantik, hayâlci bir devlet düşüncesi, bir imparatorluğu değil, bir kabileyi bile kurtaramazdı.

Meşrutiyet, birbirine Abdülhamid politikasının harçlarıyla bağlı unsurların dağılmasından doğan sorunları çözebilecek kudrete ve yetkiye sahip değildi. Hastalıkları görmekte açık kalbli olan insanlar ve gruplar, onları tedavi konusunda cesaretli olamamamışlardır. Her şeyi, malûl bir gövdeyi muhafaza

kaygusu içinde çözme yoluna gitmişlerdir. Her şey yapılabilirdi, ama Osmanlılık kadrosu içinde. Aksine, hemen hiç bir şey bu kadro içinde yapılamazdı. İmparatorluk, yabancı kuvvetlerin çarpıştığı, unsurlarının bağımsızlığa kavuşmak istedikleri bir yapıya sahipti. Hayatı sadece **siyasî**'ydi. Sosyal ve ekonomik alanlarda, vereceği ve yapacağı bir şey kalmamıştı. Meşrutiyet gerçekleştirici, yapıcı devlet adamından ve personelinden yoksundu. Kesin, kararlı, devrimci bir savaşın kumanda heyetinden yoksundu. Cahillikle, tereddütle, gerici bir muhafazakârlıkla, sosyal yapıyı ayırıcı unsurlarla her karşılaştığı yerde savaşı kaybetmiştir.

Atatürk ve Atatürk'çüler, Türk devrimcileri işte bu iklim şartları içinde, bu siyasî lâboratuvar deneyleri içinde yetişmişlerdir.

III

Mütareke Koridoru

BİR ESİR KAMPINDAN SESLER

"...1919 un başlangıcını unutmayalım. Hayat hakkımız tanınmıyordu. Meclis'ten kovuluyorduk. Çünkü ümitsizliğe düşmüştük. Dünya barışının âdeta bir anahtarıyız. Dün aleyhimize yürüyen yabancı kalemler, ihtiraslı fikirler - şimdi de hiç utanmadan - övüyorlar bizi. Çünkü Anadolu'da yükselen yumruklar var, hakkını isteyen büyük bir kitle...»

Bu satırları dikkatle okuyunuz. Yazarı S. Karatuğ isimli esir bir Türk subayıdır. Birinci Dünya Savaşı içinde, esir düşmüştür. İskenderiye'de, Seydi Beşir, İngiliz esir kampına sürülmüştür. Orada taşbasması bir gazete çıkarır bizim esir subaylarımız. Adı: **«Türk Varlığı»**. Karatuğ'un satırları 15 Ocak 1336 (1920) tarihli bu gazetenin 24. sayısından alınmıştır [1].

Anavatandan uzakta...

Nerede kalmıştı Anavatan? Neydi Anavatan?

İsyan ve işgallerle yer yer parçalanmış bir ülke; bir türlü tatmin edilmemiş ıslâhat ve devrim ihtiyacının sahnesi; ekono-

---

(1) Bu dergilerin asılları Amerika, Kaliforniya'da, Stanford Üniversitesine bağlı Hoover Kütüphanesinde, Dağdeviren koleksiyonundadır. (Dosya D. 23).

mik alanda geri ve esir bir memleket, kardeş kavgasından ve şahıs çekişmelerinden bıkmış, bunalmış bir halk kitlesi; nihayet kudretini, benliğini kaybetmiş bir devlet.

Anavatan işte buydu.

Peki bu durumun sebepleri?

Esirlik gurbetindeki askerler, telörgüler ardında bu sorunları da ele almışlardır.

İşte Ali Kâmil'in «Gaye» başlıklı yazısından bir iki satır: **«... Tekrar ederiz. Müteessir, meyus olmıyalım! Bir memleket mezarlarla, harabelerle örtülürse korkulmaz!... Yeter ki o memlekette müşterek tek bir ruh yaşasın.»** (No. 24).

Halit Rıfkı'yı dinlemek ister misiniz? «Garpten Şarka» yazısından: **«...Halbuki Şarklılar yeniden yeniye milliyete sarılıyor! O halde Garpte dağılmaya başlayan millî azametin yakın bir istikbalde Şark diyarına taşınacağını şimdiden iddia etmek pek de kehanet sayılamaz Asya'nın bu mes'ut inkılâplarında, mensup olduğum milleti acaba öncü olarak görebilecek miyim?»** (No. 27).

Türk Varlığı'nın 25. sayısındaki başyazı da bize, Nâzikî Oğullarından M. Namık'ın aydınlık fikirlerini sunabilir: **«... Memleketimizin büyük dertlerinden biri de gayesizliktir. Gayede bir memleketin şimendiferi, maarifi, ziraati gibi birinde belki de en birinci derecede mühim ihtiyaçlarındandır. Gayesiz bir şahıs veya mânevî bir şahıs ile çöl üzerinde yolunu kaybetmiş bir seyyah arasında fark yok gibidir... Bugün memleketimizde cehalet pek kesiftir. Okumuş olanlarımızda da gaye yoktur... Bu gaye fırkacılık ve sair siyasî manevralarla dahi yönünü değiştirmiyecek kadar, bütün milletin kalbleri ve ruhları ile müttefikan takip ve evlâdı ahfadına telkin edecekleri pek muhterem, pek mukaddes bir şey olmalıdır... Türkün gayesi milliyet olmalıdır.»**

Ve bir sayısında, Ziya Gökalp'in Malta'dan işitilen sesi, esirlere duyuruluyordu (16 Kasım 1919):

Ağla çoban ağla, ovan kalmadı
İnle bülbül inle! yuvan kalmadı.

ELDE NE KALMIŞTI?

Dikkat ediniz, bir esir kampının taşbasma dergisinde, bütün bir kurtuluş edebiyatı saklıdır. İsmi gibi Türk Varlığı'nın bütün faktörleri yokluklardan çıkartılıyordu: Gayesizlik, hareketsizlik, milliyetsizlik (ülküsüzlük) ve nihayet... Devletsizlik. Bir varoluş felsefesi, yokediliş'e isyandan, ihtilâlci, devrimci bir hamleyle ortaya çıkacaktı. Meşrutiyet lâboratuarının bütün deneylerinden elde edilen sonuçlarla, menfî'den müspet'e, olumluya doğru yürümek için, neler yapmak değil, neler yapmamayı düşünmek gerekiyordu.

Aslına bakarsanız, bütün Türk'ler esirdi, yahutta kendilerini öyle hissediyorlardı. Sonsuz bir buhran içindeydiler.

Meşrutiyetin harabeleri üstüne oturmuş, düşünüyorlardı. Ne kalmıştı elde? Bir anda, soruya, belki de «—**Hiç!**...» cevabı verilebilirdi. Başlarını iki elleri arasına alıp da düşünenler, önce Meşrutiyetin muhasebesini yapmışlardır: Medeniyet sırf bir biçim meselesi değildi. Batı usulleri sadece taklitle uygulanamazdı. Hürriyet savaşları, her zaman refah ve huzurla sonuçlanmıyordu. Müesseseler gerçeklerin ve ihtiyaçların eseri olmalıydılar.

Düşünceler, tekrar tekrar hürriyet savaşları üzerinde toplanıyordu. Meşrutiyetin verdiği örnek, verebileceği ders çok, çok pahalıya malolmuştu: Hürriyet adına savaşmış olanlar, bir gün hürriyeti getirmiş, Meşrutiyeti kurmuş olsalar dahi istibdada sapabilirlerdi. Bir Abdülhamid yerine birçok Abdülhamid ortaya çıkabilirdi. En kötü istibdat, türlü nedenlerle şahıs ve

zümre tahakkümünü kuran ve bunları demokratik müesseseler ardında gizleyen şekildi ve durmadan hürriyeti siper ettiği için istibdatların en tehlikelisiydi.

Deneyler daha da birbirine bağlanabilirdi: Dinci çevrelerin politikaya karışması memleketi yıkacak derecede tehlikeliydi. Memlekette, her zaman için din duygularını istismar edenlerin peşinden gidebilecek geniş bir kitle vardı. İmparatorluk sistemi içinde, Türk olmayan unsurlardan Türkler için fayda ummak imkânsızdı.

Mütarekenin ümitsiz insanlarına ışık veren sonuç bu müşahededen doğacaktır ve şudur: Türkleri ancak ve yine Türkler kurtarabilirdi.

FIRKACILIK

Yıl 1918... Güney Ege ilçelerinden birinde iki memur bir mezarlığın yanından geçmektedirler. Birisi orada yatan dindaşlara bir fâtiha okumayı teklif ediyor. Okuyorlar. Öteki derhal ilâve ediyor: **«Ben duamı İttihatçıların ruhuna göndermiyorum.»**

Meşrutiyeti kasıp kavuran «fırkacılık» bu olaydan daha anlamlı olarak tanımlanamaz. Fırkacılık, Meşrutiyetin meyvasıdır. Bir siyasî parti taraftarlığının bir çeşit din sayılması demektir. Karşı parti mensubuna ancak kin ve intikamla bakmak demektir. Bu tip bir anlayışa dayanan çok partili rejim memleketi bir cehenneme çevirir. Muhalefet-iktidar münasebetleri bir ölüm kalım savaşıdır. Karşılıklı düşman cephelerin kuruluşu demektir.

Meşrutiyet, dejenere edilmiş bir partiler rejimiyle, kolayca bir cehenneme çevrilebilmişti. Siyasî hayat da bir savaş meydanı olmuştu. Fırkacılığın varmış olduğu en feci sonuç, memleketin ikiye bölünmüş olmasıydı. İttihatçılarla itilâfçılar Orta Çağın din harblerine hâkim zihniyetin temsilcileriydiler. Bir-

birlerini öldürmelerini, idam sehpasında birbirlerine küfretmelerini mümkün kılan bu zihniyet, Türkiye'nin siyasî hayatında, çeşitli sosyal nedenlerin yaratığı olarak, Meşrutiyetle başlamıştır. Bugün dahi süregelmektedir.

KİN : SİYASÎ HAYATIN MOTÖRÜ

Mütareke süresinin (1918-1922) ele alınan olaylarını daha yakından izlersek, insanları ve çevreleri harekete getiren dinamiğin, toplumun gerçek sorunlarından fazla, kin olduğunu görürüz. Meşrutiyetin çözülen unsurları daha sarp bir intikam politikası içine düşmüşlerdir. Mondros Mütarekesinin imzalanışından itibaren, millet olarak mahkûm edilme tehlikesi bile, şahsî ihtirasları kolay kolay frenleyememiştir. Bu hengâme, Mütareke olaylarına özel bir renk verir.

Meşrutiyet'in İttihat ve Terakki'si yerine Hürriyet ve İtilâf geçmek istemiştir. İktidarda olmasa bile siyasî hayata hâkim olma iddiası İtilâfçılarda yerleşmiştir. Çetin bir İttihatçılık düşmanlığı saray ve çevresini kaplamıştır. **«İttihatçılar zamanında ne yapılmışsa kötüdür»** kuralı siyasî suçların ve cezaların ölçüsü olmuştur.

31 Mart'ın liderlerinden Ahmet Rasim Hoca, nihayet içini bir daha dökmek fırsatını bulmuştur: **«31 Mart bir hâdisei irticaiye değildir.»** Sosyal ve kültürel alanlarda yapılmış olan hareketler birer birer durdurulma ve **«eskiye irca»** yolundadırlar. Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'ye göre Cihadı Ekber Fetvası bile sakattır.

İttihatçılar Alman dostu mu idiler, İtilâfçılar İngilizlerin yanıbaşındadır. Alemdar'ın başyazılarından biri şu başlığı taşır: **«İngilizleri istiyoruz!»** Hele, Ayasofya Camiinde Vâiz İzmir'li İsmail Hakkı Hocayı dinleyiniz. Harbi Umumî'de yenilmişsek, işte sebebi: **«Reşid, Âli, Fuad Paşaların makamlarından Kâmil Paşa'yı kovan, Sait Halim'i, Talât'ı getiren, emanetullah'ı**

zâyeden kavmin başka ne görmesi beklenirdi?» Hoca'ya göre Lloyd George'un sözleri doğrudur. Dünyaya yüksek sesle anlatmak kerekir ki, **«İngilizlerle harbeden ve el'an da etmek isteyenler İttihatçılardır, Yeniçerilerdir.»**

Anadolu devrimcileri de İttihatçılıkla itham edilmişlerdir. Hele millî bir devlet formulü, Hafız İsmail Hakkı'ya göre aslı mümkün olamaz: **«İslâm hükümdarsız olamaz, Cumhuriyet olamaz.»**

OLAYLARIN DİLİ

Mütareke olaylarının bir özelliği vardır: Türk milletinin bağımsız, millî, demokratik bir devlet kurmasını engellemek. Bu, herşeyden önce, sanki «Arabistan'lı casus Lawrence» ın, ihtiraslarını bir bir yerine getirir gibi, Mondros Mütarekesinin haksız ve adaletsiz uygulanışıdır. Azınlıklarla birleşen Batı medeniyetinin emperyalist orduları, Anadolu ve Trakya'da adım adım ilerledikçe, ülke üzerinde adaletsizliği şahıslandırmışlardır.

Oysa, Wilson'un 14 maddesine göre, her millet gibi, Türk milleti de bir devlet kurma hakkına sahipti. Devlet kurma konusunda, mağlûp, galip millet farkı gözetilmiyeceğine göre, bu tabiî hakkı, kolektif hürriyeti, yâni istiklâli, Türklere de tanımak kadar tabiî ne olabilirdi? Yeni bir dünya düzeni, eşit kaderlere dayanmalıydı.

Ne var ki Batı'nın galip devletleri, zaferlerini yeni bir vesayet sisteminin diktalarına bağlamışlardı. Türklerin hissesine de Sèvres düşmüştü. Clémenceau'lar, Osmanlı delegasyonunu çağırmışlardı. Ve bir sabah, Damat Ferit ve arkadaşları kendilerine tahsis edilen bir Fransız savaş gemisiyle İstanbul'dan ayrıldılar. Zırhlının ismi «Demokrasi» idi.

«BİZ DE İNSANIZ.. »

Demokrasi adına ne haksızlıklar yapılmıyordu ki. Düşman orduları adaletsizlik ilâhının kurşun askerleri gibi yer yer, tür-

lı zulümlerle memleketi işgal ediyorlardı. Sanki bir milletin ... ılanmış şiddetini arttırmak için.. İzmir, 15 Mayıs 1919 da işgal edilmiştir. Atatürk 19 Mayısta Samsuna çıkmıştır. 22 Mayıs Cuma günü yapılan Kadıköy mitinginde Saime Asker Hanım işgalcilere şöyle hitap ediyordu: «...**Galipler! Size hitap ediyorum. Eğer mücahedeleriniz insanları mes'ut etmek içinse biz de insanız... Bir millet yok edilemez! Ben kendimi hürriyeti gaspedilmiş bir milletin kızı olarak istiklâlime nasıl yürüyeceğimizi söyliyeceğim... Oğlum bana (Ben neyim) diye ilk sorduğu gün, ona semâlardan haykıran bir melek gibi (Büyük tarihli bir Türksün!) diye hitap edeceğim. Bu nidâ, bu ses onun ruhunda ne fırtınalar koparacak!...»** [2].

Büyük Gazete'nin 28 Mayıs 1335 (1919) sayısı simsiyah bir kapakla çıkmıştı. Falih Rıfkı (Atay) «Sevgili İzmir» başlıklı yazısında, Batı'lıların ağır ithamlarına cevap veriyordu: «... **İzmir'in Türklüğü bir rakkam ve şekil, bir istatistik Türklüğü değildir. Zira istatistikler ve rakkamlar, ölü ve bozulmuş ve cesetleri ancak adetle sayılmaya lâyık olan milletler içindir... Bursa bie, Konya bile bu kadar Türk değildir... İstatistik Türklerin lehinde imiş! Yere batsın istatistik. İzmir Türk'tür. Adet mantığı içinden kahraman plânları çıkar mı? ... İstanbul ve İzmir siyasî fırkaların ve bu sefil neslin kuvvetsiz, nâçâr kolları üstünde değil, burada padişah türbelerinden taşan ecdat ruhları ve orada Sarı Zeybeğin dağ rüzgârlarına ve ırmak seslerine sinen ruhu üstünde duruyor.»** [3].

İSTANBUL VE GENÇ SUBAYLAR

İstanbul, Sultan-Halifeyi, Heyeti Vükelâsını, Âyanını barındıran şehirdir. Ama bu onun resmî kısmı. «Gayrı resmî» İstanbul, Karakol Cemiyeti ile, Mim Mim Gruplarıyla Anadolu'

---

(2) Taha Toros: Türk Hatipleri (Ankara 1950), s. 74

(3) Falih Rıfkı : Sevgili İzmir (Büyük Mecmua, 28 Mayıs 1335).

yu destekleyen basınıyla Müdafaai Hukukçu'dur. 1919 seçimin-de bu tutumunu ispat etmiştir. Müdafaai Hukukçu bir Mebu-san Meclisi İstanbul'da toplanmıştır. Fakat İngiliz işgal kuvvet-leri temsilcisi bu Meclisle başedilemiyeceğini anlayınca İstan-bul'un işgali de kararlaştı. Ve, Letafet apartmanında uyurken öldürülen askerlerin naaşları üzerinden geçilerek, işgal kararı uygulandı. Liman, Çanakkalenin hıncını almak isteyen savaş gemileriyle doldu. Cepheden dönen genç subaylar, acaba ne düşünüyorlardı?

Ruşen Eşref'i (Ünaydın) dinleyiniz: **«Her uğradığımız şe-hirde İstanbul'a dair türlü türlü şeyler işittik. Bir şehrin şa-yiaları öbürkünü tutmuyordu. Hep böyle en son haberler en doğru sayılarak, eski havadis malzemelerinin yardımıyla bir İs-tanbul ahvali kura kura bir sabah Boğazdan girdik. İstanbul hakkında en doğru söz kal'alarımızın üstünde sallandığını gör-düğümüz başka bayraklar oldu. Göçkün ve dilgir bir Yeniçeri azâmetiyle somurtmuş Hisar'ın eteğini dönünce sisler arasında büsbütün heybetli kara bir su şehrinin asıl minareler ve kub-beler şehrine sebkat ettiğini (yerini aldığını) gördük. Güver-tede gözleri yaşla dolu genç zâbitler vardı. İçlerinden biri: — Se-ni bu hale biz koymadık... dedi».**

Ruşen Eşref **«Bıraktığı ve bulduğu İstanbul»** a her yaralı Türk gibi giriyordu: **«Limanın içinde, yanaşabilecek bir yer bul-mak için, her tarafı başkaları tarafından tutulmuş rıhtımlara beyhude yere başvurduk. O dakikalarda ölmüş anaların kuca-ğını arayan öksüzleri niçin düşündüm?»** [4].

ÜÇÜNCÜ KUVVET

Siyasî kuvvetler bakımından da Mütareke, yakın tarihi-mizin «Nâzik zamanı» dır. Henüz Mondros Mütarekesi imza-

---

(4) Ruşen Eşref : Bıraktığım İstanbul - Bulduğum İstanbul (Bü-yük Mecmua, 28 Mayıs 1335, s. 8-9).

lanmamıştı ki, Akşam başyazarı, Ziya Gökalp'in yardımcısı Necmettin Sadık (Sadak) durumu açıklıkla tartışıyordu: Bir nüfuz (Osmanlı iktidarı) yıkılmaktaydı. Eğer bunun yerine bir yenisi geçemiyecek olursa, **«hayatımıza hâtime çekecek anarşi»** hazırdı. Yapılacak iş şuydu: Mevcut kuvvetlerin dengesini bozmamaya gayret etmek. Neydi bu kuvvetler? Sosyolog gözüyle, bunlar memleketimizde, bütün kusurlarına rağmen millî meclislerle, hükûmet kuvvetleridir. «**Şu günler zarfında iki günlük hükûmetsizliğin, ufak bir anarşinin, Türk unsurun inkırazı demek olduğunu bildikten sonra, mevcut bütün intizam kuvvetlerini yıkmaya çalışmak memleketi sevmemek demektir.»** Necmettin Sadık'ın vardığı sonuç, tabloya isabetle vurduğu son fırça olmuştur: **«herkes bilir ki, bu memleket bir kaç ay sonra bugünkü kuvvetlerle idare edilemez. Daha başka zümrelere ihtiyaç vardır. Fakat işte o bir iki ayı beklemek zarureti karşısındayız.»** [5].

«Başka zümreler» üçüncü bir kuvvettir. Adı Müdafaai Hukuk'tur. Mütarekenin boğucu havası içinde, gerçeğe dayanan büyük bir ümidi temsil etmiştir. Birleştirici, toplayıcı karakteri ile yeni bir devlet bu yeni hareketin, Anadolu hareketinin eseri olacaktır. Atatürk bu hareketin lideridir. O, Mütarekenin tehlikeli dönemeçlerle, aşılması zor engellerle, yıldırıcı tuzaklarla dolu karanık ve boğucu koridorundan geçerek Erzurum yaylasına ulaşmıştır.

---

(5) Necmettin Sadık: Nâzik Zaman (Akşam 6 Teşrini Sani 1334).

IV

Müdafaai Hukuk Ruhu

BİR MİLLET UYANIYOR

14 Mayıs 1919'u 15 Mayısa bağlayan gece, İzmir'lilerin yaşlı gözlerle okudukları beyannameden :

«...Ey bedbaht Türk... Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster... Tekmil kardeşlerin meşatlıktadır... Binlerle, yüzbinlerle meşatlığa koş... ve Heyeti Milliyenin emrine itaat et. — İlhakı Red Heyeti Milliyesi»...

Bir başka beyanname şu başlığı taşıyor: **«Aydın Vilâyetinin feryad ve istimdadı»**. Denizli Heyeti Milliyesi imzası ile yayınlanan bu vesikadan da birkaç satır okuyalım: **«... Bugün ateş ve kan içerisinde bulunan Aydınlılarla, yarının siyah ve boğucu felâketlerini görerek sırf hayat ve namusu koruma endişesiyle silâha sarılan Nazilli; Denizli ve mülhakat ahalisi... uyumayınız... yalnız bugünün selâmet ve rahatını değil, yarının tehlikelerini düşününüz!»**

1920 başlarında Adana'dan Kilikya Heyeti Merkeziyesi **«Toros'un arkasında aylardan beri sükûn ve saadetten mahrum yaşayan hemşeriler»** e haykırıyordu: **«Türk'ün meşru ve millî haklarını tanımayan inatçı ve gaddar düşmanlarımıza yine Türkün îman ve kuvveti önünde boyun eğdirelim.»**

Herşey, İzmir'in işgali ile başlamıştı. Daha doğrusu, Mondros Mütarekesinin adaletsiz uygulanması ile için için, tek tek

Türk'leri saran ve harekete getiren savunma duygusu, ortak bir heyecan halinde, birdenbire patlak vermişti.

Ege bir volkan gibi kaynıyordu. Halk silâha sarılmıştı, kumandanların yaşlı bakışları karşısında, yetmişbeşlik ihtiyarlar babadan kalma şişhane tüfekleriyle gönüllü yazılıyorlardı. Bir milis teşkilâtı doğuyordu. Milletin kuvvetleri, o zamanki deyimle **«Kuvayı Milliye»** bu şartların mahsulüdür. Kuvvetler azdır ve dağınıktır. Altı bin kişilik Türkler, kırküç bin kişilik bir işgal ordusu karşısındadır. Ama, her tarafta yerden biter gibi, mukavemet yuvaları kurulmaktadır. Saldıranlar korkuya kapılmıştır [1].

Romanya cephesinden alelâcele getirilen General Nayder, Pariste barış pazarlığı ile uğraşan Venizelos'a şu telgrafı çekmek zorunda kalmıştır: **«Tam bir Türk seferberliği ve kuvvetli bir Jön Türk teşkilâtı karşısındayız. Her taraftan taarruza maruz kalarak hergün bir parça arazi terketmeye mecbur oluyoruz...»** [2].

YENİ BİR RUH

1919 Mayısının sonuncu Cuma günü, Ayvalık Mıntaka Kumandanı Ali (Çetinkaya) Beyin 56. Fırka Kumandanına durumu bildiren cevabı yeni bir ruhun dile getirilişi olmuştur: **«Alayın her ferdi demirden bir kale gibi yerinde sâbittir. Her türlü hiyanet hareketlerine karşı koymaya hazırdır. Büyük bir kahramanlık ve fedakârlık duygusu ile dolu olan Alayım ve bölgem içinde bulunan memleket çocukları adına durumu bildiririm efendim»** [3].

Efeler tarih sahnesine çıkmıştı. Gönüllü o kadar çoktu ki, silâh yetişmiyordu.

---

(1) Bu konuda, Türkiye'de Siyasî Partiler (İstanbul 1952) adlı kitabımızda bilgi ve bibliyografya vardır (s. 491-519).

(2, 3) Midilli'li Ahmet (Suvari Yzb): Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele (Ankara 1926), s. 72.

[illegible]

نومرو ۷

حقه حرمت ایتمکی بیلمه‌ینلری، قوته سرفرو ایتدیره‌لم

[illegible]

تورکك مشروع وملی حقلرینی طانیمایان عنود وغدار دشمنلریزی، ینه تورکك ایمان وقوتی اوکنده سرفرو ایتدیره‌لم. (حق) [illegible] «یوردیمزه»، «یووامزه» حتی «دین وایمانمزه» [illegible] تورك ایللرینه دوقونولیه جقدی؟ ... تورکلرله مسکون ولایتلرمزده حاکمیتمز ابقا ایدیله‌جکدی؟...

[illegible]

«اناطولی وروم ایلی مدافعهٔ حقوق جمعیتی» [illegible]

[illegible] اوت! ای، طوروسلك آرقه‌سنده آیلردنبری سکون وسعادتدن محروم یاشایان هم‌شهریلر [illegible] نورهلال

[illegible]

ای معشر اسلام! ای مسلمان تورکلر!

اذانکن بو سسلر اویان! قورقارم
وطن بر طنین کاه ناقوس اولور..

[illegible]

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Kilikya Heyeti Merkeziyesi'nin Adana Türklerine Yedinci Hitabesi (27 Ocak 1920)

Bu yepyeni bir zihniyet, zinde bir ruhtu. Esirliği, medeniyetsizlik, vahşilik ithamlarını reddeden taptaze ruhun adı Kuvayi Milliye Ruhu değildir. Müdafaai Hukuk Ruhu'dur. Her türlü ihtilâlci kuvvetin ve müessesenin özü olan bu ruh, İzmir'in işgalinden itibaren, memleketin her tarafında bir birlik, bir özdeşliğin ifadesi olmuştur. Kuvayı Milliye'yi, Reddi işgal Cemiyetlerini harekete getirmiş olan güç Müdafaai Hukuk Ruhu'dur. Bu ruh bir hamlenin, bir şuurlanmanın, bir kalkınmanın dinamosu olmuştur. Damat Ferit'le Namık Kemal zihniyetleri arasındaki fark neyse, Müdafaai Hukukçu olmakla olmamak arasındaki fark da odur.

Millî, bağımsız, iç ve dış kuvvetlerin baskısından ve vasiliğinden kurtulmuş bir devletin kurulması, Türklerin millet olarak kurtulması demektir. Türk devrimi, bu idealin Anadoluda infilâk etmesiyle, benlikleri sarsmasıyla, elektrik akımı gibi birbirine bağlaması ile başlamıştır. Her tarafta aynı ülküye sahip insanlar ,belli olaylar hepsinde aynı tepkileri uyandırmaktadır. İzmir'in işgali, uzun sürebilecek bu oluşu sür'atlendirmiştir.

ATATÜRK OLABİLMEK

Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in işgalinden dört gün sonra Samsun'a çıkmıştır. İlk müşahedeleri, bu herşeyi altüst eden kurtuluş hamlesi, Müdafaai Hukuk Ruhu olmuştur. **«Vaziyetin dehşet ve vehameti karşısında, her yerde, her mıntıkada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünülmeğe başlanmıştı. Bu düşünce ile alınan teşebbüsat, bir takım teşekkül ler doğurmuştur.»**

Bu, önüne geçilemiyecek, hiçbir suretle durdurulamıyacak kadar kuvvetli bir seldi. Millî bir dayanışmanın, tehlikeler karşısında **«Ben varım!»** diyerek ortaya çıkmasıydı. **«Mukaddesatını»**, mânevî değerlerini bizzat kurtarmaya karar vermiş bulunan bir **millet**'in yarattığı bir hareketti bu... Bunu görmek lâ-

\

zımdı. İstanbul'dan, Taht'ın ardından görülemiyordu. Kendisi de, Anadolu'ya ayak basıncaya kadar görememişti: **«İstanbul-da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felâketlere karşı bu derece uyanık olduğunu tahayyül etmezdim.»**

İki yıl sonra, Büyük Taarruz sıralarında, bu akımın ne kadar doğru olduğunu şu ifadesiyle doğrulayacaktır: **«Askere istirahat emrediyorum. Asker dinlemiyor ve İzmir'de istirahat ederiz!, mukabelesiyle cenk ediyorlar.»**

İstanbul'la Anadolu'yu birbirinden ayıran farkların en önemlisi, İstanbul'un kararsızlığı, Anadolu'nun da kesinliği olmuştur. İstanbul Hükûmeti Türk Milletinden ayrıydı. Ve Hükûmetin harb edememesine karşılık, millet savaşa hazırdı. Öyleyse, Hükûmet milleti temsil etmiyordu.

Bu gerçeği kabul etmemek, görmemek, inkâr etmek, Atatürk'e göre **«hasis ve tehlikeli»** bir zihniyettir. Milletin kaderiyle alay etmektir.

Mustafa Kemal'i Gazi, Başkumandan ve Atatürk yapan bu olaydır. O'nun, ufukların ardını keşfetmesi, gerçek yaratıcılığı olmuştur.

Mustafa Kemal, Samsun'dan Amasya'ya doğru, başları dumanlı dağları ve gümüş dereleri aşarak ilerlerken, Amasya Tamimi'nde ilk gerçekçi ve kesin prensibi koyar: Memleketi, yine milletin azmi ve kararı ile kurtarmak...

Kurtuluş hareketinin İstanbul Hükûmetince hesaplanmadığının delili, Heyeti Temsiliye ile Saray arasındaki telgraf düellosundan kolayca anlaşılır. Mustafa Kemal, bu durumu, Türkiye Büyük Millet Meclisini açış nutkunda, daha Başkan seçilmeden önce, anlatmıştır.

---

(4) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (Devre I, İçtima Senesi I, Cild I), (3. basılış 1959), s. 8-16, 26-30, 33-35.

(5) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C. III, s. 42

İstanbul, O'nu Anadolu'ya gönderdiğine pişman olmuştu. Zamanın Harbiye Nâzırı, yalvarır gibi çektiği bir telgrafta Mustafa Kemal'i geri çağırıyordu. Bu telgraf, bir hükûmetin, hattâ bir devletin ne kadar küçüldüğünü ve kompleksler içinde bunaldığını gösterir. Harbiye Nâzırı diyordu ki : Ne olacağımız henüz belli değil. Tek teselli noktası odur ki, düşmanların fikirleri Türk'ler lehine az çok değişmiş görünüyor. Bir kaç ay önce, Türk'lere «Barbar ve kabiliyetsiz» diyenler şimdi «zavallı», «mazlûm», «muhtaç» diyorlar. Bu lehte bir durumdu. Mustafa Kemal Paşa'ya tavsiye : Düşmanlar sizi ele geçirebilirler, bizi de ortadan kaldıracaklardır. Hemen İstanbul'a dönmenizi tavsiye ile bir dostluk ve vatan görevi yapmaktayım.

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafa verdiği cevap, Sivas yolu ile Erzurum'a geçmek olmuştur. Çektiği **«cevâbî telgrafta»** da şu satırlar okunur : **«Beni düşmana teslim etmekle hükûmet ikinci bir hıyanete vesile olacaktır. Sizlerin de millî kıyam hareketine katılmanız yerinde olur.»** [6].

Şimdi mesele şu : Acaba, Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a dönerse, Müdafaai Hukuk Hareketi durur muydu? Başka bir soruşla : Millî Mücadele bir ya da bir kaç kişinin şahsına mı bağlıydı?

«HAYIR!»

Hayır, diyordu, geleceğin Atatürk'ü... **«Türk vatanında millî bir kudret görülüyorsa bu, felâketlerin uyandırdığı milletin, kalbinden ve dimağından doğmuştur. Âcizleri de ancak tâbi bulunmuş oluyorum... Eğer memleketin selâmeti şahsımın çekilmesine bağlı olsaydı, kayıtsız ve şartsız, hiç kimseye bir ümit ve istekle bağlanmağa tenezzül etmeyerek nefsimi kurban etmek kadar vicdanî ve basit bir şey olamazdı... Doğu vilâyetlerinin galeyan halinde bulunan halkı arasından çıkıp dönmek**

---

(6) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (Devre I) (zikredilmiştir), s. 30

teklifini kabulde kendi irademi kullanmaktan mânen ve maddeten memnu bulunuyorum.» [7].

Bu seziş kudreti, Büyük Nutkunda açıkça okunur : **Ben, milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğimi büyük tekâmül istidadını, bir millî sır gibi vicdanımda peyderpey, bütün heyetî içtimaiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim.»** [8]

Devrimci kadro, bu sezişi şahıslandırmıştır. Onu uyanan millî kurtuluş hareketinin başında görürüz. Müdafaai Hukuk ruhunu ve zihniyetini, aksiyon haline getirmek ve bir siyasal program olarak uygulamak bu kadronun eseri olmuştur.

Bu safhada, **«Müdafaai Hukuk»** la, **«Kuvayı Milliye»** arasındaki fark ta görülür. Bizzat, Mustafa Kemal bu farkı belirtir: Milletin birliğini vücude getiren ve İstanbul'un içinde bulunduğu şartlara rağmen bu birliği içerde ve dışarda göstermek amacı için yapılan teşkilât ise yalnız Kuvvei Milliye efradından ibaret değildi. Bil'âkis bütün memlekete ve memleketin en ücra köşlerinde bile vücude gelmiş doğrudan doğruya kanunî ve medenî bir teşkilâttır ki ona **«Müdafaai Hukuk»** teşkilâtı diyoruz. Onda silâh mevzuubahis değildir [9].

Bu suretle Müdafaai Hukuk teşkilâtı silâhlı kuvvetleri içine almış oluyordu.

MUHAFAZAKÂRLAR

Devrimciyi, İstanbul Hükûmeti tanımamaktadır. Çünkü Halife - Sultan ve Heyeti Vükelâsı, kendilerini destekleyen belli gazeteler ve çevrelerle, muhafazakârdırlar.

Anadolucuları İstanbulculardan ayıran siyasal prensipler Atatürk'le Vahidettin arasındaki farkları da belirtir. Muhafazakâr prensipler şöyle sıralanabilir:

---

(7) Aynı Eser, s. 32
(8) Nutuk (1928 baskısı), s. 12
(9) Enver Ziya Karal: Atatürk'ten Düşünceler (2. baskı), s. 10.

1 **Cezaya rıza prensibi** : İstanbul Hükûmeti, özellikle, Mütareke başlangıcında büyük bir intikam hırsı ile yeniden faaliyete geçen Hürriyet ve İtilâf erkânına dayanarak, mağlûp devleti suçlu saymaktadır, nasıl olsa cezalandırılacağına emindir. Osmanlı Devleti bu cezayı haketmiştir. Ne var ki, idam cezası yerine, müebbet hapsi bekleyen bir mahkûmun ruh haleti içindedir İstanbul Hükûmeti. Cezaya boyun eğme prensibi, pasif bir savunma sistemini dâvet edecektir. İşgal bölgelerinden çığ gibi gelen, yağma ve zulûm şikâyetlerini bildiren telgraflara, Dahiliye Vekili Ali Kemal şu cevabı verir: «İşgali sabır ve sükûnla karşılayınız, Sulh Konferansında hakkımızı alacağız.» Sulh Konferansı Sevres hükümleri üzerine kuruluydu.

2 **Mütareke uygulamalarına boyun eğme:** Osmanlı Hükûmeti, kendini suçlu saymaktadır. Barış masasında, suçlu olup olmadığını esaslı bir tartışmaya tâbi tutmamıştır. Verilecek cezanın pazarlığını yapmaktadır. Mondros Mütarekesinin devlet vücudünü parçalamasını tevekkülle karşılamaktadır. Mütareke uygulamaları karşısında, İstanbul Hükûmeti, her çeşit ayırıcı taşkınlıklara girişebilen Rum'larla, Arap'larla, Ermeni'lerle, Çerkes'lerle müttefiktir. Ama Anadolu'ya, Anadolu'culara düşmandır.

3 **Müdafaai Hukuk ve İttihatçı düşmanlığı:** İstanbul Hükûmeti, kendisini tek meşru hükûmet saymaktadır. Ne var ki, Dahiliye Vekili bir Kaymakam bile tâyin edecek kuvvete sahip değildir. Neden Müdafaai Hukuk'u beğenmez? Çünkü: Anadolucular, hortlayan bir İttihatçılık sayılmıştır. Anadolu'da beliren kuvvetler, Barış masasında kendisini gölgelemekte ve zor durumlara sokmaktadır.

4 **Yeni bir devlet kurulmaması prensibi** : İstanbul Hükûmeti, ne olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun, ülke ve nüfus ne kadar küçülürse küçülsün, Hilâfet ve Saltanatın devamını istemektedir.

5 **Milliyetçilik prensibini öngörmemek**: Türklerin millet ola-rak, bir kurtuluş hareketine geçmesi, Halifeyi ve çevresin pek ilgilendirmemektedir. Ve bu hareket, sanki birkaç kişini tahriki gibi görünmektedir. Bir çeşit eşkiyalık sayılmaktadır Elebaşıları, Şeyhülislâm Fetvasıyla (Dürrî Zade) idama mah-kûm edilmiştir.

Muhafazakâr telâkki budur. Barış sistemini emperyalist temeller üzerine, kendi menfaatleri kaidesine oturtmak isteyen galip devletler bu görüşten yanadırlar. Anadolu'nun Kuvayı Milliye'si karşısına, İstanbul'un çıkardığı Kuvayı İnzibatiyeyi var kuvvetleriyle destekleyeceklerdir.

Muhafazakârları tutan yazarlar da Anadoluyu en ağır it-hamlar altında bulunduracaklardır. Bunlara göre, Müdafaai Hu-kukçular **«bâğî»** (eşkiya) lerdir: Eski Celâlî isyanlarının bir çe-şit hortlayışıydı Müdafaai Hukuk. Başlarında Mustafa Kemal vardı. O halde tarihî bir paralelle, bunlar da, bir yazara göre **«Kemâlî'ler»** di. **«Milliyet dâiyesi ile Saltanat ve Hilâfeti par-çalamak isteyen»** çetecilerdi. Hepsi âsî idi.

V

Çoban Ateşleri

DEVRİMCİLER

MUHAFAZAKÂR ve devrimci kuvvetler arasındaki münasebet, Türk devriminin tansiyonunu tâyin etmiştir. Gerçek savaş budur. Ve devrimciler kazanmıştır.

Devrimci fikrin galibiyetini sağlayan olayların başında, milletlerarası münasebetler tarihinin en büyük gaflarından biri olan Mondros Mütarekesi ve uygulanması gelir. Azınlıkların, bu uygulamanın adaletsizliğini arttıran taşkınlıkları, cephelerin pekleşmesini sağlayan unsurlardan birisidir.

Müdafaai Hukuk hareketinin, Türk siyasal psikolojisinden doğan özellikleri üzerinde durmak gerekir.

1 Millî devlet formülü: İmparatorluk ülkesi içinde yer yer mahsullerini vermiş olan milliyet hareketleri, Türklerin de aynı gelişmeyi izlemelerini doğuran faktörlerden biri olmuştur. Ne var ki, Mondros, hayli uzun sürebilecek ve yavaş tamamlanacak bu oluşu birden bire ateşleyen, hızlandıran ve infilâk ettiren olay olarak tarihimiz içi yerini almıştır. Müdafaai Hukukçular Misâkı Millî gereğince bu devletin ülkesini (sınırlarını) ve nüfusunu (halkını) tespit etmişlerdir. Millî devlet bağımsız olacaktır. Millî iradenin eseri olarak, millî hâkimiyet prensibine dayanacaktır, yani demokratik olacaktır.

2 **Millî devlet tek hâkimiyetli basit devlettir.** Yani ne kendisi bir federasyondur, ne de her hangi bir federasyona dahil (federe) bir devlet olacaktır. Millî devletin reddettiği şekiller arasında, şu halde mürekkep devlet sistemini reddeder.

3 Millî devlet, aynı zamanda beynelmilelci (Komünist), Saltanatçı-Hilâfetçi (Ümmetçi) sistem ve şekilleri tüm olarak reddetmişti ve bu sistemleri ve şekilleri temsil eden kuvvetlerle savaşmıştır. Görülüyor ki, varılacak amaç, **Osmanlı İmparatorluğundan tamamiyle ayrı bir devlet olacaktı.** Olmuştur

4 **Millî devlet, bağımsızdır:** Her türlü manda, sömürgelik, himaye fikrinin reddedilişi de bu niteliğinin sonucu olacaktır.

KAYNAK VE METOD

Müdafaai Hukuk'un kaynağı, elinin altındaki hazinedir Bir devleti kuran değil de, batırabilen deneylerle dolu İkinci Meşrutiyet lâboratuarı çeşitli ve bol malzemeyle doluydu. Devrimciler, bölge toplantılarından Türkiye Büyük Millet Meclisi celselerine kadar, bu malzemeden, her zaman için yararlanmışlardır. İmparatorluğun kozmopolit ve Türk'ü hakir gören, onu her zaman müstehlik ve tâbi bir hayat içinde yaşatmak isteyen havası, millî bir ideale bağlanmanın, millî bir hayata sahip olmanın baş faktörü olmuştur. Milliyetçilik bir ana politika olmuştur. Ne var ki, bu milliyetçilik, Millî Devlet'te ifadesini bulduğu için, her çeşit **irredantist, ırkçı şekilleri de reddetmiştir** Ve hiçbir suretle ayırıcı olmamıştır. İslâm Dünyasında, Doğu'da rastlanan **sınırlı milliyetçilik** sistemini gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan, hareket noktası ile vardığı amaç arasında çelişiklik yoktur.

Müdafaai Hukuk'un metodu da devrimciliğin karakterini taşır. İstanbul Hükûmetinin tuttuğu yol ile taban tabana zıt bir

yoldur bu. Müdafaai Hukukçular, Türklerin önce suçlu olduklarını kabul etmeyen bir esastan hareket eder. Türkler, millî devletlerini kurmak hakkına sahiptirler. Şu halde, hangi şekil altında olursa olsun, barışçı ya da savaşçı yollarla, bu amaca varmalarını engelleyen her çeşit kuvvetle savaşacaklardır. Müdafaai Hukuk hareketinin gelişme safhaları açısından, Sovyetlerle Batılılar arasında fark gözetilmemiştir.

Müdafaai Hukuk, Meşrutiyetin kanlı mirası «fırkacılık» tan nefret eder.

Bu unsurlardan çok ilgi çekici bir sonuca varırız: Millî devleti kurmak, kollektif bir hürriyet olan **«istiklâl»** i elde etmek için, pasif cezayı bekleme siyasetine değil, silâhlı mukavemete girişilecektir. Bu savaşın tabiî adı **İstiklâl** Savaşı olacaktır. Ve bir ihtilâl hakkının, meşru müdafaa hakkının kullanılmasıdır bu hareket. Çetecilik değildir. Âsilik değildir. Meşru, haklı bir savaştır. Bir iç savaş değildir. Devletlerarası bir çatışmadır. Müdafaai Hukuk hareketini amacına ulaştıran bir vasıtadır.

ÇOBAN ATEŞLERİ

Müdafaai Hukuk hareketinin birimleri, fertler değil, **«Cemiyetler»** dir. Türk Devrimine özel anlamını vermiş olan bu durum bir gruplaşma olayına dayanır. Her tarafta, köyde, mahallede, kasaba ve şehirde, **«Reddi İşgal», «Reddi İlhak», «Müdafaai Hukuk» «Muhafazai Hukuku Milliye», «İstihlâsı Vatan»** gibi isimlerle çeşitli dernekler kurulmuştur.

Millî bir savaşı yönetecek merkezî bir otorite bulunmadığına göre, Türk halkı, devletini bizzat kurmak üzere harekete geçmiştir. Fert, ortak bir duygu ve tarih anlayışı ile, adaletsizliğe isyan hakkına dayanarak, ülkenin her yanında kendisi gibi düşünen ve davrananların bulunduğuna emindir. Kedisini, birden bire ve aynı anda ortaya çıkıvermiş görünen bu derneklerin malı ve tabiî üyesi saymaktadır. Mareşal Çakmak'ın deyimi ile Mondros Mütarekesinden sonraki aylarda, bir uçaktan Ana-

dolu'ya baksaydınız, yer yer yanan ateşler görürdünüz. Bunlar pırıl pırıl çoban ateşleridir.

Bunlar Müdafaai Hukuk ateşleridir.

Tek tek dağınık ateşlerden bir meşale yapmak gerekiyordu. Binayı bu taşlarla yapmak... İşte mesele!

Burada, Atatürk'ün teşhisini dinleyiniz: **«Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline tecavüz edenler kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe müsellâh mukabele ve onlarla mücadele eylemek icap ediyordu. Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vekayi ve hâdisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını izhar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya çalışmak lâzım geliyordu...»**[1].

«SAFHA, SAFHA»

Müdafaai Hukuk yolundan «Millî Devlet» in kuruluşuna varılabilmesi için, bu hareketi üç safhadan geçirerek yöneltmek ve geliştirmek gerekmiştir. Atatürk işte bu fevkalâde başarılı, bir o kadar da zor ve çetin yürüyüşte, büyük ihtilâlcilerin ve devlet adamlarının kabiliyetlerine sahip olduğunu ispat etmiştir.

Birinci safha, bölgesel (mahallî) kongre hareketleri safhasıdır. Yer yer kurulu nüveleri muhitten merkeze doğru ortak bir aksiyona bağlama çabası bu safhanın özelliğidir. 1919 - 1920 süresi içinde Trabzon'da, İzmir'de, Erzurum'da, Balıkesir'de, Alaşehir'de, Nazilli'de, Lüleburgaz'da, Edirne'de, Gürün'de toplanmış olan kongreler bu amacı gütmüşlerdir. Emirlerinde milis teşkilâtı (Kuvayı Milliye) vardır.

İkinci safha, Sivas Kongresi olmuştur. Bu safhada varılmak istenen amaç, bölge kongrelerinin birleştirilmesi ve girişilen savaşa genel, millî bir hüviyet kazandırılmasıdır. Bölgelerden

---

(1) Nutuk (aynı baskı), s. 11.

« آیدین ولایتنک استمدادی »

مسلمان قرداشلر!

یونان ظلم و وحشتنه قارشی مدافعهٔ مشروعه‌ده بولنان فداکاران

یانان کویلر

«Aydın Vilâyetinin İstimdadı»
İzmirin işgali dolayısı ile Denizli Heyeti Milliyesi'nin Beyannamesi

gelen temsilciler Sivas Kongresinde toplanmışlar ve değişik isimlerle kurulmuş olan derneklerin ve milis teşekküllerinin hepsi bir isim altında toplanmışlardır: Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti. Hepsi de aynı ismi alarak, bu cemiyetlerin şubeleri olmuşlardır. Birleşik teşkilâtın idaresi bir **«Heyeti Temsiliye»** ye verilmiştir. Askerî kuvvetler de bu idareye bağlı olmakla beraber, henüz düzgün bir ordu değildirler (4 Eylül 1919 - 23 Nisan 1920).

Üçüncü safha, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti devresidir. İstanbul hükûmeti genel bir seçimin yapılmasını ve Meclisin açılmasını kabule zorlanmıştır. Meclis, İstanbul'da basılınca, zaten bu âkıbeti bekleyen Müdafaai Hukukçular Ankarada kurucu karakteri olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplamışlardır. Bu suretle hareket kanunîlik ve meşrûluk kazanmıştır [2].

DEVRİMİN USTASI

Yukarıki şemanın bize gösterdiği gelişme şudur: Küçük Müdafaai Hukuk ırmakları, Sivas Kongresi kanalına akıtılmışlar, bu kanaldan da T.B.M.M. nde toplanmışlardır.

Bu oluş içinde Atatürk'ün ve başında bulunduğu ekibin rolü ne olmuştur?

Atatürk ve Atatürkçüler Müdafaai Hukuk hareketini yaratmamışlardır. Atatürk Samsun'a çıktığı zaman kurtuluş dernekleri kurulmuş, bölge kongrelerinin bir kısmı toplanmıştı ve toplanmaktaydılar.

Atatürkçülük, bu akımın memleketi kurtarabileceği, dağınık kuvvetler toplanıp birleştirilebildiği takdirde kurtuluş hede-

---

(2) Bu oluşları, kısmen «Türkiye'de Siyasî Partiler» de, kısmen de çeşitli yazılarımızda belirtmiştik. Daha tafsilâtlı olarak bu yıl yayınlayacağımız «Türk Devrim Tarihinin Anahatları» kitabımızda ele alınmıştır.

fine varılabileceği prensiplerinden doğmuştur. Şu halde, bu dağınık fikirleri ve enerjileri birleştirmek ve yönetmek, en azından, onları yaratmak kadar önemli olmuştur.

Bakınız bu birleştiriciliğin bir örneğini verelim:

Bölge tipi kongrelerden ikisi, Alaşehir ve Erzurum kongreleri yakın tarihlerde toplanmışlardı. 1919 un Temmuz ve Ağustos aylarında... Erzurum Kongresi ve Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Heyeti Temsiliyesi adına, Mustafa Kemal Paşa, Alaşehire şu telgrafı çekti:

«Alaşehir'deki toplantı bütün Doğu vilâyetleri halkı üzerinde pek samimî bir tesir uyandırmıştır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı bu teşebbüse bütün ruhu ve varlığı ile yardımcıdır. Duygularımızın bu heyete duyurulmasına yüksek yardımınızı dilerim.»

Telgraf bir kayguyu saklamıyordu. Acaba, metotlarda farklılık var mıydı?

Alaşehir Kongresi Başkanı Hâcim Muhittin (Çarıklı) verdiği cevapta bu kayguyu ortadan kaldırmıştır:

«Kardeşler... Doğudan Batıya genişleyen vatansever teşkilâtınızla, Batıdan Doğuya genişleyecek nâçiz teşkilâtımızın birleştiği gün gayemizin, vatanın kurtarılmasına yönelmiş vatanseverce teşebbüslerimizin en büyük bayramı olacaktır. Saygılarımızın kabulünü rica ederim.» [3].

Bu çabalar Sivas Kongresinde birleşmiştir.

İşte Atatürk, Eski ile Yeninin, Doğu ile Batı'nın, aynı duyguları taşıyan fakat henüz birleşememiş insanların ortasında, tarih sahnesinde görünmüştür. Her türlü yenilik onun kanalıdan geçecek ve gerçekleşecektir. Yüzyıllardır III. Selim'lerin, II. Mahmut'ların, Tanzimat'ları'n ve Meşrutiyet'lerin yapama-

---

(3) Kongrelerin tarihleri, çalışmaları için «Türkiye'de Siyasî Partiler» de bilgi vardır, s. 478-526.

dıklarını, O ve arkadaşları yapacaklardır. Keşfettikleri zinde bir ruhu devrimin hareket kuvveti haline getireceklerdir.

Devrim yolu, Meşrutiyetçi bir özlem değildi. Türklerin, Batılı, medenî ve efendice yaşama özlemlerinin bir ifadesiydi. Ve bu özlem, muhafazakâr kalıplara sığmayacak kadar engin, bu kalıpların hepsini parçalayacak kadar **ihtilâlciydi.**

VI

Batı'nın Sorusu: Türkler Medenî midir?

ATEŞTEN GÖMLEK

Askerî savaşların yanı sıra, niçin savaştığımızı gösteren bir de ideolojik yolun tesbiti hayatî bir mesele olarak ortaya çıkınca, gerçek **«İstiklâl Harbi»** başlamıştır.

1920 Nisanında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin kuruluşu, Türkiye'nin de kurulması demektir. 1920 ye değin Türkler yok muydu ki? Türkler vardı. Ama Türkiye yoktu. Türkler Osmanlı İmparatorluğu kayası içindeydiler. Bu kaya parçasından Türkleri millet olarak çıkarmak ve Türkiye'yi kurmak gerekmiştir. Türkiye, Türk Devriminin, Türk millî kurtuluş hareketinin eseridir. Osmanlı kayasından çıkarılan, siyasal ve sosyal yönleriyle dipdiri bir organizmadır Türkiye... Sultanların kaftanları, tahtları yanına ve Hazine Dairesine konacak müzelik bir süs eşyası değildir Türkiye...

Türkiyenin kuruluşu dünyanın en çetin şartları içinde, yirminci yüzyılın doğurduğu sosyal ve siyasal baskıların buhranlı havasında gerçekleşmiştir. Batı ile Doğu arasından, iki ateş arasından geçerek **«Ateşten Gömlek»** giyerek...

TÜRKLER VE MEDENİYET

Bir Yunan yazarı, Moskopulos, **«Tarihleri tarafından hüküm giydirilen Türkler»** adlı kitabında, kendi kararını bildiriyordu:

«Tarih hükmünü vermiştir. Bu yağmacı ve kaatiller milletinin Avrupada oturmaya hakkı yoktur. Cedlerinin yaşadıkları yere gitsin!» Moskopulos'un varmak istediği sonuç şu olabilirdi: Yunanlılar da İzmire gelsin!... Bu satırlar 1920 de yazılmıştır [1] Batı'nın Türkler hakkındaki tezini bütün bir açıklıkla özetleyecek durumdadır.

Batı, Birinci Dünya Savaşının galip devletleri tarafından temsil edilmekteydi. Daha doğrusu, bu devletlerin sorumlu şahsiyetleri Batı uygarlığını dile getirdiklerini ve yeni bir dünya düzenini bu değerler üzerine oturtacaklarını ilân etmişlerdir.

Oysa, Avrupa devletleri, dünya coğrafyasını kendi ihtiyaç ve çıkarlarına göre ayarlamaktaydılar. Avrupa, klâsik anlamın kaybetmekteydi. Değişen bir dünya içinde, zamanın deyimi ile **«Emperyalist»** tezler, farklı değildiler.

Türk kurtuluşu, 1918 lerde, Batı kamu oyunda, hiç de hoş karşılanmamıştır. Hele Türklere karşı, özellikle Ondokuzuncu Yüzyılın başlarından beri, süregelen kampanya, Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ile, daha da yoğunluk ve bir hayli küstahlık kazanmıştı.

Albert Vandal'in, taraf tutan bir tarihçi örneğini vererek Türkler hakkındaki fikirleri bu yazı serisi içinde belirtilmişti Vandal'e göre, Türkler Batı'nın çıkarlarına göre, **«re'sen»** tepeden inme ıslâh edilmeliydier. O zaman **«medenî»** oacaktılar Bunun dışında **«vahşî sürüler»** halinde, tehlikeli bir kuvvet olarak kalacaklardı [2].

Batı'nın Türkler hakkındaki ıslâhat programlarının kaynağı bu tezdir. Zaten, Batıda, Osmanlı İmparatorluğuna **«Türkiye»**, Osmanlılara da — kötülemek gerektiği zaman — **«Türkler»** dendiği için, 1920 lerde bu ana fikirde bir değişiklik yapmaya lüzum duyulmamıştır. Türkiye'nin doğum sancıları karşısında, Batı düşüncesini temsil edenler, umumî efkârı bulandı-

---

(1) Les Turcs Jugés par leur Histoire (Paris 1920) s. 92

(2) Bk. s. 9

rak, ezelî soruyu ortaya atıyorlardı: Türkler medenî midir? Değil devlet kurmaları meselesini ele almak, Batı **kamu oyunu,** Türklerin vahşî olup olmadıklarını çözmek meselesiyle uğraşma yoluna sokmuşlardır.

Türkler aleyhinde, bir buçuk yüzyılı aşkın bir zamandan beri, Batı'da (Amerika dahil) koyu bir edebiyat vardır. Birinci Dünya Savaşı boyunca, eski iddialar, yeni tutumlarla bezenerek, büsbütün şiddetlendirilmiştir.

Netekim, daha savaş bitmeden, bir İngiliz dergisinde (The Round Table) Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması ile ilgili garip ve hissî bir teori kurulmuştur. Şöyle ki: Osmanlı İmparatorluğu millî bir devlet değildir. Askerî bir kuvvetin, çeşitli kavimler ve ülkeler üzerinde kurduğu bir baskı sistemidir. O kadar. Kaldı ki bu kuvvet aslâ değişmemiştir. Dergi, bu iddialarını şu sonuçlara bağlıyordu: İmparatorluğun parçalanması, yaşayan bir organizmanın yıkılması değildir. Aksine, köleleştirilmek istenen milletlerin mahpesten kurtarılması, yeni ve iyi bir düzen kurmaları demektir [3].

Victor Hugo'dan tarihçilere, polemikçilere, gazetecilere atlaya atlaya bu iddialar devlet adamlarının kafalarında, tartışılması bile fazla sayılan birer sâbit fikir olarak yerleşmişlerdir.

KIZILDERİLİLER GİBİ...

Zamanın İngiliz Başvekili Lloyd George bu teze daha sarp ve tahrikçi çizgiler vermiştir: **«Ülkesinde saldırgan olmaktan başka hiç bir sıfata sahip olmayan bir kavim, sırf kuvvetine güvenerek elinde bulundurduğu toprakları, dünyayı iyiliğe kavuşmaktan yoksun kılacak kadar kötü idare ederse, milletler bu perişan sahalarda medeniyeti yeniden getirmek hakkına, hattâ ödevine sahiptirler.»**

---

(3) The Ottoman Domination (Reprinted from the Round Table) (London 1917).

Eski İngiliz Başvekili bu iddiasını doğrulamak için, bir de örnek veriyordu: **«Bu aynı ödev, Batı ovaları ve ormanları hakkındaki Kızılderililerin iddialarına karşılık, Amerika'yı kuranların davranışlarını meşru kılar.»** Bu satırların yazılı bulunduğu kitabını Lloyd George, 1938 de yayınlamıştır. Büyük Atatürk'ü kaybettiğimiz yıl o hâlâ aynı fikirdeydi. Türk'ün bir centilmen olduğuna inanmak, ihtiyar Başvekil'e göre sadece **«inatçılık»** tı. Neye mi? İşte nedenleri: **«tenbelliği, hareketsizliği, budalalığı ve pervasızlığı ile bir bahçeyi çöle çevirmiştir. Gerçek bir centilmenlik için bundan daha iyi bir ispat olabilir mi?»** Lord Asquith'in sözleriyle, Osmanlı Devleti kılıçla gelmişti. Kılıçla ölmeliydi [4].

Sönmek bilmeyen intikamcı tezler silsilesi, sadece politikacıların şahsî eserlerinde kalsaydı, hiç olmazsa nerede durduklarını ya da durabildiklerini bilirdik. Sel yolunu izlemiştir. Ve bir gün, 1919 da, yeni bir Avrupa düzeni kurmakla görevlendirilmiş olan devlet adamları tarafından benimsenmiş, Sevres Andlaşmasının temelini teşkil etmiştir. Paris'in yakın sayfiye yerlerinde milletleri dama taşı gibi oynayarak barış andlaşmaları imal eden **«10'lar Heyeti»** (Conseil des Dix) Damat Ferit Paşa'ya sunduğu bir muhtırada aynı fikirleri, devletlerarası münasebetlere aslâ yaraşmayan bir üslûpla, kaleme almaktan çekinmemiştir.

Damat Ferit Paşa'nın iddiası şuydu: Birinci Dünya Savaşına giriş Almanya'nın baskısı altında olmuştu. Savaşın meşru bir sebebe dayanmadığı doğruydu. Fakat bundan bütün bir Osmanlı camiası sorumlu tutulamazdı. Asıl sorumlu İttihad ve Terakkî **«Komite»** si idi.

«10'lar Heyeti», 17 Haziran 1919 tarihli muhtıra ile Osmanlı delegasyonunun iddialarını cevaplandırmıştır. Bu seferki

(4) David Lloyd George: The Truth About the Peace Treaties, (London 1938). Vol. 2. s. 1350-1356.

muhtıranın altında, Heyet Başkanı ve zamanın Fransız Başbakanı George Clémenceau'nun imzası vardı. İşte, cevaptan bir parça: **«... Heyet Türklerin yüksek faziletleri arasında, yabancı milletleri idare kabiliyetinin bulunduğu kanısında değildir. Tarih bize Türklerin birçok başarıları yanında türlü kusurlarını da göstermektedir: Saldırganlığa uğramış milletler ve kurtulmuş milletler. Bütün bu değişmeler içinde tek örnek yoktur ki, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da Türklerin baskısı altına geçmiş bir memleketin maddî umranı ve kültür seviyesi düşmüş olmasın. Ve yine hiç bir örnek gösterilemez ki, Türk egemenliğinin kalkması ile maddî umran artmamış, kültür seviyesi de yükselmemiş olsun. İster Avrupa Hıristiyanları, ister Suriye, Arabistan ve Afrika Müslümanları arasında Türk ele geçirdiği her yere yıkım getirmiş, savaşta kazandığını barış devrelerinde geliştirmek kabiliyetini gösterememiştir.»** [5]

VİCTOR HUGO'DAN BERİ

Batı umumî efkârını zamanlardır besleyen fikirlerin, devletlerarası bir kaide haline gelişi böylece ortaya çıkıyordu. Bizzat bir Fransız dergisi metni **«gayri siyasî»** bulmuştur [6].

Bu gaflet yemeğinin, pek tabiî, çerezleri de olacaktı. Moskopulos'un fikirleri, aynı zamanda, bir edebî peyk olmanın ifadesiydi. Bir Sırp generali, Çerep Spiridoviç, daha mizahî bir tezin savunucusu olabilmiştir: Türkler, Avrupa'lıların ahlâkını bozuyordu. Avrupada külhanbey gençlerin artmasına örnek oluyordu [7].

---

(5) Bu vesikalar için Mütareke devresi gazetelerine bakılmalıdır. Ayrıca bir Hintli düşünürün şu kitabına bakılabilir: Şeyh Müşir Hüseyin Kıydâvî: İslâma Çekilen Kılıç yahut Alemdârânı İslâmın Müdafaası (Hüddmülkâbe Neşriyatı: 1, London 1919).

(6) La Conférence de la Paix et l'Orient (Asie Française, No. 175. Février - Juillet 1919, s. 187 ve müt.)

(7) A. Tcehérep - Spiridovitch: L'Europe sans la Turquie (Paris 1910) s. 70 ve müt.

«İhtiyar Kaplan» Clémenceau da Lloyd George gibi, 1929'da, ölümünden bir kaç yıl önce, Victor Hugo'nun fikrini özel sekreterine tekrar ediyordu: **«... Türkler nereden geçtilerse orayı çöle çevirdiler»** [8].

Savaşın galipleri, Türk'lerin millî bir devlet kurmalarına inanmak şöyle dursun, medenî olduklarına kani değildiler. Üstelik Türkler suçluydu da... Cezalandırılmaları, en ağır cezaya çarptırılmaları gerekiyordu. Sèvres'in hükümleri bu işi fazlasıyla yapabilecek ağırlıktaydı.

Sonuç: Batı, millî ve bağımsız bir Türk devletinin kurulmasını engelliyordu. İnanmıyor değil, açıkça istemiyordu böyle bir hareketin başarısını... Anadolu içerlerine, **«Türkün harimi ismetine»** doğru ilerleyen işgal orduları Lloyd George ve Moskopulos fikirlerinin taşıyıcıları olmuşlardır. Üstelik, yanıbaşlarında, Kuvayı İnzibatiyeci Anzavur da yürüyordu.

Batı iddiaları karşısında, Atatürk'ün, hemen her söylevindeki haykırışı, daha iyi anlaşılır: **«Türkiye Cumhuriyetini kurmuş olan halk medenîdir. Tarihte medenîdir, gerçekte medenîdir.»**

Hilâfetçi Anzavur'un perdelediği şahıslar karşısında da, O'nun verilecek cevabı,söyleyecek sözü vardır: **«Düşmandan zarar görmek icadır. Fakat kendi ırkından büyük tanıdığı kimselerden zarar görmesi, kalp ve vicdanlar için onulmaz bir yaradır.»**

---

(8) Jean Martet: Le Silence de Monsieur Clémenceau (Paris 1929), s. 303

VII

Doğunun Sorusu :

Türkler Millî Bir Devlet Kurmalı mı ?

BOĞAZLAR...

"Şimdi Türk İhtilâli, Çanakkale Boğazını Türk emekçi sınıflarının eline, bu yoldan, içlerinde Rus'ların da bulunduğu, dünya proleterlerine vermektedir. Böylece, Rus emperyalizminin yüzyıllardır çevirdiği entrikalarla başaramadığı şey, olgun bir erik gibi Rus işçi sınıfının avucuna düşüyor.»

Bu satırlar, Rus yazarı Yu. Steklov'un 1919 Nisanı sonlarında, İsvetzia gazetesinde yazdığı makaleden bir parçadır. Makale «Turetskaya Revolyustsiya» (Türk İhtilâli) başlığını taşıyordu [1]. Ve, henüz ihtilâl kargaşalıkları durulmamış Sovyet dünyasının, Doğu'nun temsilcisi sıfatı ile Türk kurtuluş hareketine ilgisini gösterir.

Müdafaai Hukuk akımı Rus ihtilâli birinci yılını tamamlarken başlamıştır. Sovyet Hükûmeti, Türk Hareketine, Batı'ya nazaran, tamamiyle başka açıdan bakmıştır. Bu ilgi şekli, değişik davranışlarını da tâyin etmiştir [2].

---

(1) **Ivar Spector**: The Soviet Union and the Muslim World, 1917-1958 (Seattle 1959), s. 63.

(2) Bu konu ile ilgili olarak şu etüdümüze bakınız: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Kuruluşu ve Siyasî Karakteri (Ayrı basıı 1958), s. 16-19. Ayrıca bk. E. H. Carr: The Bolshevik Revolution. Vol. 3, s. 260-270. Yine bk. Les pays sous - développés devant les mo-

Asya ve Afrika'daki millî kurtuluş hareketleri, İkinci Komintern (Komünist Internasyonal) Kongresinde, Sovyet Rusya'yı bir tetkik kararına varmaya zorlamıştır. Mesele şudur : Millî kurtuluş hareketlerine girişmiş milletlere ve kitlelere yardım edilecektir. Fakat, bu hareketleri yöneten kuvvetler komünist değilseler, (zamanın edebiyatı ile: burjuva iseler), gene de onlara yardım edilecek midir? Edilmeli midir?

Amerikan, İtalyan ve Hint Komünistlerinin delegeleri soruya evet demiyorlardı. Onlara göre, komünist olmayan kuvvetler tarafından idare edilen kurtuluş hareketleri, Sovyetlerce desteklenmemeliydi.

SOVYET DIŞ POLİTİKASININ TEMELLERİ

Sovyet dış politikası, Doğu'yu büyük ve vazgeçilmez bir unsur olarak benimsemiştir. Doğu olmadan bir dünya ihtilâlini gerçekleştirmeye imkân yoktu. Doğu, bir bakıma Afrikayı bile temsil edebiliyordu. Doğu'da **milliyetçi** hareketler vardı. Bunların, yanı sıra **sömürgeci** hareketler vardı. Sovyet dış politikası bu iki "vakıa" yı kaynaştırma yoluna gitmiştir. Her ikisi de, dünya sosyalist ihtilâlinin başlangıç safhaları sayılmıştır. Ve Sovyetler, bu bakımdan Wilson Prensiplerine de yakınlık göstermişlerdir.

1919 yılında, Alman - Osmanlı İmparatorluklarının yıkılışları, Rus dış politikasına yeni bir faktör olarak girmiştir. Dünya ihtilâlinin Doğu şartlarına göre âyarlanması fikri de böylece bir temel taktik prensipi olmuştur. Lenin ve Buharin durumu değerlendiriyorlardı. Buharin'e göre kolonilerin kurtuluşu «değirmene su getirirdi». Lenin'e göre, Dünya ihtilâli «emperyalizmle ezilenlerin de savaşıydı.». Çarlık rejiminin kapsadığı ül-

---

dèles marxistes: U.R.S.S. et Chine (Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques No. 121, 1962)

COMPOSITION

DU CONGRÈS PAR NATIONALITÉS

Polonais	5	Lesghiens	25
Hongrois	3	Djamchites	12
Allemands	3	Khodjars	10
Russes	104	Sartes	10
Ukraïniens	1	Khirgiz	47
Lettons	1	Tadjiks	61
Tchèques	1	Hindous	14
Israélites	41	Khorvat.	1
Géorgiens	100	Kumyks	33
Arméniens	157	Ossètes	17
Uzbeks	15	Abkharges	2
Turcomans	35	Chinois	8
Turcs	235	Coréens	3
Persans et Farses	192	Avares	7
Bachkir	1	Tékiens	2
Arabes	3	Tchetchenetz	82
Kalmoucks	3	Khabardis	9
Khazares	11	Ingouches	13
Kurdes	8		

266 délégués n'ont pas indiqué leur nationalité. Plus de 100 n'ont pas rempli les feuilles d'enquête. Au total, 1891 délégués dont 1273 communistes. — Femmes: 55.

Bakû Kongresi (1-9 Eylül 1920) Tutanaklar kitabının Kongreye katılan delegelerin milliyetlerine göre ayırım tablosu.

kelerde (Azerbaycan, Ermenistan gibi) komünist transferler yapılırken, bir yandan da, Afganistan, İran ve Türkiye ile temasa geçilmiştir.

LENİN'İN TEZİ

Komintern (Komünist Enternasyonal) in ikinci kongresinde, durum bir karara bağlanamamış ya da bağlanmamıştır[3]. Ama mesele basit değildi. Çeşitli delegelerin, nasyonalist kuvvetlere yardım edilmemesi tezlerine karşılık, Lenin'in tavizci tezi kabul edilmiştir. Şöyle ki: Burjuva - demokrat kuvvetlerin, yönettikleri kurtuluş hareketlerine, **geçici olmak kaydı ile, hâkim** olmalarını kabul etmek zarurî idi. Bir kere hareket başarı kazanınca, yâni istiklâl elde edilince, bu memleketlerde işçi - köylü hükûmetleri, Sovyetler (Şûralar) kurulacaktı. Bu da komünist partilerinin eseri olacaktı. Kurtulan memlekette, **millî** ihtilâl, **sosyalist** ihtilâl haline getirilecekti. Bu yoldan da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine katılınacaktı.

Şu halde, hareket iki safhalı olmalıydı. Millî kurtuluş, **gaye** değil, **vasıtaydı.** Kurtuluş hareketini başarmış olan millet, **millî** ve **bağımsız** bir Devlet kurmamalıydı. Komünist blokun bir üyesi olmalıydı. Tez, komünist delegeler ve liderler arasında hayli tartışma uyandırmıştır. Daha kesin ve Doğu milletlerini bağlayıcı sonuçlara varmak amacı ile, bir kurultay toplanması kararlaştırılmıştır.

BAKÛ KONGRESİ

Komintern ikinci kongresinin bu kararı 1 - 9 Eylûl 1920 de toplanmış olan «Bakû Doğu Milletleri Kurultayı» nı doğurmuş-

---

(3) Bu konu ile ilgili olarak şu eserlere bakıalbilir: E. H. Carr: The Bolshevik Revolution (London 1953), Vol. 3; - Ivar Spector : Adı Geçen Eseri - X. J. Eudin and R. C. North: Soviet Russia and the East (1920-1922. A. Documentary Survey) (Stanford University Press 1957).

dent ici présents représentent précisément la classe ouvrière des pays bourgeois; ceux-là ont le coeur assez noble pour comprendre ces larmes. Ils hâteront la marche des événements et nous permettront ainsi de proclamer tout prochainement le règne de la III-e Internationale *(Vifs applaudissements. Narimanov traduit en turcoman).*

Narimanov. La fraction communiste du congrès et la fraction sans-parti proposent de constituer le bureau du congrès des Peuples de l'Orient des personnes suivantes:

Communistes:

Ruskoulov, Avdourachidov et Karaev	(Turkestan)
Moustafa Soubkhi	(Turquie)
Van	(Chine)
Agapia	(Inde)
Moullavedjan-Rahmanov. .	(Khiva)
Mohamedov.	(Boukhara)
Karkmasov	(Daghestan)
Digourov	(Terek, Caucase)
Aliev.	(Caucase Septentrional)
Kastonian.	(Arménie)
Enikiev.	(République Tartare)
Narimanov	(Azerbeidjan)
Amour-Sakhan.	(République Kalmouk)
Philippe Maharadze . . .	(Géorgie)
Haydarman	(Perse)
Agazadé	(Afghanistan)

Sans-parti:

Narboutabékov.	(Tachkent)
Makhmoudov	(Fergan)
Takhsim-Baari.	(Anatolie)

Bakû Kongresi Başkanlık Divanı listesi

tur. Kongre, dünya ihtilâline en fazla inanılan, en ütopyacı sayılacak bir devrede toplanmıştır. Doğu milletlerinin bu çapta ilk ve son kongresi olmuştur [4].

Kongreye 37 memleketten 1891 delege katılmıştır. Delegelerin hepsi komünist değildi. Bu nedenle Kurultay komünistler ve partisizler (Komünist olmayanlar) olmak üzere iki grupa ayrılmıştır. Resmî yayına göre Türk delegelerinin sayısı 235 dir ve hepsinin de Anadoludan gelmedikleri açıktır.

Türkler, üç kısımda ele alınabilir: 1 - Merkezi Bakûda bulunan Türkiye İştirâkiyun (Komünist) fırkası delegeleri ki aralarında Mustafa Suphi, Süleyman Nuri, Nâciye Hanım gibi isimler vardır. 2 - Libya ve İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadını temsil eden Enver Paşa ve arkadaşları, 3 - Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini temsil eden Dr. İbrahim Tali (Öngören) nin Başkanlığındaki heyet.

Komünist Partisi Merkez İcra Komitesi, kongrede önemli kişiler tarafından temsil edilmişlerdir: Zinoviev, Radek, Pavloviç ve Macar Bela Kun bu arada sayılabilir.

Bâzı hatıratlarda okunduğu gibi, Dr. İbrahim Tali ve Enver Paşa Kongreye kabul edilmemişlerdir [5]. Gönderdikleri deklârasyonlar başka delegeler tarafından okunmuştu. Enver Paşanın deklârasyonu üstelik sansür edilmiştir ve savunucusu Zinoviev'i zor durumda bırakmıştır. Kongreye, Komünist Partisi mensubu Türk delegeler katılmıştır.

---

(4) Kongre ile ilgili olarak birçok eserde bilgi vardır. Biz, Californiyada, Stanford Üniversitesine bağlı **Hoover Institution**'un kitaplığındaki eserlerden ve Kongrenin resmî yayınından faydalandık: Le Premier Congrès des Peuples de l'Orient (Compte-rendu sténographique).

(5) Örneğin Ali Fuat Cebesoy: Moskova Hâtıraları (İstanbul, 1955), s. 258.

Türkiyenin kuruluş ve kurtuluş meseleleri, bu çok kalabalık ve gürültülü hava içinde konuşulmuş ve izlenmiştir. Resmî tutanaklardan anlaşılacağı gibi, mesele Asya ve Afrika için, ikinci Komintern Kongresinde plânlanan taktik açısından ele alınmıştır. Aslında, bu Asyalıların bir nabız yoklaması olmuştur. Bakû Kongresi, Batı sosyalistlerini hiçbir surette tatmin etmemiştir. **Tours** ve **Halle** Sosyalist kongrelerinde şiddetle tenkit edilmiştir.

EMPERYALİZMİN ELEŞTİRİLMESİ

Türk millî kurtuluş hareketinin gelişmesi, Batıda olduğu gibi, Doğuda da hoş karşılanmamıştır. Kongrede ilk konuşan Zinoviev, Türkiyedeki Şura (Sovyet) kuruluşlarını «gülünç» bulduğunu, Türkleri sabırla desteklediklerini belirtmiştir. Bolşevik lidere göre, Türkiyede komünist gözü ile asıl köylü ihtilâli olmamıştı. Türkiyede uygulanan politika komünist Enternasyonal politikası değildi. Fakat, mademki Türkler İngilizlerle savaşıyorlardı. Rusya İngiltereye karşı her savaşı desteklediğine göre, Türkiyede şekillenen demokratik politika da desteklenecekti. Zinoviev'e göre, mesele Doğu milletleriyle Sovyet Rusya'nın kader birliğinde düğümleniyordu: Ya Rusya ölecek, ya da Doğulular esir kalacaklardı.

Kafkas Devletçiklerinin delegeleri, Osmanlı emperyalizminden ve Enver Paşadan söz etmişlerdir. Efendiyef, Gayderhanof, Narbutabekof ve Korkmazof Enver Paşanın politik tutumunu ağır tenkitlere tâbi tutmuşlardır. Enver Paşanın deklârasyonu 4. toplantıda okunmuştur. Paşa bu deklârasyonda şöyle bir cümle kullanmıştır: «Eğer, bugünkü Rusya o zaman mevcut olsaydı, biz (yâni Osmanlı Devleti) yanında olurduk.»

Gerek Dr. İbrahim Tali'nin, gerek Enver Paşanın hazırlamış oldukları metinler ağır sözlerle karşılanmıştır. Her iki metinle ilgili kongre kararı üç noktaya dayandırılmıştır: 1 - Em-

laire turc n'est pas celle de l'Internationale Communiste, n'est pas la nôtre. Et, néanmoins, nous disons que nous sommes prêts à soutenir toute lutte révolutionnaire contre le gouvernement britannique. A l'heure qu'il est, la balance penche encore en Turquie du côté des riches, mais un temps viendra où tout changera!

En Turquie, en Perse, partout où il y a des paysans, ils commencent à comprendre ce que c'est que le bolchévisme.

J'ai demandé, l'autre jour à un homme politique turc, qui se dit libéral, comment le paysan turc comprend le mot „bolchévisme". Cet homme politique très en vue m'a répondu: „Généralement nous employons ce mot, quand il s'agit d'un homme qui veut lutter contre l'Angleterre et nous y aider". J'ai posé alors une deuxième question: „Et que pensent, en Turquie, les paysans en apprenant que les bolchéviks combattent non seulement l'Angleterre, mais aussi les Russes riches et même turcs?" Cet homme d'Etat ne me répondit pas et sembla d'avis que les paysans turcs ne le comprenaient pas. Quant à moi, je pense que point n'est besoin de traduire, dans le monde entier, le mot „bolchévik" ni en langue persane, ni en aucune autre! *(Applaudissements)*. Je suis persuadé que les masses laborieuses auront besoin de ce mot non seulement dans leur lutte contre l'Angleterre, mais aussi dans leur lutte contre les riches, en général. Oui, nous combattions l'Angleterre, mais nous combattons aussi les riches quels qu'ils soient. Oui, nous combattons l'Angleterre bourgeoise, nous voulons terrasser l'impérialisme anglais et mettre le pied sur sa poitrine. Le coup le plus fort, c'est au coeur même du capitalisme anglais que nous devons le porter, certes. Mais nous devons en même temps inspirer aux masses laborieuses de l'Orient, la haine et le désir de combattre les riches, qu'ils soient russes, juifs, allemands, français. La haute importance

Bakû Kongresi (1-9 Eylûl 1920) : Zinoviev'in Türk Millî Kurtuluş hareketiyle ilgili sözleri (Tutanaklardan)

peryalizme karşı savaşanlar desteklenecektir; 2 - Türk hareketi sadece yabancılara karşı idi. Başarı emekçi sınıflara birşey kazandırmıyacaktır. 3 - Mustafa Kemal ve arkadaşlarına gelince, bunları dikkatle izlemek ve beklemek şarttı. Bunlar samimiyetlerini ispat etmeliydiler. Eski hatalarını silmeliydiler. Kongre, Türk köylü ve işçilerine şunu öğütlüyordu: bağımsız organizasyonlar halinde teşkilâtlanmak ve birleşmek. Kararlar 1800 delege tarafından kabul edilmiştir.

Pavloviç Sovyet tezine açıklık veriyordu: Millî hareketler geçiciydiler. Büyük sosyalist hareketin kesin birer merhalesi olmalıydılar. Türk halkı, sadece yabancı sermayeye değil, millî burjuaziye karşı da ayaklanmalıydı. Böylece, Şark Sovyet memleketleri Federasyonu, bir Karadeniz Federasyonu kurulmalıydı.

Türk delegelerinden Naciye Hanımın hissî konuşmalarını Mutsuşef'in sözleri takip ediyordu: İngiliz Fransız emperyalizmine karşı savaş tamamlanınca, Mustafa Kemal hareketi bir sosyalist ihtilâle çevrilmeliydi. Macar Bela Kun'a göre, her iki ihtilâl organik bakımdan birbirine bağlıydı. Onu Staçko izliyordu: Şark köylüsü için, komünist bir rejim kurmaktan başka çare yoktu.

Hep aynı tema, başka başka yönlerden işlenmiştir: İstiklâl bir kurtuluş sayılamazdı.

Bolşevik liderlere göre, Türkiye Komünist bir köylü hareketine geçmeliydi. Amaç bu olmalıydı. Yoksa millî ve bağımsız bir Devletin kalkınması değil... Millî Devlet olsa olsa, komünist düzene varışın bir safhası, bir vasıtası olabilirdi.

Sonuç : Doğu'da, Türklerin millî ve bağımsız bir Devlet kurması gerektiğine kani değildi. Sovyet Rusya, Anadolu hareketine bu açıdan bakmıştır. Türkiyeye kendi taktiğinin gereklerine dayanarak yardım etmiştir.

Kaldı ki, Rus taktiği birçok bakımdan Türk millî hareketini destekleyici sayılamaz. Şöyle ki:

Genel olarak, Sovyet Rusya ekonomik zaruretlerin baskısı altında, Komünist ve emperyalist Batı Devletleriyle anlaşma yoluna gitmiştir. İngiltere ve Amerika ile yaptığı ticaret andlaşmaları 1920 sonbaharında kapitalist dünya ile uyuşmasını, karşılıklı münasebet ve müzakerelere girişmesini sağlamıştır. Örneğin, İngiltere ile yapılan andlaşmada karşılıklı propaganda savaşı yapılmaması öngörülüyordu. Sovyet Rusya buna zorunluydu. 1921 yılı Sovyetlerde kıtlık yılı olmuştu. Lenin'in bekleyişi hilâfına Rus iptidaî maddelerine, dünya ekonomisinde pek ihtiyaç duyulmamıştı. «Hiçbir yabancı kapitalistten teklif alınmamıştı.» Rusya'ya nefes alacak bir alan gerekti: «Bir pencereden sonra, bir diğerini açmak» gerekti.

Lenin kadar Troçki de, kapitalist memleketlerle «en yakın hudutlar içinde» ilgi kurulmasını istiyordu. Lenin, ütopyacı bir dünya ihtilâli fikrini benimseyişte de değişiklik getirmişti, dünya sadece Bolşevik kuvvetiyle komünistleştirilemezdi.

Dünya ihtilâli politikasından, klâsik dış politika formülünde karar kılış, Rusyanın, millî kurtuluş hareketlerine, bu arada Anadolu hareketine karşı tutumunda da değişiklikler yapmıştır. Rusya, Batı ile anlaşmak istediği sürelerde, Türk hareketini ihmâl yoluna gitmiştir. Ve asıl mesele, millî hareketlerin üstünde bir durum yaratma isteğinde bulunan Rusyada, milliyet hissi uyanmıştır. Rus savaşı **millî** bir hüviyete bürünmüştür. Belirttiğimiz gibi, bu iniş çıkışlar Rus - Türk politikasını bir hayli etkilemiştir.

Özel olarak, Sovyet - Türk münasebetlerinde, Anadolu hareketine yardımcı olmıyan iki davranışı ele almak gerekir. Bunlardan birisi Enver Paşa'nın Sovyet taktiğinde kullanılış şeklidir. Enver Paşa, bir «Osmanlı suçlusu» idi ama, İngilizle

Et c'est pourquoi je vous dis: nous soutenons avec patience les groupes qui ne sont pas encore avec nous et qui sont même, dans certains cas, contre nous; tel est le cas de la Turquie, par exemple, où, comme vous le savez, camarades, le gouvernement soviétiste prête son appui à Kemal-Pacha. Nous n'oublions pas que le mouvement qu'il dirige n'est pas un mouvement communiste. Nous le savons. J'ai devant moi des extraits du compte-rendu sténographique de la première séance du gouvernement populaire turc d'Angora; or, Kemal-Pacha dit lui-même que „la personne du calife et du sultan est sacrée et inviolable".

Le mouvement, que dirige Kemal, veut libérer la „personne sacrée" du calife des mains de ses ennemis. Est-ce un point de vue communiste? Non. Mais nous respectons l'esprit religieux des masses et nous savons leur donner une autre éducation. Cela demande de longues années de travail. Nous abordons avec prudence et circonspection les croyances religieuses des masses laborieuses de l'Orient et des autres pays. Mais il est de notre devoir de dire à ce congrès: le gouvernement de Kemal-Pacha soutient en Turquie le pouvoir du Sultan; vous ne devez pas le faire, quelles que soient vos considérations et raisons religieuses. Vous devez aller de l'avant et ne pas vous laisser entraîner vers le passé. Nous pensons que l'heure suprême des sultans sonnera bientôt; en l'attendant, vous ne devez pas tolérer d'autocratie. Il vous appartient de détruire la foi en le sultan et d'édifier de vrais soviets. Les paysans russes avaient eux aussi une grande foi en le tsar. Quand la véritable révolution populaire éclata, cette foi disparut pourtant sans laisser de traces. La même chose se produira en Turquie et partout en Orient, quand la vraie révolution paysanne s'y allumera. Les peuples perdront vite alors leur foi en le sultan, leur foi en les maîtres. Aussi, répétons-nous: la politique du gouvernement popu-

Bakû Kongresi (1-9 Eylûl 1920) : Zinoviev'in Mustafa Kemal Paşayı eleştiren sözleri (Tutanaklardan)

rin amansız düşmanı idi. Kendisinden bu alanda yararlanılabilirdi. Fakat asıl mesele, Enver Paşanın, Mustafa Kemal Paşanın alternatifi, onun yerine geçebilecek lider kabul edilmesiydi. Mustafa Kemal Paşa, Batı ile anlaştığı takdirde Enver Paşa yerini alabilirdi. O'na karşı bir ağırlık teşkil ediyordu. Bizzat Hariciye Komiser Yardımcısı Karahan, M. Kemal - Enver Paşalar çatışmasının, Sovyet Hükümetince, Türkiyenin bir iç meselesi sayılacağını bildirmiştir.

Bunun yanında, Sovyetlerin Anadolu hareketinin yöneticileri üzerindeki siyasî baskılarını da hatırlamak gerekir. Millî kurtuluş hareketini sosyalist ihtilâle çevirmek için, daha 13 Eylûl 1919 da, Sivas Kongresi sıralarında, Hariciye Komiseri Çiçerin Türk köylüsünün komünist olmayan idarecilere karşı isyan etmelerini tavsiye etmişti. «Gerçek şuralar» kurulması için, komünist partisi kurulması için yapılan baskı bu direktifin uzantısı olmuştur.

Ve nihayet, Sovyet Rusya, Türkiyenin Batı - Doğu arasındaki tampon durumundan âzâmî fayda sağlayabilmek politikasını her zaman gütmüştür.

ŞARK'TAN UZANAN EL

Şu halde, Sovyetlerin meçhullere boğulan inceleme zahmetine katlanılmıyarak, efsaneleştirilen yardım politikası, her zaman M. Kemal Paşa ve ekipinin yararına olmamıştır. Yapılan yardımın da millî bir Devletin kuruluşuna mâtuf olmadığı bellidir. Bununla beraber ,henüz uyanan Doğu'lular, millî kurtuluş hareketlerinin heyecanı içinde «Şark'tan uzanan eli» bir kurtarıcı saymışlardır. Savaşlarının ilk safhasında «Rus desteği» olumlu görünmüştür. Bu nedenledir ki, Doğu memleketlerinde milliyetçilik politikası, Sovyet Rusyaya karşı bir dostluk, İngiltereye daha doğrusu Batı'ya karşı da bir isyan şeklini almıştır. Bugün de, bu millî politika âyarlanmasının uygulanış-

larına şahit oluyoruz. Fakat, ilk uygulama Türk millî hareketinin eseridir.

Şimdi düşününüz. Batının işgalci orduları Eskişehir dolaylarında iken, Anadoluda bir avuç devrimci, T.B.M.M. Hükümeti olarak, bu ağır Rus taktiğinin baskısına da karşı koymak görevini yüklenmiştir.

Bir an gözler, Şark'tan bir kurtuluş ışığı doğduğuna inanarak, o yöne çevrilmiştir.

Türk Devrimi, Batı ve Doğu arasındaki ateşli vâdiden geçerek yolunu çizmiştir. Kendi yolunu. Öz yolunu. Her çeşidiyle saltanatçı, komünist, sömürgeci, himayeci, ırkçı ve teokratik şekilleri ve sistemleri reddederek, yıkarak, parçalayarak çizmiştir bu yolu. Bu yol, sırf **siyasal** değil, aynı zamanda ide olojik bir bağımsızlık» yolu olmuştur. Bu yol Türk Devrimine özelliklerini, Türk Devrimi de yaşattığımız ya da yaşatmaya çalıştığımız, geliştirmekle ödevli bulunduğumuz sosyal (ekonomik) ve siyasal düzenin karakterini tâyin eder.

Atatürkçülük bu oluşun felsefesidir.

T.B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın durumu isabetle teşhis ettiği ve Sovyet Rusya'nın Batıyla münasebetlerinin sonuçlarını dikkatle izlediğini daima görürsünüz.

Örneğin, Polonya ile anlaşma Vrangel Ordusuna kesin darbeyi vurunca, M. Kemal Paşa durumdan şu sonucu beklemiştir: «... Lehistan muvaffakiyatını müteakıp Bolşevikler bizimle maddeten vücude getirdikleri rabıtayı takviye edeceklerdir..»[6] Sovyet Rusyanın Batı politikası ile ortaya çıkan iniş çıkışlar Türklerin gözünden kaçmıyordu.

Bakû Kongresine gelince, Atatürk olaya doğrudan doğruya temas etmiş ve Türk politikasının ana hattını çizmiştir. (XII. Devrimciler ve Doğu yazısına bk.)

---

(6) Atatürkün Söylev ve Demeçleri (Ankara 1945), C. I, s. 97.

VIII

Ankara'dan Dünyaya Bakış

«SİVAS'IN MI, İZMİR'İN Mİ?»

İstanbul - Anadolu düellosunun yorucu gelişmeleri sonunda, genel seçimin yapılması ve Meclisin İstanbulda açılması kararlaşmıştı. Osmanlı saltanatının son genel seçimi 1919 sonunda yapıldı ve Meclis 1920 başında açıldı (12 Ocak 1920).

Tarih böyle bir seçimi zor kaydedecektir.

İşgal altındaki bölgelerde seçim nasıl yapılacaktı? İzmir ve Adana seçimleri ilginçtir. İzmir işgal altındaydı. Yalnız Kuşadası ile Ödemiş'in iki nahiyesi (Yaylanbolu ve Kelâş) müstesna demokrasi ve uygarlık temsilcileri olduklarını iddia eden işgal kuvvetleri seçime izin vermiyorlardı. Bunun üzerine, seçim, sözü edilen ilçe ile nahiyelerde yapıldı. Buradan seçilenlerin mazbatalarını Meclis alkışlarla kabul etmiştir [1].

Adana seçimleri de bu şekilde cereyan etmiştir. İşgal kuvvetlerinin seçimi engellemeleri üzerine, merkezi İstanbulda olan Kilikyalılar Cemiyeti, İstanbuldaki Adanalıları toplamıştır. Gizli oyla 20 ikinci seçmen seçmişler, bunlar da, her sancak için birerden 4 mebus seçmişlerdir. Mazbatalar Mecliste, gizli bir oturum sonunda, kabul edilmiştir [2].

(1, 2) Meclisi Meb'usan Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima Fevkalâde, s. 24, 148 - 151, 172.

Seçimi Müdafaai Hukukçular kazanmıştı. Hürriyet ve İtilâf'la ortakları «Harekâtı Millîye namı altındaki tahakküm dolayısı» ile seçime katılmamışlardır [3].

O vakit, Tahirül Mevlevî bu durum karşısında hayretini gizlememiştir. «... Fakat Sıvas'ın emir ve arzusu her kanunun üstünde olduğunu işrab ediyor... Cenabı Hak bu milletin encamını hayretsin. Âmin.» [4].

BİRLİĞİN KUVVETİ

Müdafaai Hukukçuların, sırf hissî bir hamlenin emrinde olmadıklarını ispat etmek güç değildir. 1919 genel seçimleriyle seçilmiş ve İstanbul Meb'usanına gidecek meb'usların hangi fikirleri savunacaklarını incelemek bunu gösterir. Müdafaai Hukukçu'lara göre, nasıl olsa, meb'usan kapatılacaktı. O zaman yeni bir meclis kurulabilirdi. Fakat uzun anketler ve protokoller sonunda İstanbulda toplanması kararlaştırılan Meclise gönderilecek Meb'usların belli fikirler etrafında toplanması, İstanbula gidenlerin Türkiye meseleleri hakkında aydınlatılması gerekiyordu.

Kâzım Karabekir Paşa Şark meb'uslarını Erzurumda, Selâhattin (Çolak) Paşa Orta Anadolu meb'uslarını Sıvas'ta, Heyeti Temsiliye de Batı Anadolu meb'uslarını Ali Fuat Paşanın bulunduğu Eskişehirde toplayacaktı. Plân, bir değişiklikle uygulanmıştır. Batı Anadolu Mebusları Ankara'da, Ziraat Mektebinde toplanmışlardır. Heyeti Temsiliye'de bu nedenle, Sıvas'tan, Ankaraya taşınmıştır. Ankara Başkent olmaktadır, «Anadolunun emin bir mahalli» olduğu için...

İtilâf Devletleri, İstanbul Hükûmetiyle beraberdir. Halifeden istedikleri, Müdafaai Hukuk akımının ve bu hareketin mukavemet teşkilâtı olan Kuvayı Milliye'nin ortadan kaldırıl-

(3) Alemdar (20 Aralık 1919)
(4) Alemdar (1920, No. 433-2722)

masıdır. Kuvayı Milliye'ye karşı Kuvayı İnzibatiye, Mustafa Kemal Paşaya karşı Anzavur «Paşa» bu diktanın yerine getiricileri olmuşlardır.

Ortada önemli bir mesele vardı.

Osmanlı İmparatorluğu ile yapılması gerekli andlaşma geciktirilmişti. Bunun nedenlerini araştırmak gerekiyordu. Türkleri saran ateşler nerelerdeydi. Hangi tehlikelerle karşı karşıyaydık? İlerisi için ne yapmak gerekiyordu?

BATI'YA VE DOĞU'YA İLK BAKIŞLAR

Müdafaai Hukukçu'lar bu araştırmayı yapmışlardır[5] ve cevaplandırdıkları ilk soru da şu olmuştur: Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanması gereken barış andlaşması niçin geciktirilmiştir?

Üç nedenle :

1 **En büyük engel Boğazların İngiliz hâkimiyeti altına geçirilmesi çabaları olmuştu.** Fransa ve İtalya, bu duruma şiddetle karşı koymuşlardır. İngilterenin Karadeniz ve Küçük Asya üzerinde hegemonya kurmasını istememişlerdir. İtirazlarını, insanî bir sebeple perdeleme kaygusu da gözden kaçmamıştır. Demek oluyor ki, İngilterenin bu davranışı sonunda Boğazlar bölgesi üzerinde anlaşmaya varılmamış olması, Sevres'in imzalanmasını geciktiriyordu.

2 **Barış şartlarını Türklerin kayıtsız şartsız kabul edeceklerne galip Devletler pek inanmıyorlardı.** Anadolunun millî galeyanı onları daima düşündürmüştür.

---

(5) Nedense incelemecilerimizin görmemezlikten geldikleri bu önemli vesika «Kânunusâni 1336 (1920) da Anadoluda vaziyeti siyasiyemizin muhakemesi» başlığı ile şu eserde yayınlamıştır. Cevdet Kerim: Türk İstiklâl Harbi (İstanbul 1926), s. 29-32.

3 **Bolşevik ihtilâlinin genişlemesi de bir geciktirme sebebiydi:** İhtilâl hızla gelişmişti. Orta Doğuyu ve Asya yollarını tehdit ediyordu. Türk sınırlarına dayanmıştı bile. Müdafaai Hukukçular bu noktada kesindiler. Bolşeviklerle temas iki şekilde olabilirdi: Bolşevik câmiasına katılmak ya da silâhla karşı koymak. Müdafaai Hukuk'un şekillendirdiği Türkiye bu iki şıktan birini seçmeliydi. Türklerin Bolşeviklere silâhla karşı koymalarını İtilâf Devletleri isterdi. İsterlerdi ama bunun için hayli fedakârlığa katlanmaları gerekirdi. En azından, Arap olmıyan toprakları geri vermeyi göze almalıydılar. Bu fedakârlığa katlanmaları için «ıztırar halinde» bulunmaları gerekirdi. 1920 başlarında ise böyle bir durum söz konusu edilemezdi. Öyleyse, Türkiyeyi «kahretmeye», bütün direnme kudretini yok etmeye çalışacaklardı.

TÜRK DİRENİŞİ NASIL YOK EDİLEBİLİRDİ?

Müdafaai Hukukçular bu soruyu da cevaplandırmışlardır.

1 **Dış tehlike: İtilâf Devletleri: Türkiyeyi dışarıdan kuvvetli bir ablukaya alarak ve dünya ile ilgisini keserek sarabilirdi.** Ufukta beliren Misakı Millî sınırları boyunca bu program zaten açıkça uygulanıyordu. Batı cephesinde, Ege ve Karadeniz kıyılarında, Türkiye sarılı idi. Suriye cephesi de öyle.. Hicazdan İskenderuna kadar saldırgan kuvvetler sınırları kuşatmışlardı. Trak - İran cephesindeki durum Türkiye lehine sayılamazdı. Belki mutlak bir kapalılık yoktu. Ne var ki, saldırganların yapamadığını tabiat haşin şartları ile üzerine almıştı. **Elde yalnız Kafkasya cephesi kalıyordu.** Silâhlı direnme imkânlarını en fazla burası verebilirdi. Saldırıcı galip Devletler, bu bölgede, **Türklerle Bolşeviklerin arasını açmak için Kafkas milletlerini baraj olarak kullanma yoluna gitmişlerdir.** Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan bu gaye ile doğmuşlardı. Bu plân, başarı ile uygu-

lanırsa, Türkiye tam mânasiyle kuşatılmış olacaktı. Ve Türklerin bütün direnme imkânları da yıkılmış olacaktı. Sonrası... **«Siyasî varlıklarını tamamen kaybedecek Anadolu Türkleri, İtilâf Devletleri subaylarının kumandası altında müstemleke askerleri olarak ordular teşkil edecek, hem Kafkas milletlerinin itaatte tutulması hem de Bolşevik istilâsının durdurulmasını sağlamak için kan dökeceklerdir.»** Müdafaai Hukukçular şu derin anlamlı sonuca varabilmişlerdir: **«Görülüyor ki, İtilâf Devletlerine yüzde yüz teslim olmak bile Türkler için bir kurtuluş sağlamıyacaktır.»** Yapılacak iş, Rusya ile doğrudan doğruya sınırdaş olmak ve Kafkas milletlerinin bir esaret duvarı haline gelmelerini önlemekti.

2 **İç tehlike : Türkiyeyi «içinden oyarak» yıkmak** olacaktı. Memleket içindeki ayırıcı akımlardan, çeşitli milliyet, din, mezhep, azınlık, ayırıcılık çatışmalarından ve kinlerden faydalanmak, bütünü parçalayıcı bir bomba etkisi yapabilirdi.

İtilâf Devletleri, Birinci Dünya Savaşını galiplik sarhoşluğu içinde, bu tedbirleri uygulama yolunda uzun adımlar atmışlardır. İstanbulun âciz hükümetleri en kuvvetli ve sâdık yardımcıları olmuştur. Barış şartlarını bir oyalama ve tehdit politikasının sonucuna bağlamışlardır.

MÜDAFAAİ HUKUK TAKTİĞİ

Denizin kayaları dövmesi gibi, durmadan şiddetlenen ve artan tehlikeler karşısında ne yapılacaktı? Müdafaai Hukukçulara göre, geleceğin programı üç kısımda toplanmıştı: **1. — Doğu Cephesinde:** Kafkas seddini gerekirse yıkmak ve taarruz hareketlerini birleştirmek için Bolşeviklerle anlaşmak. **2 — Millî Kuvvetleri çoğaltmak,** geniş ve merkezî bir teşkilâta bağlamak. **3** — İtilâf Devletlerinin «maskelerini indirmek için» **atılgan bir politika** izlemek.

Bu taktiği esir ve zavallı hükümetler gerçekleştiremezdi. Memleketin, gerekirse Anadoludan idaresini mümkün kılacak hazırlıklara hemen başlamak şarttı. Galip Devletler birbiriyle, anlaşmadan ve zaman kazanmadan savaşa geçebilmek Müdafaai Hukuk'un parolası olmuştur. Türk millî kurtuluş hareketinin kuvveti kesin ve gerçekçi olmalarından doğuyordu.

MİLLÎ AND VE PADİŞAH

İstanbul meb'usanında toplanan meb'usların kararlı oluşları Saray ve çevresini şaşırtmıştı. Meb'uslar arasında mütereddîtler yok değildi. Fakat, Müdafaai Hukuk'un ruhunu taşıyanlar derhal «Felâhı Vatan» grupunu kurmakta gecikmemişlerdir. İtilâfçı basın, bu grupla alay ediyordu. Ama, devrim mütarekenin acı şartları içinde bile, adım adım ilerlemiştir.

Sıvas Kongresinde kararlaştırılan esaslar millî bir mukavele (Misakı Millî) olarak Mebusan Meclisinin 17 Şubat 1920 tarihli oturumunda kabul ediliyordu. Edirne mebusu Şeref Bey, Mecliste toplanmış millî bir özlemi dile getirmiştir: «...Biz hiç birşey istemiyoruz. Ancak apaçık hakkımızı istiyoruz. En tabiî, en açık hakkımız olan yaşamak hakkının bizden alınmasını Tanrı takdir etmemiştir...» [6].

Misakı Millî Beyannamesi okunmuş, ittifakla kabul edilmiştir. Meclis Müdafaai Hukukçu bir Meclisti. Âyan saltanatçıydı. Bir parlâmentonun iki Meclisi arasındaki bu görüş farkı, sonuçları da etkilemiştir.

15 Mart, İstanbulun işgalinden bir gün evvel, Mebusandan bir grup, Vahdettin'le temasa gitmişlerdi. Padişah işgal kuvvetlerinin «isterlerse yarın Ankaraya gideceklerinden» emindi. Sarayı terkeden heyet üyelerinden birisine «Rauf Beyefendi, dedi, bir millet var koyun sürüsü.. bir çoban var o da ben!». İngiliz müfrezeleri kumandanı, o gün Meclisi basmış ve

(6) Meclisi Meb'usan Zabıt Ceridesi (Aynı cilt), s. 115

«müzakere halinde iken zorla tevkif ettik» yazılı ve imzalı tezkereyi vererek, yirmi kadar mebusu Benbow dretnotu ile Maltaya yollamıştır.

16 Mart 1920, işgal günü, Mebusan durumu protesto etmiştir. Dr. Rıza Nur şöyle konuşmuştur: «... Bu takririmizi millî bir vesika olarak tarihe tevdi ediyoruz.» Takrire göre, yasama görevi herşeyden önce, fikir ve vicdan hürriyetine dayanırdı. Durum düzelene kadar in'ikatlar geri bırakılacaktı [7].

Ayandan Hamdi efendi, Meclisinin görüşünü belirtiyordu: «Lüzumsuz bir karardır.. İnsidadı müzakereden başka birşey değildir.» [8].

Ankara bu sonucu çoktan bekliyordu. Artık, Meclis İstanbulda çalışamazdı. Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye adına 19 Mart tarihli tebliğde, kurucu (müessisan) yetkilerine sahip bir Meclisin 23 Nisan 1920 de Ankarada (Anadolunun emin bir mahallinde) toplanacağını bildiriyordu.

Damat Ferit dördüncü kabinesini kuruyordu. Aynı gün, Alemdar gazetesi, iri puntolarla baklayı ağzından çıkarmıştır: «Hükümet teşekkül etti - Kuvayı Milliye âsidir».

Atatürk, bu taktiği tespit eden ekibin lideridir. İstanbul karşısında bir taraf olarak kendini kabul ettirmiş ve memleketi Anadoludan idare etmiş olan Heyeti Temsiliyenin fiilî Reisidir.

BİR GERÇEKÇİLİK ÖRNEĞİ

Görülüyor ki, Müdafaai Hukukçular, durumu «bütün vahametiyle müdriktiler». Öngördükleri bütün ihtimaller birer birer doğru çıkmıştır.

Asıl üzerinde durulacak olay Meclisi Meb'usanın kaderiydi. Anadolu Devrimcileri, Meclisin İstanbulda toplanmasını sa-

(7, 8) Bu konular için şu etüdümüze bk. Osmanlı İmparatorluğundan T.B.M.M. Hükümeti rejimine geçiş (İstanbul 1953).

kat bir mesele olarak ele almışlardır. Meclis nasıl olsa kapatılacaktı. İstanbul nasıl olsa işgal edilecekti Fakat bunu anlatmak mümkün olamamıştı. Belki de olayların bu şekilde cereyanını sağlamak ilerisi için olumlu olacaktı.

Netekim Meclis basılmıştı.

Ankara durumu daha önce haber almıştı. Mustafa Kemal Paşa gizli bir telgrafla arkadaşlarına haberi iletmiş ve isteyenlerin Ankaraya gelmelerini de tavsiye etmişti. Telgrafın metni şudur:

«İngiliz mümessili olarak Ankarada bulunan Vitol dün buradan ağır eşyasını da beraber almak şartıyla şimendifere binip gitmiştir. Hükmetmek lâzımdır ki fevkalâde hâdiselerin arifesinde bulunuyoruz. Daha ziyade İstanbulda vuku ve tahakkukuna intizar olunabilecek olan bu hâdiselerin tevlit edebileceği mühim ve vahim vaziyetler üzerine arkadaşların nazarı dikkatlerini celbe müsaraat eylerim. Her hal ve ihtimale karşı bilhassa Anadoluda bulunmaları faydalı olan arkadaşların gafil avlanmıyarak icabında sür'at ve emniyetle Anadoluya geçmek için şimdiden tatbikatı lâzımeyi almış bulunmaları elzemdir.» [9].

---

(9) Bu telgrafın metni **Cumhuriyet** gazetesinin 7 Mayıs 1924 tarihli 1. sayısında yayınlanmıştır.

IX

Milletin Meclisi

T. B. M. M.

TÜRKİYE Büyük Millet Meclisi ilân edilen günde toplanmıştır. Başkan seçimi iki aday arasında yapılmıştır: Mustafa Kemal Paşa 110 rey, Celâlettin Arif Bey 109 rey. Bu tek oy Atatürkçülüğün gelişiminde tarihî bir değere sahiptir.

Silme Müdafaai Hukukçu Meclis tam mânâsiyle «millî» bir karakter taşıyordu. Dörtyüze yakın üyesi vardı. Mesleklere göde kabataslak bir ayırım şu sonucu verebilir: Serbest meslek erbabı kalabalıktı (120 mebus), devlet memurları biraz daha fazlaydı (125 mebus). Eski Nâzırdan vergi memuruna, Validen mahkeme zabıt kâtibine, başkâtibe, tahsil memurlarına, hapishane müdürü ve telgraf memuruna kadar, çeşitlenmişlerdi. İlmîyeliler de çoktu. Sarıklılar, Meclisi bir papatya tarlasına benzetiyorlardı. Ayrıca, kimlikleri «aşiret reisi» olarak gösterilmiş olan 5 mebus da vardı. Teknik eleman olarak bu kabarık tamsayı içinde yalnız iki mühendis sayılır [1].

---

(1) Bu konu ile ilgili olarak bk. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, D. I İçtima senesi 1, C I, s. 42-44. Bu meseleler hakkında daha fazla bilgi için şu etüdümüze bk. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin kuruluşu ve siyasî karakteri (İstanbul 1958). Ayrıca bk. Tevfik Bıyıklıoğlu: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin hukukî Statüsü ve ihtilâlci karakteri (Ankara 1960).

Binayı bu taşlarla yapmak gerekmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının görevleri böylesine çetin olmuştur.

T.B.M.M. geniş bir Sivas kongresidir. Müdafaai Hukukun, fiililikten kurtulmuş, hukukîliğe kavuşturulmuş bir organıdır. Nitekim Meclise Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti hâkimdir. Mebusların hepsi Tanzimat ve Meşrutiyetin tenkidcileridir. Yeminlerinde belirttikleri gibi **fırkacılık**'tan nefret ederler. Birleştikleri ana fikir, kurtuluş fikri, şahıslar ve zümrelerüstü bir mahiyete sahiptir.

İHTİLÂL VE ÖTESİ

Bu, bir ihtilâl meclisidir. Kesinliği yanı sıra tereddütleri, ileriliği yanı sıra muhafazakârlığı daima belirir. Fakat her zaman için yetkilerini devretmekte kıskançtır. İlerliyen düşman işgali karşısında, kürsüsünü siyahla örtebilir. Gerekirse, Kayseriye nakledebilir. Ama hiçbir tehlike onu yıldırmaz. Büyük bir hareket kabiliyetine sahiptir. Heyetleri daima halk içindedir ve cepheyle temastadır. Heyetlerinin ve temsilcilerinin Moskova'dan, Londra'dan, Roma'dan sesleri işitilir.

Ne var ki, Osmanlı toplum yapısının tezatları ve tereddütleri, Mecliste bir bir temsil edilmiştir. Ama milletin Meclisidir o... Milletin, halkın bağlandığı, baskı yaptığı, kızdığı, tenkid ettiği, bir şeyler beklediği, bir şeyler istediği, sarıldığı Meclis.

Örnek mi lâzım? İşte bir tanesi:

Yüzler ve yüzlerce telgraf arasından 9 Eylûl 1920 tarihli Kırşehirden gelen telgrafın birkaç satırı: «Millî mevcudiyetimizin temini uğrunda lâzımgelen kat'î tedbirleri düşünmek üzere her mânâsı ile vekâlet verdiğimiz sizlerin şimdiye kadar Büyük Millet Meclisinde geçirdiğiniz müzakerelere bakılırsa tam beklediğimiz şekilde faydalı bir neticeye doğru ilerlemediğiniz anlaşılmaktadır. Acaba size vekâlet verenler hangi tekliflerinizden yüz çevirmiştir? Beyfendiler rica ederiz.. Dindaşlarımı-

«عالم اسلامه بیاننامه» [*]

خلافت مقدسهٔ اسلامیه‌نك مقر اجلالی اولان استانبولده مجلس مبعوثان و باجمله مؤسسات رسمیهٔ حکومتده وضع ید اولونارق صورتیله رسماً و جبراً اشغال ایدلمشدر. بو تجاوز سلطنت عثمانیه‌دن زیاده مقام خلافتده حریت و استقلاللرینك استنادگاه یگانه‌سنی کورن بوتون عالم اسلامه راجعدر. آسیاده و آفریقاده بیخبر پنجه‌سنده بر چوق حتی حریت و استقلال مجاهده‌سنده دوام ایدن اهل اسلامك قوای معنویه‌سنی قیرمق ایچون صرف تدبیر اولارق ائتلاف دولتلری طرفندن توسل اولونان بو حرکت، خلافت مقدسه‌یی تحت اسارته آلارق بیك اوچیوز سنه‌دنبری پایدار اولان و مؤبداً مصون زوال قالاجغنه شبهه بولونمایان حریت اسلامیه‌یی هدف اتخاذ ایتمکده‌در. مصرك اون بیكلرجه الیم اولان شهدای معززه‌سنه، سوریه و عراقك بیكلرجه اولاد محترمه‌سنه، آزربایجانه، شمالی قافقاسیه‌نك، تورکستانك، افغانستانك، ایرانك هندوستانك و الحاصل بوتون آفریقانك و بوتون شرقك بو کون عظیم بر هیجانه سبب اولدیغی بر اهل استقلالی اوقتیرن افکار مشترکه حمد الله ایلشی اولان بو ضربه تحقیر و تهدیدی اهل سستلر طرفندن تخمین ایدلدیکی وجهله معنویاتی قتل ایده‌مه‌دیکی کبی بلکه بوتون شدتیله معجزلر کوسترمه‌سی بو قابلیت انکشافنه مظهر ایلمك نتیجه‌سنی تولید ایده‌جکنه شبهه یوقدر. شمال قوای ملیه‌سی، خلافت و سلطنتك اوشرانمه‌سی متسلسل سوء قصدلرك باشلادیغی کوندن بری دوام ایدن صمیمی بر وحدت و تساند ایچنده و ضیق بوتون وظائفنه رغماً عزم و متانتله ثابت ایتمکده و بو صورتله اهل صلیب مهاجماته قارشی بوتون اسلامیت جهانك حسیات مشترکهٔ مقاومتنه ایضا اولقدن متولد بر حس مظاهره‌سیله عزم و ایمانك قاتل اولمه‌یق مجاهده‌ده عنایت و موفقیت الهیه‌یه مظهر اولاجغنه اعتماد ایلمکده‌در.

قرون وسطانك شوالیه آتیلرندن بو کونك آفاق و ائتلافلرینه قدر مشئوم بر تسلسل هنوزده ایله توالی ایدن اهل صلیب غوائلك بو صولده‌کی سلالانه‌سی، اسلامیتك نور عرفان و استقلاله و خلاصنك ترصینه ایتدیکی اثرین مقدسه‌یه مربوط اولان بوتون مسلمان قرداشلرمزك وجدانلرنده تهییجی تشجیع و مقاومتی وجیبهٔ دینیه شایان رقباس ایراث ایلمه‌جکندن امین اولارق شمالی حالده مجاهدات مقدسه‌مزده جمله‌سنك توفیقات الهیه‌سی رفیق اقدسی و روحانیت پیغمبریه استناد ایدن تشکیلات متحده‌مزدن اولماسنی نیاز ایلرز. مدافعهٔ حقوق جمعیتی هیئتی

١٧ مارت ٣٣٦ هیئتی نامنه

مصطفی کمال

(*) بوکونکی رسالهٔ سریه ایله بوتون عالم اسلامه تبلیغ و اعلان اولونمقده‌در.

T.B.M.M. Hükümetinin İslâm Dünyasına yayınladığı, amacını belirten beyannamesi (17 Mart 1920)

zın namus ve hayatları Yunan palikaryalarının pâyı hakaretleri altında çiğnenmesin. Binaenaleyh son tehlikeye uğramadan düşünün taşının yol göstermek sizden ve o irşad dairesinde hareket etmek de bizden..»[2].

Anadoluda kadınlar da teşkilâtlanmıştır. «Anadolu Kadınları Sivas Müdafaai Hukuku Vatan Cemiyeti» namına, bir telgrafta «... Giydiğimiz kefen, yediğimiz zehir olsun...» Saldırgan düşmanları defediniz, deniyordu[3].

İKİ ANAYASA BİRDEN

Meclis tezatlar Meclisiydi. Tezatları doğuran temel mesele ise şuydu: T.B.M.M., Osmanlı parlâmentosunun devamı mıdır? Yoksa yeni bir devletin kurucu organı mı? İki soruya da «evet» diyenler vardı. Vehbi Beye (Karesi) göre, bu başka memleketlerin müessisanından daha kuvvetli bir Meclisti[4]. Mes'ut Beye göre «Altıyüz senelik kaderini kirli çamaşır değiştirir gibi değiştiren» bir Meclisti[5]. Şekilci Celâlettin Arif Beye göre ise, bu Meclisin hiçbir kanunî dayanağı yoktu.

Meclis, Osmanlı İmparatorluğunu sürdürecek bir organ sayılınca, amacı yeni bir devlet kurmak değil, «Hilâfet ve Saltanatı» kurtarmak oluyordu.

T.B.M.M., siyasî partileri barındırmamasına karşılık, ezelî iki grupun, devrimci ve muhafazakâr iki zümrenin vücutlanmasına sahne olmuştur.

Bu ikilik hukuk plânına da sirayet etmiştir. Durumun en ilginç görünüşü, bu devrenin iki Anayasalı oluşudur. 1921 de yaptığı bir Anayasa (Teşkilâtı Esasiye Kanunu) yanında 1293 (1876) Kanunu Esasî'sini de yürürlükten kaldıramamıştır. Kanunu Esasî'nin lâğvı, Cumhuriyetçi 1924 Anayasasının eseri olmuştur.

(2, 3) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (yeni baskı), C 4, s. 3, 37, 38.
(4, 5, 6, 7, 8) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi C. 4.

Binbir çaba ile birleştirilmiş enerjilerin mihrakı olan Meclisi, muhafazakârlıktan, saltanatın devamcısı olmaktan kurtarıp, devrim yapıcısı ve düzenleyicisi haline getirmek Birinci Müdafaai Hukuk Grupu'nun başarısıdır. Grup lideri de Gazi M. Kemal'dir.

HALKÇI MECLİS

Gerçekleri korkmadan karşılayabilmiş olan bu Meclis, dünya tarihinin ideolojik ihtilâller dönemecinde, işbaşındaydı. Millet, halk, köylü... hem bir hareket, hem de bir varış noktasıydılar. Halkçılık, «halk için kanun yapmaktı». Vehbi Hocaya göre, Tanzimattan beri 8 cilt düstur vardı. Bu 8 cilt içinde memleketimizin yüzde sekseninı teşkil eden köylülere ait 2 nizamnameye tesadüf ediliyordu. Halk, köylü bizim kanunlarımızda ihmal edilmişti [6].

Mahmut Esat Bozkurt daha da kesindir: «Memleket demek siyasiyat, edebiyat, münevverler demek değildir. Bir memleket iktisadiyatından teşekkül eder.. Bir takım meslek erbabı o memleketi kurar, yaparlar. Bu meslekler yapılmadığı gün memleketten eser kalmaz... Meclisi Âliye bu memleketi asırlardan beri kılıçlarıyla, sapanlarıyla müdafaa eden çiftçiler girecektir.. Bunlara câhil demek bütün bir mukaddesatı tahkir etmektir [7].

Mebuslar müttefiktir, «Köylü Hasan idare istiyor» du. Onlar «köylünün iradesiyle buraya gelmişlerdi». Kendi deyimleriyle «Tanzimattan beri hükûmet denen şeyden nefret etmiş ve ezilmiş olan halkın hükûmetiydi bu..» [8].

Ve, Meclisin programı belirtilmek istenildiği zaman Halkçılık Beyannamesi'ndeki «Kapitalist ve emperyalizm» düşmanlığı bu fikirlerden ilham almıştır. Evet, modern tarihinde ilk defa, Türk halkı siyaset sahnesine aktif bir unsur olarak çıkıyordu. Köylü, millet hep O'ydu. Bu halk hareketi, Sovyet sisteminden apayrı bir şekilde idare edilmiştir. Ve Sovyetler tarafından tenkid edilmiştir.

ارادهٔ ملیه

بياننامه

١٩ ايلول تاريخيله داماد فريد پاشا طرفندن طربزون واليسی عبدالطالب بكه كشيده اولنان بر تلغرافنامه‌ده طاقم طاقم بولشويكلرك سواحل عثمانيه‌يه چيقوب صامسون و طربزون طريقيله آناطوليه‌يه داخل اولدقلری وبناءً عليه داخل مملكتده بولشويزم اصولنك انتشار وتوسعنك منعی حقنده نه كبی تدابير اتخاذ ايدلديكی [illegible] استيضاح ايدلمكده‌در . بو اشعارك كذب محض اولديغنی ملتمزه اثبات ايچون هيچ بر سوزه حاجت اولمادیغی قناعتنده‌يز . يالكز آناطولی ملتی باشقه بر صورتده كوسترمك ايچون فريد پاشانك ارتكاب جنايتده نه درجه ايلری كيتديكنه نظر دقت عموميه‌يی جلب ايله اكتفا ايدرز .

حكومت مركزيه‌نك بو شايان اولان بويله بر افترا ايله ملتی آوروپايه قارشی اتهامه قالقيشديغی كمال حيرت وتأسفله كورولیور . ملت بر وجدانی مظالم اجنبيه‌يه [illegible] بر خلق كناهكه اصل ونسل ملتمزجه مجهول بر نام ويرمه‌يه تصنيع ايدنلر مذكورهٔ استقلال ملی ووطن وملتك فلاكتنه كندی اولدقلری شمدی‌يه قدر داخل ايتديكی تأثيرات [illegible] اخلاله چاليشديغی عيانا آكلاشيليور . دولتمزك نظام اساسيه وسياسيه‌سنی مشروطه‌نك شمدی‌يه قدر متعدد دفعه‌لر اهمال و اخلال وداخل مملكتده شورش وتفرقه احداثنه چاليشان ناظرلرك ودشمن آرزوسيله ابتدار ايدن بر هيئت حكومته تشكيل ملت ملتاً عدم اعتماد اظهار ايلمش ايكن حالا [illegible] مقام [illegible] ومنافع اجنبيه‌يه مداهنه [illegible] ايله ملت حقی كلاممدن محروم وپادشاه [illegible] تقاعدن [illegible] . داخل مملكتك آسايش وانضباطی [illegible] ايكن [illegible] ملت كرسنده نفاق ومفاسد احداثنه چاليشيليور و [illegible] اولان استرحامات ومراجعاته رغماً حالا ذات شوكتمآب حضرت پادشاهی ملتدن [illegible] مجهوليت ايچنده براقيليور . بو درجه مناسبته [illegible] اولان وهی مشروع [illegible] ملته جبر وتحكم كوسترمك هيئتك هيچ بر موقع مشروعی اولمديغی وملتك كنديلرينه هيچ بر صورتله طابعيتی وعموم افراد ملتك حقوق ماليهٔ خلافت وسلطنتی واستقلال ملت ايله حقوق مقدسهٔ مشروطيتی مدافعه‌يه آماده وشايان امن واعتماد رجالدن مركب بر هيئت حكومت مطالبه‌سنده اولديغی آناطولی وروم ايلی مدافعهٔ حقوق جمعيتی هيئت تمثيليه‌سی بو وسيله ايله بركره دها بيان ايلر . وبتون معروضات [illegible] رغماً حكومت مركزيه‌نك ايدی قوتيله مملكتده نفاق ومفاسد احضارينه فعلاً توسل كوروليكی حالده [illegible] ايدنجه عواقب وخيمه ونتايج فجيعه‌نك تكميل مسئوليتی بويله بر مقاماتی [illegible] ايدن غير مشروع حكومت اركانه عائد اولاجغنی و مدافعهٔ حقوق جمعيتك كندی آمال وقناعت ساده‌سنه بتون قوتيله مصر ومربوط قالاجغنی تكميل عالم مدنيته اعلان ايلر .

هيئت تمثيليه نامنه

مصطفی كمال

Damat Ferid'in Anadoluda Bolşevikliğin yayılması iftirasına karşı, Heyeti Temsiliye'nin cevabı.

İşte bu yepyeni ve üçüncü kuvvet, İmparatorluk içinde ihmal edilmiş, hakir görülmüş Türk halkının ve milletinin kuvveti, bütün muhafazakâr tutumlara rağmen, Osmanlılıktan ayrı bir hedefe doğru, Osmanlı müesseselerini yıkarak bir sel gibi akmıştır: Millî hâkimiyeti o getirmiştir. Saltanatı, hilâfeti o yıkmıştır. Lâikliği bir devlet temeli yapan bu halkçı ruh olmuştur. Türk devriminin kendine özel sosyal karakteri bu oluşun meyvasıdır. Bu da gösterir ki, Türk Devrimi sırf askerî yönde bir hareket değildir.

LEKELEME POLİTİKASI

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin halkçı karakteri üzerinde durmak gerek: Bolşevik değildiler Müdafaai Hukukçular. Atatürk de komünist değildi. Fakat herşeyden önce millî Devleti çağın sosyal malzemesiyle inşa ediyorlardı. Doktrinci de değildiler. Ama asrın gidişini sezmişlerdi. Meşrutiyetin acı tecrübelerini tekrarlamamak kaygusu ile, meçhul yollarda emekliyerek, tarihi yaşayarak bir istikbalin yapıcısı olmuşlardır.

Bir büyük imtihandı bu.. Verdiği ders önemliydi: «Sosyal» bir yapı kurmak için komünist olmak şart değildi.

Ne var ki, İstanbul Hükümeti bu işi anlamamıştı. Anlamamakta inat etmiştir. Damat Ferit'çiler Millî Teşkilâtı Türk ve dünya kamu oyunda kötüleme metodunu iki lekeleme kalıbına dökmüşlerdir: «Teşkilâtı Milliye» bir ittihatçılıktı, İttihat ve Terakki'nin hortlayışı idi. Bu itham tutmazsa, bir başkası vardı: Millî Teşkilât Bolşevikti. Akın akın Bolşevik'e Anadolu peşkeş çekiliyordu.

Yedigün gazetesinin Sıvas muhabirine, Atatürk, ilk beyanatını bu ithamları redderek vermiştir:

Millî Teşkilât sadece ve sadece «millî sebeplerin» mahsulü idi. Ferit Paşa bu gerçeği göremezdi [9].

---

(9) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C III (Ankara 1954), s. 1.

Müdafaai Hukukçu'lara yapılan bu itham bir gün tarihî cevabını alacaktır.

«ÖLÜLERLE MUHABERE EDİLMEZ»

Tarihî cevabın verildiği gece 1 Kasımı 2 Kasım 1922 ye bağlayan gecedir: Saltanatın kaldırılması. O gece kandildi.

Bâbıâli, Batılıların konferans teklifini bir telgrafla devrimcilere bildirmiş, Ankara'nın da bir temsilci göndermesini istiyordu. Mesele, bir kere daha tarihin teşrih masasına yatırılmıştı.

Bir kere, İstanbul'un şu anlayışsızlığına bakınız. Sadrıâzam Tevfik Paşanın imzasını taşıyan telgraf **«Ankara Büyük Millet Meclisi** Riyaseti Celilesine» başlığını taşıyordu. İstanbul, Müdafaai Hukukçuların **âsî, Kemâlî, Ocakçı, Bolşevik** (!) olduklarını sanki bir anda unutmuştu. O kadar ki, Ankara ile İstanbul arasında ikilik olmadığını ileri sürüyordu. Konferansa beraber gidilmeliydi.

Fırtına o zaman kopmuştur.

Kimdi bu İstanbul Hükümeti?

Artık ihtilâlcilerin tariflerini dinlemek zamanı gelmişti. Artık kürsüsü siyah örtüyle örtülmeyen Milletin Meclisinden, dişlerini tırnaklarına takarak, kayaları sökerek Devlet kuran insanların dünyaya haykırışlarını dinleyiniz..

Hüseyin Avni (Ulaş) eski'yi yeni'den ayıran bir gözlemiyle İstanbul'u anlatır: «Saltanata alışmış İmparatorlar, haşmetpenahlar millî hâkimiyetten canavarlar gibi korkarlar...». Fevzi Bey'e göre «Osmanlı saltanatı yok, milletin saltanatı var» dır. Hattâ, Saltanat devrinde kılınan Cuma namazları bile gayrı meşrudur. Yahya Galip (Kırşehir) İstanbul'la Batı baskısını birbirine bağlar: Onlar, «Lloyd George'un polis memurlarıdır». Dr. Rıza Nur'a göre, İstanbulda «hâkimiyete sahip bir hükümet yok... Biz Hükümetiz! diye iddia eden bir heyet vardır.»

درسعادت

۲۹ / ۱۰ / ۳۳۸

آنقره ده بیوك ملت مجلسی ریاست جلیله سنه

دولتلو افندم

[illegible] بیوك ملت مجلسیله دعوت اولندی . باب عالینك عدم اجابتی دولتك آلتی عصری

متجاوز زمانلردنبری مؤسس و مقبول اولان [illegible] علاقه دار اولدیغی [illegible] تاریخیه سنی [illegible]

بیوك ملت مجلسنك عدم اجابتی ایسه جهانك مشتاق و منتظر اولدیغی صلح عمومی یی [illegible] . بو مهم مسئولیتلری بالطبع

[illegible] بیوك ملت مجلسی قبول و تحمل ایدر . فقط باب عالی ایله بیوك ملت مجلسی آره سنده حقیقی بر ایكیلك

متصور [illegible] مشكلات عظیمه نك

[illegible]

[illegible] تحكیم و توثیق صورتیله وحدت اداره یی تأمین ایچون مذاكره یه

مباشرت [illegible] مساعی حربیه نك بر صلح نافع ایله ثمرات سیاسیه سنی اقتطاف هنگامنده

[illegible] استحصالی ممكن اولان منافع مالیه وطنك جزء لایتجزاسی

[illegible]

[illegible] دولت

[illegible] عالم اسلامی [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] نیاز اولنور .

صدر اعظم

توفیق

Son Sadrâzam Tevfik Paşa'nın T.B.M.M. ne gönderdiği, Saltanatın kaldırılmasında köklü rol oynamış olan telgrafın metni.

Mazhar Müfit Beye göre mesele daha basittir: Bâbıâlî yıkılmalıdır. Vahidettin'in ismi **Vahîmüddin**'e çevrilmiştir.

Kâzım Karabekir Paşa kesinlikle konuşur: «Cihadı Ekber Fetvasına rağmen, Çanakkalede ve Irakta İslâm askeriyle harp ettim». Rauf Bey (Orbay) Halife'nin İslâm dünyasını aldattığı kanısındadır. Ali Fuat (Cebesoy) Paşaya göre, son düşman, iç düşmandır. Saray ve Bâbıâli'dir. O da bugün halledilmelidir.

Erzurum meb'usu Nusret Efendi'nin bir sorusu olmuştur: Biz kabristanda mıyız? Bâbıâli ölü, Saray ölü.. Ölülerle muhabere edilir mi hiç?

Fırtınalı konuşmalar Rıza Nur ve 78 arkadaşının bir takririne bağlı kalmıştır: Milletin saadetini sağlayacak bir halk hükümeti kurulmalıdır. Bu «Genç, dinç, millî halk hükümeti esaslarına dayanan bir Devlet olmalıdır.». Bu takrir yeter derecede ihtilâlci sayılmamıştır. Saltanat kaldırılmalıdır, mutlaka...

En son Mustafa Kemal ağır ağır konuşur. Dağınık fikirleri derleyerek, şiddet ve hiddetleri enerjiye çevirerek bir dönüm noktasını açıklar: Meclisten başka bir saltanat makamı ve bir hükûmet heyeti yoktur. Hilâfet ne olacaktır, saltanat kalkarsa?... Saltanat makamında millet oturuyor. Hilâfet makamında da kudretsiz, sığıntı ve âciz bir şahıs değil, dayanağı Türkiye Devleti olan bir yüksek şahsiyet oturacaktır [10].

O gece, Sultan'ın başından alınan taç, millet'in başına konmuştur.

İHTİLÂLİN MANTIĞI

Devrimin halkçı ve demokratik karakterinin gereklerini bir bir tamamlama hızı, saltanatın kaldırılmasıyla artmıştır. Bütün muhafazakâr eğilimlerin harabe halindeki kadrosu ile bekçiliğini yapan İmparatorluk yıkılınca, sonsuz ufuklara uza-

---

(10) Bu konuşmalar için bk. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 24 (1960 baskısı), s. 173, 276, 290, 306, 311; 312.

nan yolların hepsi açılmıştı. Her çeşit yeniliklerin yapılmasına elverişli bir alandı bu.. Yapılacak her şey, ana prensipten çıkarılacak sonuçlar halinde ortaya çıkacaktı. Çünkü **«Devrimin bir mantığı vardır»** Hâkimiyeti milliye başyazarına göre...

1921 Teşkilâtı Esasiye Kanununun 1. maddesi bir muhakeme zincirinin ilk halkası olmuştur: «Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir». Buradan, rasyonel bir metodla bütün sonuçları çıkarmak gerekmiştir. Şahsî hükümet bütün müesseseleriyle yıkılacaktır. Evvelâ Sultanlık kaldırılacaktır. Cumhuriyet kurulacaktır. Hilâfet kaldırılacaktır. Ve yıkılanlar, bütün kökleri sökülerek, kaldırılıp toplumun hayatının dışına atılacaktır.

İhtilâlin kafası bu gibi lüzumsuz müesseseleri kabul edemezdi. «Bir Cumhuriyet ne cahiller tarafından kurulabilir, ne de cehalete dayanbilir» di [11].

O Cumhuriyet ki, Türk Devriminin eseriydi. O devrim ki, ilk defa, Şark kafası ile savaşmak cesaretini göstermişti: Doğuda ilk defa demokratik bir cumhuriyeti kurmuştu. İlk defa köylüyü efendi diye ilân etmişti. İlk defa dini dünyadan ayırmıştı. Ve ilk defa medenî beşeriyetin ortak bir aile olduğunu ilân etmişti. Yeni bir sosyal yapının mimarı olmuştu. Yüzyıllardır çığlaşan gerilikler altında ezilmiş bir kitle içinde yolunu açmak zorundaydı.

Öyleyse, geriliğin ve Ortaçağın bütün temsilcilerini karşısında bulacaktı.

Devrimi o çevreler anlayamazdı. Ne Çerkeşte câmi kapısına şapka aleyhinde beyanname asanlar, ne de Maraşta bir 16 Ocak günü, elde bayrak «şapka giymiyeceğiz!..» diye Süleyman Oğlu Mahmud'un peşinden gidenler de anlamak istemişlerdir.

---

(11) İnkılâbın mübrem mantığı (Hâkimiyeti Milliye, 27 Şubat 1924).

Onlar, tarihî irtica olaylarının o zamanki son halkalarıydı. Küçük kafalardı. Ve küçük kafalar büyük bir Devletle bağdaşamazdı.

VE İSTANBULCULAR...

Saltanatçılar bu gerçeği hiç mi hiç göremiyen insanlar olarak tarihe geçmişlerdir. Görmemekte inat etmişlerdi. Zaferlerin kazanılmasını düşünmeyi bile ütopyacılık saymışlardır.

Peyamı Sabah'ta Ali Kemal, Ankaraya ateş püskürüyordu. 1922 Ağustosunun ilk yarısı hep bu tertip hücumlarla doludur. Ankara'nın «harb darp siyaseti» iflâs etmişti. «Ankara kılavuzları» İttihat ve Terakki metodunu kullanıyordu. Herkes müttefikti ki, **«İzmiri, Edirneyi kılıçla, kuvvetle kurtarmak, Yunanlıları tüfenk dipçiğiyle denize dökmek tasavvuru bir rüya idi. Bir hülya oldu»... «Ancak Yunanlıları denize dökmek, mağlûp etmek şöyle dursun... Bu devletin temellerini sarsıntıya uğratanlardan** (M. Kemal ve arkadaşlarından) **hâlâ bir hizmet ummak, bir hayır beklemek saflığı değil, cehaleti ve budalalığı** (belâhati) **geçer».** Bu satırlar 9, 10 Ağustos 1922 tarihlidir...

7 Eylûl tarihli gazetelerde, ordu henüz İzmire girmemişti ki, şu telgraf okunuyordu:

İleri gazetesi vasıtasıyla Sabah muharriri Ali Kemal Beye, Ankara 6 (saat 14, dakika 40) — Yunan ordusu imha edildi, 26 Ağustos tarihli makalenizdeki vaadiniz veçhile kaleminizden ve insanlığınızdan feragat ettiğiniz haberini bekliyoruz.

Sabık İstiklâl Mahkemesi Hâkimi
Cebeli Bereket Mebusu
İhsan

Sabık İstiklâl Mahkemesi Hâkimi
Kozan Mebusu
Fikret

Yanılmaların en büyüğü ve en affedilmezi, gerçeği görmemekten, görememekten ya da görmek istememekten doğmuştur. Devrimin realizmi, bir milletin eğilimlerini ve istidadını anlamasına dayanır.

MUHALİF'LER - MENFÎ'LER

Yarım yüzyıl sonra, bizler «İnkılâbın mübrem mantığı»ndan şu sonuca varmak imkânlarına kavuşmuşuzdur: Devrim, karşısına çıkan engelleri yıkıncaya ve gelişmesini tamamlayıncaya kadar, idealini gerçekleştirinceye kadar metoduna bağlı kalır, devam eder. Gelişmeye ve devam etmeye zorunludur.

«İnkılâbı yapanlar» bu durumu her zaman belirtmişlerdir: Bu memlekette hayat hakkına, hakka ve hürriyete, tek kelime ile medenî haklara sahip olmak isteyenler «ayaklarını inkılâp hareketine uydurmak mecburiyetindedirler. Yoksa bu zeminde geriye doğru bir adım atmanın imkân ve ihtimali yoktur.»[12].

Devrimlere başarı imkânlarını, engellerle çarpışmanın heyecanı, kesinliği ve şiddeti sağlar. Bir devrim, kalkındırmak istediği memleketin gerçekleriyle tam intibak halinde olunca, onun karşısına çıkmak, **«muhalefet»** değil **«menfîlik»** olur. Bu terimlerin ikisi birbirinden çok farklıdır. **Menfî** iş başına geçerse, devrimi ortadan kaldırmak isteyecektir. **Muhalif,** çoğu zaman devrimin daha iyi uygulanmasını savunacaktır.

Atatürkçülüğün savaştığı kuvvetler bu açıdan daha açık olarak görülebilirler: **Hürriyeti getirmek isteyenler onu kaldırmak isteyenlerden çok kuvvetli olmalıdırlar**[13].

---

(12) Siirt Mebusu Mahmut: Inkılâp Yürüyecektir (Hâkimiyeti Milliye, 22 Temmuz 1925).

(13) Millî Cumhuriyetin millî hürriyeti (Hâkimiyeti Milliye 3 Ocak 1924).

X

Devrimciler ve Batı

AVRUPANIN NAMUSU

Ankaraya gelişinin ikinci günü, 27 Aralık 1920 de, Atatürk Ankaralılarla yaptığı bir sohbette Lloyd George zihniyetine cevap vermiştir [1]. Mustafa Kemal Paşa bu konuşmasında millî hareketin daha başlangıcında Batılı galip Devletlerin Türklere hücum politikasını ilk defa incelemiştir. Mondros Mütarekesinin uygulanmasından bir iki ay sonra, İtilâf Devletlerinde görülen büyük bir «zihniyet değişimi» vardır. **«Yabancılar, kendi iktisadî ve politik çıkarlarını tatmin edebilmek için»** aleyhimizde iki kötüleyici görüşü ileri sürüyorlardı: 1 - Türkler, müslüman olmayan unsurları eşitlik ve adalet kurallarına göre idareden âcizdirler, Türk milleti zâlimdir. 2 - Türk milleti, gûya tümü ile kabiliyetten de yoksundur, «bahçe halinde yerlere girmiş ve oralarını harabezara çevirmiştir». Türk milleti kabiliyetsizdir.

Varılmak istenen sonuç şuydu: Türk milletinin bağımsız olarak yaşamaya hakkı yoktur.

Heyeti temsiliye adına konuşan Mustafa Kemal Paşa, bütün siyasî hayatında izleyeceği tezin henüz başındadır. Tez, kaynaktan yeni fışkıran küçük bir birikintidir ama, geniş ve çağlayanlı bir ırmak olma istidadını taşır.

---

(1) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 4 - 15.

Mustafa Kemal Paşa demek ister ki: Mütarekeyi bu kadar gaddarca uygulayan memleketlerin medeniyetten ve insanlıktan söz etmeleri garip... Herşeyden önce, Batı umumî efkârının hakkımızdaki yanlış bilgilerinin nedenlerini aramak gerekir. Bunların başında memleketi çeşitli kavmî bölgelere ayırabilen, Torosların güney sınırımızı teşkil edebileceğine inanabilen, Toros'tan Antakya'ya kadar olan bölgelerin bin yıldanberi Türklerle meskûn olduğunu bilmeyen hükûmetler ve çevreler gelir. Bu adamlardır ki hiç bir zaman gerçekçi olamamışlardır, «Avrupanın namusuna lüzumundan fazla» güvenmişlerdir. Bu yüzden de Türk milletini «mâzisini unutmuş, milliyetin ve özel medeniyetin verdiği nimetleri bilmez, kansız, miskin bir millet» olarak tanıtmışlardır.

Bu gözlemi bir mantık izleyecektir.

Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Wilson Prensipleri ilân edilirken Türk milletini de kendi millî sınırları içinde yaşamaya lâyık bir millet olarak kabul etmiş olan Batı, 1920 başlarında, niçin iddialarının rengini değiştiriyor? «Avrupa Devletleri Türk milletini evvelce bilmiyorlar mıydı? Wilson Prensiplerini kabul ve Mütarekenâmeyi imza ettikleri zaman altı asırlık bir milletin mahiyeti, kabiliyeti hakkındaki malûmatları noksandı da, bir iki ay zarfında mı ikmal ettiler? Hakkımızda tatbik edecekleri kararları bilmiyorlardı da sonra mı hatırlarına geldi?» Türklerin zâlim olmadıkları tarihleriyle sâbittir.

Ve Mustafa Kemal tezini israrla, geleceğin sonsuz ufuklarına doğru sürer: «Tekrar ediyorum, aleyhimizde serdedilen fikirler yanlıştır, bu hakikat tarihen ve mantıken sâbittir. Bu hususu yalnız Garb'a değil, hattâ vatandaşlarımıza da ehemmiyetli bir surette ihtar etmek lüzumunu hissediyorum. Çünkü nâdirattan olmakla beraber işitiyoruz ki, milletin tarihini okumamış veya millî histen mahrum kalmış olması lâzımgelen bâzı şahıslar, ecnebilerin aleyhimizde serdettikleri ithamları red-

detmedikten başka, vatanlarını kabahatli göstermekten çekinmiyorlar...»

«LLOYD GEORGE DÜŞTÜ!»

M. Kemal'in bu fikirleri hızla gelişmiştir. 1921'de, United Telegraph ajansı muhabirine Türk kurtuluş hareketini bir meşru müdafaa olarak tanıtır. Doğuda barışın kurulamamış oluşunu Batının anlayışsızlığına bağlar. Amerika ile İngiltere arasında bir kıyaslama yapar. Şikâyetleri, İngilterenin saldırgan emellerindeki «korkunçluktur». İngiliz diplomatlarının iyi niyetle ve açık kalple hareket etmediklerinden yakınır [2]. Batı niçin hâlâ, Yirminci yüzyılda, Haçlı zihniyetiyle hareket eder? Gazi, bu tarihî çelişmeyi her zaman belirtir.

1922 zafer yılıdır. O daha kesin ve kararlıdır. Bu sefer, United Press ajansının aracılığı ile, Batı'ya bir gerçeği ilân eder: Bütün medeniyet dünyası bilmelidir ki, Türkiye halkı her medenî ve kabiliyetli millet gibi, kayıtsız ve şartsız hür yaşamaya karar vermiştir. Bu meşru hakları çiğnemeye yönelen her kuvvet «Türkiyenin ebedî düşmanı» sayılacaktır [3].

İzmir alındıktan sonra, insanlık ailesiyle beraberliğimizi belirtir: «Artık bütün cihan bizimle beraberdir. İnsaniyet bizimle beraberdir.»

Ya İngiltere?

«İngiliz milletinin aklı selimi bizim tarafımızdadır!»

Ve, gene aynı yıl, bir fransız gazetesine artık eski şeylerin değişmesi gerektiğini hatırlatır: «Lloyd George düştü». O en büyük hazzı her halde bu kabine değişmesiyle bir zihniyet değişikliğini işaret ederken duymuşdur. Artık İngiliz diplomatları «açık kalple» konuşmalıydılar [4].

(2, 3) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C. III, s. 16, 47.

(4) Aynı Eser, s. 48, 49

«AVRUPA TÜRKİYESİ»

«Türkiyede Cumhuriyet ve şarklılık, garplılık meselesi»: Bu satır bir Alman gazetesi, Neue Frei Presse'nin, Cumhuriyetin ilânından sonra, Türkiye ile ilgili yazısına seçtiği başlıktır. Bütün bir değişimi ifade eder. Mustafa Kemal Paşa ile yapılan bir röportaja dayanır.

Türkiyenin ilk Cumhur Başkanı, Batı umumî efkârının Türk aleyhtarı tutumunu açıklar. Mesele basittir, Mustafa Kemal'e göre: Karşımızda iki adam var. Biri çok zengin, her çeşit imkânlar emrinde... Öteki fakir, elinde hiçbir vasıta yok. Ama bu adamların ruhları arasında fark yok. Avrupa ile Türkiye arasındaki durum işte buydu... Avrupa iki insanın, insan olarak, aynı plânda olmalarına tahammül edemiyordu. Bu kadarla da yetinse iyi... bizim yıkımımızı hızlandırmak için, «ne yapmak lâzımsa yapmıştır». Ve bu kin ve düşmanlık fikirleri, Avrupa milletleri arasında, «hususî bir zihniyet haline gelmiş tir». Herşeye, her çeşit değişikliklere rağmen gene yaşıyordu bu zihniyet. Mustafa Kemal Paşa ilâve ediyordu: «İşte Avrupada durmadan savaştığımız zihniyet budur.» Ne yazık ki, bütün değişmelerimiz karşısında, bu zihniyet hep aynı kalmaktaydı [5].

Atatürk, ne aşırı, romantik bir Batı hayranıydı, ne de hissî bir Batı ve Batılılaşma düşmanı... O, bu konuda bütün devrimcilerin fikir cephesini tâyin etmiştir. Batıya yönelmiş, Batıya yönelmiye zorunlu bir **«Avrupa Türkiyesi»** nin kuruluşu Türk Devriminin gerçek amacıydı [6]. Atatürkçülüğün temel prensipi **Medeniyetçilik** tezine dayanmıştır. Batılılaşma ise bu tezin en tabiî sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu tez, hiçbir tâviz verilmeden, Türkiye Cumhuriyetinin bir yaşama dâvası olarak, daimî, surette geliştirilmiştir. Atatürkçülük bir fikir yumağı gibi bu değişmez prensip etrafında sarılmıştır. Bu ge-

---

(5, 6) Aynı Eser, s. 48, 68

lişmeyi, Devrimin en yetkili temsilcisi olarak, Atatürkün fikir yapısında izlemek mümkün olacaktır.

Devrimci kadro, Batı'nın yanlış, çok kere bencil tezlerini «tarih ve mantık» açılarından çürütmeyi kendine özel bir ödev saymıştır. Devrimciler, medenîlik bakımından Türkleri, İslâm - Osmanlı çerçevesi içinde dondurulmuş kalıplardan sıyırıp, uzak mâzilerine bağlamışlardır. Sadece **uzak** değil, aynı zamanda **medenî** mâzilerine...

Batı - Osmanlı diyalogu karşısına, «Türkün unutulmuş medenî hasletlerini ve kabiliyetlerini», bir güneş gibi, **Üçüncü** ve sentezci bir **kuvvet**[7] olarak çıkarmak, onları mahçup etmenin, yalanlamanın zor fakat en etkili ve kestirme yoluydu.

Atatürk'ün Onuncu Yıl söylevini okuyunuz. Tarihi ve mantığı bir millet hayatına uygulamanın, «Ben varım!» diyebilmenin helecanını bütün asilliği ile orada bulacaksınız.

---

(7) Türkiyenin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri (İstanbul 1960) adlı kitabımıza bk. (s. 114-117).

XI

Devrimciler ve Doğu

ŞERİAT VE KOMÜNİZM

Doğu kurtarıcı görünüyordu. Batı, Mondros tatbikatı gereğince yakıp yıkıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 11 Mayıs 1920 içtimaında, bu sahneyi görürüz:

Besim Atalay (Kütahya): Arkadaşlarım, bugün Osmanlı âlemi, Anadolu, iki mühim seylâbın noktai telâkisinde bulunuyor. Bunun birisi akidelerin, dinlerin doğduğu Şark'tır; birisi zulmün, kahrın, tahakkümün tebarüz ettiği Garp'tan geliyor.

Mahmut Celâl (Bayar) (Saruhan): Medeniyet namiyle (Bravo sesleri).

Besim Atalay (devamla) — Biz zayıf kollarımızla, bu yığın teşkilâtımızla, bu iki seylâbenin içinde şaşırıp kaldık. Hangisine iltihak edeceğiz? Mutlâka bu iki kuvvet çarpışacak.. Gladstone'un ahfadının süngüleri altına mı gireceksiniz? Yoksa Şark-tan bize ellerini açan kuvvete mi koşacaksınız? (Şark'a, Şark'a sesleri).

Besim Atalay'a göre Bolşeviklikle Müslümanlık arasında sıkı bir benzerlik vardı: «Peygamberimiz diyor ki: Dini ve müslümanlığı yine ondan olmayan bir takım insanlar temin ve teyid edecek, işte Allah o kuvveti bize gönderiyor. Biz Bolşeviklere mümaşat etmekle bil'akis şeriata daha fazla yaklaşıyoruz.» [1].

---

(1) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. I, s. 258

MECLİS VE SOVYETLER DÜNYASI

T.B.M.M. Doğu'dan uzatılan elin niçin uzatıldığını kısa bir zaman içinde anlamıştır. Bu siyasal gerçeği ortaya çıkarmak için Doğu ile ilgili tereddütlerin ortadan kaldırılması, karanlıkların aydınlatılması gerekmiştir. Bolşevizm neydi? Komünizm ne demekti? Ve bu akım, doktrin ve aksiyon olarak kurtuluş dâvası için faydalı mıydı, yoksa zararlı mı?

11 Mayıs 1920 içtimaı bu bakımdan da çok anlamlıdır.

Sovyet Milletler Komiserliğinin Doğu Müslümanlarına yayınladığı bildiri, birçok meb'usları, temsil ettikleri akımlarla karşılaştırmıştır.

Antalya Meb'usu Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), bu doktrinin henüz bilinmemesinden, öğretilmemesinden ve Meclis Hükûmetinin bu akım karşısında cephesini tayin etmemesinden yakınmıştır: «Memleketimiz şüphesiz ki, Bolşevizmin neden ibaret olduğunu, hedefleri nelerdir, bunu vuzuh ve sarahatle bilmiyor. Fakat bizim bilmememiz Bolşevizmin hudutlarımıza gelmesine mâni olmuyor.» Hatibe göre, iki tez karşılaşıyordu: Bolşevikliğin Türkiyeye felâket doğuracağını ileri sürenlerle, karşıt kanıyı savunanların tezleri.. Açıklık, cesaret gerekiyordu. Meclis Bolşevikliğin esasları hakkında bilgisizdi. Meclis hem bunu öğretmeli, hem de «kendi noktai nazarını ifade etmeli» idi. Antalya meb'usuna göre: Bolşevikler millî geleneklerimize, müesseselerimize, ülke bütünlüğümüze madem ki dokunmayacaklardı, şu halde «memleketimizdeki saldırgan ve hain kuvvetleri kovmak için bizim en tabiî yardımcımız Bolşevik kuvvetleri olacaktı.» Öyleyse, değil yalnız Türklerin, bütün müslüman memleketlerinin bizimle beraber kurtulabilmesi için Kırgızlardan, Başkırlardan ibaret bu müslüman ve Türk kuvvetleriyle birleşmemizden daha tabiî ne olabilirdi?

Oysa, hatibin göremediği bir gerçek vardı. Komünist kuvvetleri sadece müslüman Türklerden ibaret olmadıkları kadar, Komünizm (O zamanın deyimi ile Bolşeviklik) de şeriat de-

mek değildi. Pek benzerliği de yoktu. O kadar yoktu ki, bizzat Rus Milliyetler Komiserliğinin Mecliste hararetle karşılanan bildirisinden de durumu az çok anlamak mümkündü. Fakat Meb'uslar bir çok sosyal «X» leri çözmek zorundaydılar. Ve bu meçhul henüz çözülmemişti.

KOMÜNİST GRUPLAŞMALAR

Sovyetlerle sıkı münasebet ve Kafkas kapısının açık bırakılmak istenmesi bir yönden Müdafaai Hukuk'un başarılı taktiği olarak sağlanıyordu. Bir yönden de, Bolşevikliğin ne olduğunun bilinmemesi ve Doğudan gelen yardımın câzibesi ile örtünmesi Meclis içinde ve dışında Komünist (ve komünizan) gruplaşmalara vücut vermiştir.

Bakû Kongresinde genelliğe kavuşturulan Leninci teze göre, Türk kurtuluş hareketi, sosyalist köylü ihtilâline çevrilmeliydi. Bu işi başaracak öncü kuvvet ancak Komünist Partileri olabilirdi. Ruslar bu gibi teşekküllerin kurulması için baskı yapmışlardır.

Müdafaai Hukukçular, T.B.M.M. içinde ve dışında, Sovyet baskısını geçici olarak karşılamak amacıyla bu biçim teşekküllerin kurulmasına imkân vermişlerdir. Bunların bir kısmı bizzat Mustafa Kemal Paşanın direktifi ile kurulmuştur.

Şu halde, T.B.M.M. devresinde kurulmuş olan Komünist gruplar ve partilerin özelliklerinden varılacak sonuç odur ki, hepsi de Türk ve Rus taktiklerinin karşılıklı mahsulü olmuşlardır. Bu teşekkülleri kurmuş olan kişiler ve üyelerinin bir kısmı bilmeyerek bu işe girişmişlerdir. Bir kısmı da gerçek komünizmi benimseyerek kurucu ve üye olmuşlardır. Bir kısım mebuslar da, Müdafaai Hukuk taktiği gereğince bu gruplanmalarda görülmüşlerdir.

Müdafaai Hukukçular, taktiklerinde değişiklik yapmaya karar verince, bu tip grup ve partilerin çalışmalarını durdur-

malarını istemişlerdir. Durum bilmeyenlere anlatılmıştır. Onlar da durumu anlayarak çekilmişlerdir.

Gerçekten komünizmi benimsemiş olanlar Türk taktiğinin bu safhasına uymak istememişlerdir. Amaçları bir komünist ihtilâli olduğu için, Moskovanın Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkındaki şüpheciliklerine bağlı kalmışlar ,ve daha fazla gizli olarak çalışmışlardır. O zaman, T.B.M.M. Hükûmeti bunlar hakkında takibata girişmiş, gizli celselerde haklarında karar alınmış ve İstiklâl Mahkemesine sevkedilmişlerdir. 1922 yılında Komünist faaliyetine son verilmiştir.

«Yeşil Ordu», Meclis içindeki «Halk Zümresi» direktifle kurulmuş teşekküllerdir. Fakat, Müdafaai Hukuk liderleri, İstiklâl Savaşının olumlu gelişmelerine uygun olarak Komünist hareketlere karşı toleranslarını azaltınca, gerçekten Komünizmi benimsemiş olanlar, «Hafî (gizli) Komünist Fırkası» nı kurmuşlardır. Daha sonra Yeşil Ordu'cuların bir kısmı ile Hafî Komünist Fırka'cılar birleşerek Halk İştirâkiyun Fırkasını vücude getirmişlerdir.

Atatürk bu hareketin karşısındadır. İçinde değil.

Zaten başka türlü olmasına da imkân yoktu.

Gizli Fırka İstanbul'u da Ankara'yı da beğenmiyordu: İstanbul Hükûmeti, emperyalistlerin emrindeydi. Ankara Hükûmeti burjua idi. İttihatçı idi. Türk Komünistleri, Bakû'daki merkezlerinin isteklerini dile getirerek, her ikisinin de karşısındaydılar. Ankara'nın da İstanbul'un da yıkılması gerektiğine, sosyalist ihtilâle gidilmesi zorunluluğuna inanmışlardır. Gizli Fırkanın Beyannamesi, İstiklâl Savaşının bir tenkidini yapıyordu [1].

---

(1) Bu konular, son yıllarda kısmen aydınlatılmaktadır. Fakat, sözü geçen Meclis gizli celse tutanaklarının yayınlanması, kesin sonuçlara varmak için şarttır. «Halk İştirâkinin Bolşevik Fırkası» nın İstiklâl Mahkemesi tutanaklarında yer almış olan beyannamesi ve bu mahkemenin cereyanı hakkında bk. Yakın Tarihimiz, C. I, özelllikle s. 297 - 298.

Belirttiğimiz gibi, bizzat Meclis gizli celselerinde (1 şubat ve 21 Mart 1921) bu zanlıları sorguya çekmiş ve İstiklâl Mahkemesine sevketmiştir. Ne yazıktır ki, aradan 43 yıl geçtiği halde, bir hayli meçhulü aydınlatacak olan bu oturumların tutanakları henüz yayınlanmamıştır.

Atatürk'ün dış politika prensiplerini araştıranlar bu meseleleri nedense incelememektedirler. Yakın tarihimizin meçhulleri bu zahmete katlanmamanın sonuçlarıdır.

ATATÜRK VE KOMÜNİZM

İhtilâlci ve geniş Sovyet dünyasının, fiilî ve ideolojik baskısı karşısında Atatürk, katıksız bir müdafaai Hukukçu ve Devlet adamı olarak kalmıştır. Komünist taktiğine karşı, Müdafaai Hukukçu lider olarak seçtiği taktik bu bakımdan tarihî değerini ispat etmiştir.

Atatürk, millî kurtuluş hareketinin başlangıcında, 1920 nisanında, Türkiyenin sağlı sollu baskılar karşısındaki tutumunu açıkça anlatmıştır: «Yalnız her ihtimale karşı hayatımızı muhafaza ve varlığımız için, bir kuvvet kaynağı aramak gerekirse, yine daima kendi noktai nazarımız değişmemek şartı ile, her kaynaktan faydalanmayı uygun gördük» [2].

Bakû Kongresinin toplantısından sonra, aynı yılın Ağustosunda, Mecliste sorulan bir soruya, Atatürk'ün cevabı gene açıktır: «Biz memleket ve milletimizin istiklâlini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi noktai nazarımıza tâbi bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders olmadık, hiç kimsenin kandırıcı vaadlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim noktai nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malûmdur ve Bolşevik prensipleri değildir ve

(2) Enver Ziya Karal: Atatürk'ten Düşünceler; s. 16.

Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık» [3].

Her iki demecin, İstiklâl Savaşının ilk yılında verildiği unutulmamalıdır.

Komünizmi inceleme amacı ile Rusyaya gönderilecek Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Beyin tâyinine itiraz eden, Tokat Mebusu Nâzım Beyin bir önergesi tartışılırken, Meclis çok daha açık bir tutuma sahiptir. Mebuslardan bazılarının Komünizmi övmelerine karşılık, karşıt fikri savunan Siverek Mebusu Mustafa Lûtfi Bey şöyle der: «... Türkiye Millet Meclisi Komünist değildir... Sonra Komünist namına gelince, değil Büyük Millet Meclisinde, Türkiyede bir komünist fikri, ruhu zannetmem ki olsun, olamaz ve yalnız başına giydiği kalpağını kırmızı şeritle çevirmekle olamaz. Böyle komünistliği ben reddederim.» [4].

İstiklâl savaşı geliştikçe, Atatürk kurtuluş hareketini, Zinoviev ve arkadaşları gibi görmediğini safha safha açıklamıştır. Doğrudan doğruya Rusyadan gelen Buharalılara, Ukrayna Büyük Elçisi General Frunze'ye, bütün yabancı basın mensuplarına durumu anlatır.

Atatürk'e göre, Türk kurtuluş hareketi bir halk hareketidir. Bir köylü hareketidir. Türkiye Türklerindir.

O zaman, Petit Parisien muhabiri olarak, 2 Aralık 1922 de, kendisini Bursada ziyaret etseydik ve şu soruyu sorsaydık:

— Türkiyede Komünist bir idare mi kurmak istiyorsunuz?

Şu cevabı alacaktık:

«... Şurasını unutmamalı ki, bu idare tarzı, bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü biz ne Bolşevikiz, ne de Komünist; ne biri, ne diğeri olamayız.» Mustafa Kemal Paşa bu durumun nedenlerini Türkiyenin siyasal psikolojisinden çıkarıyordu: Türkler, «milliyetperver ve dinlerine hürmetkâr» bir milletti.

---

(3) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C. I, s. 97.

(4) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 6, s. 16.

O halde, Türklerin İstiklâl Savaşı ile kurdukları siyasal sistemin adı neydi? İşte, yine Gazi'nin cevabı: «... Bizim hükûmet şeklimiz tam bir demokrat hükûmetidir. Ve lisanımızda bu hükûmet **halk hükûmeti** diye yâdedilir.»

1920 lerden beri, köprünün altından bir hayli su geçmiştir. Cumhuriyetin Onuncu yıldönümüne doğru, 1932 de, Atatürk komünist rejimi «dünya ve insanlık için» korkunç bir tehlike olarak görmüş ve Amerikalı General Mac Arthur'e yeni bir sovyet emperyalizminin ana çizgilerini belirtmiştir.

KLÂSİK SUÇLAMA METODU

Jön Türkler devrinden beri, Türkleri ikiye ayırıcı suçlama metodunun burada yeni bir örneğini görürüz. Bu yenilik, az gelişmiş sosyal yapının şartlarına da bağlı kalmıştır. Devrimci ve muhafazakâr iki zihniyetin daimî çarpışması çeşitli suçlama usullerini de doğurmuştur. Türkiyede hemen her ilerici hareket komünistlikle itham yoluna gidilmiştir. Bu daha, T.B. M.M. sıralarında başlamıştır.

15 Aralık 1337 (1921) tarihli oturumda, Tunalı Hilmi Bey Nâhiye Şuraları için kadınlara oy hakkı tanınmasını savunuyordu. Konya meb'usu Vehbi Beyden şu cevabı aldı: «Bizim memleketimize Bolşeviklik girmedi Hilmi Bey!» [5].

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama örneklerin dili var.

Bu suçlama yolu sonunda Atatürk'e kadar komünizm izafe edildiği görülmemiş değildir. Çünki devrimcidir.

İkinci bir gözlem de şudur: Bazı terimler ve meseleler âdeta Komünizm tekeli altına konmuştur. İşçi, barış, devletçilik, kapitalizm, «sosyal» niteliğini taşıyan hemen her şey...

Bunun yanlış, yersiz ve köksüz olduğunu Atatürk ispat etmiştir. Türkiyenin siyasal rejiminin **halkçı, köylü, demokratik, sosyal** ve **devletçi** karakterini belirtirken Bolşeviklikle ilgisi olmadığını önce O belirtmiştir.

---

(5) T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, C. 14, s. 222.

(6, 7, 8) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. III, s. 51, 93.

XII

Millî İktidar

HALK HÜKÛMETİ

Millî kurtuluş hareketi, ne Padişah, ne de Padişahçı bir kadro tarafından yönetilmiştir. Milletçe bir kalkınma hareketidir. Atatürk buna «Halk hareketi» der. Bu hareketin karakteri, şu halde, bir Padişahlığın «ihyası», Saltanata dönüş, yeni bir saltanat kurmak amacını da güdemezdi.

"Yeni Türkiye" bu demektir. Tarihe gömülen İmparatorlukla, Eski Düzen'le, Eski Türkiye ile, Batı kamu oyunda yaşatılmak istenen sistemle aslâ ilgisi olamazdı.

Değişen ve yeni kurulan düzenler arasında, yaşayan, yaşamak isteyen tek unsur artık millet hüviyetini kazanmış olan Türklerdi. Değişmeyen de O'ydu: Türk milleti. Ölmek istemiyen ve bunun için de ne lâzımsa yapmaya hazır olan bu millet, doğrudan doğruya kendi içinden çıkardığı bir «hükûmet» kurmuştur. Atatürk'ün **halk hükûmeti, demokratik hükûmet** diye adlandırdığı sistem budur. 1922 yılında, şekillenen Türkiye ile birlikte, Millî Devlet'le beraber doğmuştur bu sistem. Komünist - Bolşevik, Saltanatçı - Hilâfetçi değildir. Misakı Millî çerçevesi içinde «Türk olan her yer ve her şey» in sembolü olarak vücut bulmuştur.

Durum bütün açıklığı ile, «Osmanlı İmparatorluğunun inkıraz bulup, T.B.M.M. teşekkül ettiğine dair heyeti umumiye kararı» nda okunur : «... Yeni Türkiye Hükûmeti Osmanlı İm-

paratorluğu yerine kaim olup onun hududu millî dahilinde yeni vârisi olduğuna ve teşkilâtı Esasiye Kanunu ile hukuku hükümrani-i milletin nefsine verildiğinden...» [1].

İşte Devletin temellerindeki harç...

MEŞRUTİYET YETMEZ Mİ?

Kaldırılan Saltanatın T.B.M.M. tarafından hangi gözle görüldüğü, dünya kamu oyuna ilân edilmişti. Yalnız, Saltanat mutlaklığını kaybedip, gerçek bir meşrutiyet haline getirilirse, acaba bu şekille yetinilebilir miydi?

Belki Vakit gazetesi muhabirinin aklına bu gelmiştir. Belki de bir taşla iki kuş vurmak amacı ile, Mustafa Kemal Paşa'ya 10 Temmuz'la 23 Nisan, Meşrutiyet'le Müdafaai Hukuk arasındaki farkı sormuştur.

Cevap hayli ilgi çekicidir: Meşrutiyet milletin tabiî olarak aradığı hürriyet havasını teneffüs ettiğini zannettiren bir harekettir. Türk Devrimi tamamen farklıdır. Milletin hürriyet ve hâkimiyetini fiilen ve maddeten tesbit ve ilân eden mes'ut bir olaydır. Ve dünyanın ilgisini çekecek değerdedir.

Mustafa Kemal fikirlerini daha da açıklar: Meşrutiyet neydi? Millet'le müstebid bir hükümdar arasında, **kayıtlı ve şartlı denge arayan bir** zihniyeti gerçekleştirme çabasıydı. Oysa, Türk Devrimi, Meşrutiyeti bile «kâfi görmez», onunla yetinemez. Milletin yüzde yüz istiklâlini ister. Kayıtsız ve şartsız bağımsızlığını isteyen bir temele dayanır. Sonra, Türkiye Devleti doğrudan doğruya bir meclis, **bir Şura** tarafından idare olunur. Ve hep böyle olacaktır [2].

Bu tanımlamada, Türk Devriminin karakteri belirir: Bundan böyle, Padişah - Meclis pazarlığı, ortaklaşa bir iktidar yok-

---

(1) Dr. Server Feridun: Anayasalar ve Siyasal Belgeler (İstanbul 1962), s. 48

(2) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. III, s. 52-53.

tur. **Şura'ya** gelince, Büyük Millet Meclisi'dir. Zinoviev'in şura'larından çok, pek çok farklıdır.

TEOKRASİ — HALİFELİK

Halifelik muhafaza edilince, halkçı sistem garip bir hüviyete bürünüyordu. Bir Fransız yıllığı, «Almanac Hachette» 1924 Türkiyesinin tanımında bu durumu belirtmiştir: «İrsî Halifeliğe dayanan dinî demokrasi hükûmeti»[3].

Atatürk bu çelişikliği tarihî bir açıdan görmüştür: «... Tarihimizin en mesut devresi, hükûmdarlarımızın halife olmadıkları zamandır..». Hilâfet nedir? Hükûmet etmek değil mi? Şimdi meseleye bir de mantık açısından bakalım «Bütün müslüman Devletlerini idare etmek isteyen bir Halife, buna nasıl muvaffak olur? Sonuç: «İtiraf ederim ki, bu şartlar dahilinde beni halife tayin etseler, derhal istifamı verirdim.» Bu sözler 1923 te söylenmiştir[4].

Bir yıl sonra kendisine bu teklif yapılmıştır. Hilâliahmer (Kızılay) adına Hindistanda bulunan bir heyetin Başkanı Rasih Hoca, Mısıra uğrayarak Ankaraya gelmişti. İslâm dünyasının özlemini dile getirdiği kanısındaydı. «Ehli İslâm» Atatürk'ün Halife olmasını istiyordu. Rasih Efendi'yi bu durumu tebliğe memur etmişlerdi. Mustafa Kemal'in cevabı tarihî değer taşır: Konusu, anlamı olmayan efsaneli bir sıfatı takınmak gülünç olmaz mı? [5]

Cevap aynı zamanda bir siyasal ahlâk dersidir.

Türk sistemi teokratik olmayacaktı.

HÂKİMİYETİN MİLLÎLEŞTİRİLMESİ

Atatürk'ün cevaplarında toplanan fikirler, özellikle Anayasa Hukuku alanında, bazı gerçekleri dile getirecek değerdedir

(3) İslâmcılık Cereyanı kitabımız (İstanbul 1962), s. 159
(4) Atatürkün Söylev ve Demeçleri, C. III, s. 69
(5) Nutuk (1927 baskısı), s. 611-612

Saltanatın ilgası hâkimiyetin **millet'e** intikal etmesi demektir. Osmanlı İmparatorluğunun her iki vasfı bakımından da bu böyle olmuştur. Millet Taç giymiştir. Halifelik te (Hükûmet anlamında alınarak) milletin temsilcisi olan T.B.M.M. ne verilmiştir. Bu nakil operasyonu da millî bir ihtilâl hareketiyle yapılmıştır.

Böylece hem hâkimiyet, hem de siyasî iktidar halk'a, millet'e mal edilmiş oluyordu. **Hâkimiyetin (iktidar** dahil) **millîleştirilmesiydi** bu... Demokrasi budur.

O kadar ki, hâkimiyetin **kayıtsız şartsız** millete mal edilişiyle yetinilmemiş, hâkimiyetin **kayıtlı ve şartlı** bir şekilde kısmî ve geçici olarak kullanılması da (siyasî iktidar) milletin temsilcilerine emanet edilmiştir. Bu ise, asıl anlamıyla **temsilî demokrasi** sisteminin kabul edilişi demektir. Ve, yeni yapılan Teşkilâtı Esasiye Kanunları ile de, ferd hak ve hürriyetleri ön plâna alınmıştır.

Temsilî demokrasinin bir şekli olan Meclis Hükûmeti sistemi (Konvansiyonel sistem), 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanununda yapılan değiştirmeyle önce Cumhuriyet rejimine vardırılmıştır (29 Ekim 1923). Daha sonra yapılan 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu, bazı özellikleriyle, teorik plânda, Meclis Hükûmeti sistemini devam ettirmiştir. 1961 Anayasası bu sistemi, yeni bir ihtilâl ortamı içinde, değişik şartlar açısından ele almıştır.

FAŞİZM Mİ?

Atatürkçülüğün kurduğu demokratik temsilî rejimin karakteri, bizden fazla Batılıların inceleme merakını tahrik etmiştir. Çoğumuz, dar hukuk formüllerinin sınırlı alanları içinde gezinirken, bazı Batı hukukçuları, meseleyi daha geniş bir açıdan ele almak imkânını bulmuşlardır. Ama, açı genişliği onları, her zaman gerçeğe ulaştırmamıştır.

Durumun en canlı örneği, Paris Hukuk Fakültesi profesörlerinden Maurice Duverger'nin bir kaç yıl içinde vardığı değer

yargılarında görülür. Batı Siyaset İlimcilerinin şampiyonlarından sayılan Profesör Duverger, C.H.P. nin tek parti devresini incelerken **«Kemalist rejim faşist değilse de, hiç bir suretle demokratik de değildi»** sonucuna varmıştı. Ve bu demokrasinin «halkçı» ya da «sosyal» olmadığını, fakat «an'anevî» siyasal demokrasi olduğunu da belirtmiştir [6].

Profesör Duverger, bu fikrini daha sonra da muhafaza etmiştir. Fakat, «Kemalist Türkiye» yi «çağdaş diktatörlükler» bahsinin, «faşizm taslakları» ya da «Sözde faşizmler» bölümünde incelemiştir. Profesöre göre, faşizm taklidi bir diktatörlük olan Kemalist rejim aynı zamanda **cumhuriyetçi** bir **diktatörlüktür, paternalist** dediği diktatörlüklerden ayrılan bazı nitelikler taşır [7].

Profesör Duverger'nin bu tanımlamaları şüphesiz, Türkiyeyi tanımasından ve meselelerimize derinliğine vâkıf olmasından fazla, dünya olaylarına değişik bir açıdan bakmasına ve Türkleri sevmesine bağlı kalmıştır.

Günümüzde ve son eserlerinde Maurice Duverger, Kemalizme çok değişik bir açıdan bakmaktadır. «Az gelişmiş memleketlerin siyasal rejimleri» açısından... Artık bir hukuk ve siyaset terimi olarak ta incelenmesi gereken, ve birçok meselelerin köklerini aydınlatacak değerde olan «az gelişmişlik» terimi Fransız dostumuza göre Kemalizmi açıklamak olanağını da vermektedir. Bu açıdan bakılınca, Duverger'ye göre, hem bir «ihtilâlci diktatörlük», hem de Kemalizm temel bir örnek sayılacaktır. Meksika, Hindistan örnekleri arasında... Az gelişmiş memleketleri Doğu-Batı standartları arasında incelemek zorunluğu, Duverger için de, kendisini göstermiştir. Ve ancak bu me-

---

(6) Maurice Duverger: Les Partis politiques (Paris 1951) s. 308, 310

(7) Droit Constitutionnel et Institutions Politiques (Paris 1955), s. 388-390

بیوك ملت مجلسنك بياننامه‌سی

أمپریالیست دولتلرك، دولت وملتمزك حیاتنه آچیقجه قصد ایتمه‌لری نتیجه‌سنده مدافعهٔ مشروعه ایچون طوپلانان توركیا بیوك ملت مجلسی، شمدی‌یه قدر مختلف وسیله‌لرله صراحةً ویاضمناً اعلان ایتدیكی مقصد ومسلكنی بركره‌ده‌ها بوتون جهانه عرض ایچون شو بیاننامه‌یی نشر ایتمكه لزوم كورمشدر.

توركیا بیوك ملت مجلسی، ملی حدودلر داخلنده حیات واستقلالی تأمین وخلافت وسلطنت مقامنی تخلیصی عهدیله تشكل ایتمشدر. بناءً علیه حیات واستقلالنی یگانه ومقدس املی بیلدیكی توركیا خلقنی أمپریالیزم وقاپیتالیزم تحكم وظلمندن قورتاره‌رق اراده وحاكمیتك صاحبی قیلمقله غایه‌سنه واصل اوله‌جغی قناعتنده‌در.

توركیا بیوك ملت مجلسی ملتك حیات واستقلالنه سوء قصد ایدن امپریالیست وقاپیتالیست دشمنلرك تجاوزاتنه قارشی مدافعه وبومقصده منافی حركت ایدنلری تأدیب خصوصنده مؤثر بر قوته صاحبدر. بو امر وقوماندا صلاحیتی بیوك ملت مجلسنك شخصیت معنویه‌سنده‌در.

توركیا بیوك ملت مجلسی، خلقك اوته‌دن بری معروض بولندیغی سفالت سببلرینی برطرف واصلاح تشكیلات ایله قالدیره‌رق یرینه رفاه وسعادت اقامه ایتمكی باشلیجه هدف اتخاذ ایدر. بناءً علیه طوپراق، معارف، عدلیه، مالیه، اقتصاد واوقاف، ایشلرنده ودیگر مسائلده اجتماعی اخوت وتعاون حاكم قیلارق، خلقك احتیاجاتنه كوره تجددات وتأسیساتی وجوده كتیرمكه چالیشاجقدر. بونك ایچون‌ده سیاسی واجتماعی عمده‌لرینی ملتك روحندن آلوب تطبیقاتنده ملتك تمایلات وعنعناتنی كوزه‌تمك فكرنده‌در.

بناءً علیه توركیا بیوك ملت مجلسی مملكتك اداری، اقتصادی، اجتماعی عموم احتیاجاتنه متعلق احكامی پیدرپی تدقیق وقانون شكلنده تطبیق موقعنه وضع ایتمكه باشلامشدر.

۱۸ تشرین ثانی ۳۳٦

ومن الله التوفیق)

«T.B.M.M. nin Beyannamesi»

18 Kasım 1920 tarihli bu vesika aynı zamanda «Halkçılık Beyannamesi» adını almıştır.

totla bazı gerçeklere varılabileceği de ortaya çıkmıştır[8]. Fakat mesele henüz gelişme halindedir.

TÜRK ÖRNEĞİ

Profesör Duverger'nin açıklaması ile Clémenceau'ların tezleri arasında yüzyıllarla ölçülemiyecek kadar bir uzaklık var. Büyük bir iyi niyetin ifadesi olan açıklamalar acaba Türk gerçeğini ortaya koyuyor mu?

Batılı metotların titizliğine rağmen, varılabilen sonuçlar ancak kısmen başarılıdırlar. Çünkü ve herşeyden önce, Müdafaai Hukuk olayını ihmal etmişlerdir.

Türkiyenin demokrasi deneyi, Batı-Doğu'nun karanlık vâdisinden geçerek vardığı merhaleler sadece **siyasal** (sosyal olmayan) bir demokrasi denemesi sayılamaz. Hayır, mesele bu kadar **basit,** bu derece **iptidaî** değildir.

Türkiyenin, Bolşevik ve Emperyalist engeller dışında gerçekleştirdiği hamlelerin her halde bir değeri vardır. Bir açıklanması vardır. Ve bunlar, Kemalizm'in ya da Atatürkçülüğün tabiatına bağlı şeylerdir.

Millî kurtuluş hareketiyle varılan amaç, Batılı sistemde bir demokrasiydi ama, mutlak surette sosyal niteliklere de sahipti. Girişilen millî, kollektif hürriyet ya da bağımsızlık savaşı ile. Türklerin sırf siyasal değil, ekonomik ve sosyal bağımsızlığı da elde edilmek istenmiştir. 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanununun hazırlık çalışmaları sırasında yayınlanan «Halkçılık Beyannamesi» aynı zamanda bir programdı. Beyanname «Türkiye Halkını emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden» kurtarmak amacını ilân etmişti, 18 Kasım 1920'de... Ama bunu ne Pavloviç'in ne de Radek'in teorilerine bağlamıştır T.B.M.M. nin «halkın ötedenberi maruz bulunduğu sefalet sebeplerini

(8) De la Dictature (Paris 1961), s. 124-126 - Institutions Politiques et Droit Constitutionnel (Paris 1962), s. 391-392

yeni vesait ve teşkilâtla kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeyi başlıca hedef» sayması da bu açıdan görülmelidir [9].

T.B.M.M. ne Doğu'nun esiri olmak kararındaydı, ne de Batı'nın. Bütün eksiklerine rağmen Birinci Dönem meb'usları bu kararlarında kesindiler. Meclis bu kararda ittifak etmeyenleri kendinden saymamıştır. «Halk», «içtimaî teavün», «emperyalizm», «kapitalizm» ve benzeri sözcükleri şu ya da bu blokun tekelinde olarak kabul etmemiştir. Atatürk'ün özellikle gazetecilere vermiş olduğu demeçlerine bakınız, nefret ettiği ve savaştığı düşmanların başında, kapitülâsyonları görürsünüz. Kapitülâsyon Lloyd George kafasının ekonomik nüshası idi.

Devletçilik, 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununun ideolojik unsurlarından biri olmuştur. 1961 Anayasasının temel saydığı «Sosyal Devlet» ve «Sosyal Adalet» prensipleri de aynı ideolojik karakterin çağdaş uzantılarıdır.

«ŞEKERLEME — KİNİN»

Türkiyenin az gelişmiş bir memleket oluşunu Mustafa Kemal hiçbir zaman saklamamıştır. Kalkınmak için de, az gelişmişlik şartlarını ve eğilimlerini okşamak, tahrik etmek ve bu yoldan oy avcılığına sapmak Türk Devrimi açısından, bir siyasî ahlâksızlık sayılmıştır. Halk refaha ulaştırılacaktı. Aldatılmıyacaktı.

Cumhuriyet rejimi iktidarını klâsik anlamda diktatörlük saymak belki mümkündür. Ne var ki, yeni olayları eski kalıplar içine sıkıştırmak bizi mutlaka gerçeğe götürmeyecektir.

Atatürkçü iktidarın asıl karakteri toplumun hastalıklarını tedavi edebilecek dozda «müessir» olabilmesidir. Az gelişmiş bir sosyal yapının mukavemet yuvalarını ortadan kaldırabilecek ve memleketi kalkındırabilecek kudrete sahip bir hükûmet telâkkisinin kaynağı bu olayda saklıdır.

---

(9) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 5 (1942), s. 369-370.

Durumun canlı örneğini, 18 Mayıs, 1925'te, Başvekil İsmet Paşa (İnönü), Samsunda söylediği bir nutukla vermişti: «... Milletin huzur ve barış içinde ilerlemelerine karşı şuursuz ve bâtılca inanışlarla ortaya çıkmış olan irtica cumhuriyet evlâtlarının azimleri karşısında basılmış, ezilmiş ve kahredilmiştir...»

Başvekil devam ediyordu: **«Elbetteki sağlam bir vücutta görülen bir humma nöbetinin ilâcı şekerleme gibi olmaz. Belki kinin gibi acı olur. Sert ve tesirli olur...»** [10].

Hükûmet, Meclisti.

Hükûmet, devrimci davranışı ile sosyal hastalık mikroplarının Türkiyenin siyasal hayatında birer kuvvet olmalarını asla kabul etmemiştir. İrtica hürriyeti diye bir şey olamazdı. Atatürkçülüğün karşısına hep bu çevre temsilcileri çıkmıştır. Orta çağ kalıntılarının, Şark Kafası'nın temsilcileri onlardı. Bu kuvvetlerle savaşmak gerekmiştir. Devrimin tabiî gelişim yolu üzerindeki bu engelleri yıkmadan İstiklâl Savaşı bitmiş sayılamazdı.

---

(10) İkdam (25 Mayıs 1925), s. 2.

XIII

Şark Kafası İle Savaş

TARİH'E CEVAP

Atatürkçülük tarihî bir oluşun, Türk milletinin için için başlayan gelişmesi boyunca, ideolojik ihtilâller çağında, varmış olduğu bir merhalenin doktrinidir. Bir sentezdir. İmparatorluk çerçevesi içinde ıslâhat (Batılılaşma) hareketlerinin iki gerçekleştirici kuvveti vardır: Birisi, genellikle İmparatorluğu kendi çıkarına göre plânlamak, İmparatorluğu bir «limited şirket» yapmak isteyen Batı. İkincisi, Batı baskısı karşısında yukardan aşağı «bir şeyler» yapmak isteyen İlmiye'nin de desteklediği Saray. Osmanlılığın kaderi, dış ve iç iki unsurun yüzyıllarca süren diyaloğuna takılı kalmıştır. Türk Devrimi, bu iki unsurun dinmeyen çatışmaları karşısında, her ikisinin de hesaba katmadığı Türk halkı tarafından yapılmıştır. Türk halkı, bu bakımdan Üçüncü Kuvvet'tir. Devrim de bir sentezdir. Atatürkçülük bu oluşun felsefesidir dediğimiz zaman bu sentezci gelişmenin doktrinal yönünü belirtmek istemiştik. Atatürk, devrimci ekibin lideridir.

Türk Devrimi tarihin bir tehdidini (challenge) karşılamıştır. Tarihî bir akıma uymuş, bir zarurete cevap vermiştir. Bu bakımdan hayatîdir. Türkler için tek kurtuluş yolu olmuştur. O'nun yanında, üstünde başka bir yol olmadığı, devrimin mutlaka yapılması gerektiği bir gerçek olarak ortaya çıkar.

Bu tezi doğrulamak için, 1918 lerde, devrimcilerin cevaplamakla zorunlu bulundukları, iç ve dış iddiaları gözden geçir-

mek yeter: Türkler medenî değildir. Batı medeniyeti ailesinde yerleri yoktur. Batı medeniyeti Hıristiyanlığın ve Batılıların eseridir. Halk'a bağımsızlık değil, çoban (Padişah-Halife) lâzımdır. Millî Devlet gaye değil vasıta olmalıdır. Osmanlılık, sosyal ve siyasal organizasyon olarak devam etmelidir.

Atatürkçülük bunların tümüne «hayır» demekten doğmuştur. Bu kadarla yetinmemiştir. Bu iddiaların hepsi de silâhlı idiler, baskıcı idiler. Bu iddiaların emrindeki askerlerle ve kuvvetlerle savaşmak gerekmiştir. Müdafaai Hukuk'un geniş anlamı ve karakteri böylece ortaya çıkar. Batı'nın, Doğu'nun ve iç engellerin (Emperyalist, Komünist, Şarklı muhafazakâr mâniaların) ateşleri arasından geçerek, öz yolunu bulabilmek **ideolojik bir istiklâl** olmuştur [1]. Sadece askerî bir zafer değil...

BİTMEYEN SAVAŞ

Bu savaşın ilgi çekici yönleri vardır. Türk oluşuna karşıt iddialarda iç ve dış çevrelerin pekâlâ anlaştıkları görülmüştür. Örneğin, Batı medeniyetinin bize yabancı olduğu tezi, Türk muhafazakârlarının Batılılarla ortak oldukları bir tezdir.

Türk devrimi, millî haklarını savunma amacı ile seferber olmuş Türk halkının eseridir. Halk unsurunu ilk olarak, devlet kurma yolunda, XX. yüzyıl gerçekleri içinde, tarih sahnesine çıkarmış olan hareket Atatürk'ün liderliğindeki Türk Devrimidir.

Devrimin ihtilâlci karakterine eklenecek bir özellik daha var: Türk halkının devirlerdir biriken enerjisi, safha safha toplanmış, ehliyetli bir yöneltmeyle, **İmparatorluğun devamı amacı yerine,** yeni bir organizmanın yeni bir devletin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Eski, âtıl bir kadro, Osmanlılık kadrosu parçalanmıştır. Ölü bir organizmayı diriltme prensibi bir

(1) Tarık Z. Tunaya: İdeolojik İstiklâl (Atatürkçülük Nedir? Kitabı içinde, s. 212-220, Varlık Yayınları, İstanbul 1963).

tarafa bırakılmıştır. Yeni bir hareketin ancak yeni bir kadro içinde gerçekleşebileceği noktasından hareket edilmiştir. Eski bir vücutta yeni bir hayat, Türk Devrimine yabancı bir görüştür.

Bir bakıma, Türk Devrimi ve onun dili olan Atatürkçülük geçmişin özlemlerini, hâl'in tutumunu ve geleceğin garantisini nefsinde toplamıştır. İnsanların Atatürk'e ve eserine bağlanmaları, O'ndan ümit ve güneş beklemelerinin kaynağı buradadır.

Ne var ki, devrimin tarih içinde bu kadar geniş bir mesafeyi kaplamasına karşılık, O'na muhalefet de mâzinin birikintileriyle kabarmıştır. Patronalardan, 31 Mart'lardan, Askerî Hoca'lara Nurcu'lara, Ticanî'lere ve Nakşibendî'lere kadar, çeşitli istek ve renklerle kabarıktır. Türkiye'de İleri-Geri savaşı bu bakımdan fevkalâde çetin olarak, bugün de devam edegelmektedir. Devrimciliğe aleyhtar olanların «27 senelik istibdattan» yana yakıla, her fırsatta söz etmeleri bu nedenledir.

Tarihin bir devresinde, Türkler mahkûm edilmişlerdi. Mahvolma ya da kurtulma savaşına giriştiler. Bunu, ıslâhatçıların akıllarına bile getirmedikleri yeni ve üçüncü bir kuvvet Türk halkı ya da milleti başardı. Şimdi soralım: Bu hareketi. Osmanlı İmparatorluğunun gerileme olayları zincirlerine eklemek, yıkılma devri safhalarından biri saymak doğru mudur? Sorunun cevabı: «Hakikî mürşit» olan ilmin ışığı altında, «hayır».

ATATÜRK : BİRLEŞTİRİCİ İNSAN

Gazi Mustafa Kemali «Osmanlı Paşası» olarak tanımlıyanlar var. Yanılıyorlar. Hiçbir Osmanlı Paşası, O'nun sentezci sezişine, halkçı zihniyetine ve devrimci niteliklerine sahip olamamıştır. O'nun ilk niteliği birleştirci, sentezci kudretidir.

Rauf Bey (Orbay) ve Ali Fuat Cebesoy'un, Atatürk'ün silâh arkadaşları ve sonra muhalifleri olarak, bu satırların yazarına, söyledikleri şu sözler ilginçtir: «Önemli yerlerdeydik.

Bizsiz belki bu hareketi başaramazdı. Ama O olmasaydı, biz birbirimize düşerdik. Tavaifi Mülûk olurdu.» Mareşal Çakmak'ın Çoban Ateşleri'ni hatırlıyor musunuz?

Atatürk'ün birleştirici kudreti özellikle şu alanlarda görünür :

1 **Dış tehlike karşısında :** Siyasal plândaki birleştiriciliktir bu... Ve Müdafaai Hukuk hareketi içinde gerçekleşir. Kendi yaratmadığı bir akım içinde, bu akıma uymak, dağınık, parça parça enerjilerin temsilcisi dernek ve kongrelerden bir Sivas Kongresi vücuda getirmek, bu teşekkülü bir Kurucu Meclis karakteri taşıyan T.B.M.M. haline getirmek. Zor, çetin iş... Atatürkçü ekip, bir akımı tersine döndürmeye boşuna çalışmamıştır, varacağı amaca yönelterek onu millî bir kuvvet yapmıştır.

2 **İç yapıda :** Türk toplumunu, Osmanlılık niteliklerinden ve dağılış tehlikelerinden kurtarma çabasıdır bu... Kürtlük, Lâzlık, Çerkeslik v.s. gibi ayrılıkların üstünde, Misâkı Millî'ci bir sentez içinde sadece bir araya, yanyana getirilmesini değil, kaynaştırılmasını ifade eder. Bu etnik birleştiricilik yanında sosyal birliğe varma çabasını da görürüz. Geri kalmış bir toplum içindeki sosyal, ekonomik, siyasal kümelenişleri, dağılışları, ikileşmeleri ülke plânı üzerinde kaynaştırmak isteği O'na her zaman hâkim olmuştur. «İmtiyazsız, sınıfsız...» bir toplum formülü bu isteğinin ifadesidir. Mezhepçi ayrılıkları da bunlara ekleyiniz.

Siyasal ayrılıklara gelince, iç çekişmelerden, «fırkacılıktan» bıkmış bir kitlenin derdiydi. İşte, Müdafaai Hukukçu birleşmenin iç yönü bu ayrılıkların üstüne çıkmak olmuştur. Yine bu birleştirme ameliyesinde «azınlıklar» problemine bir çözüm getirilmek istenmiştir. Atatürkçülüğün, toplumsal, etnik ve siyasal plânlardaki **kaynaştırıcı** yönü böylece ortaya çıkar. **Türk Milleti,** bu kaynaşma temeline dayanır.

3 **Tarihî oluş içinde**: Atatürkçüler, bu noktada, isteklerini, özlemlerini dile getiremiyen isimsiz kitlelerle karşılaşmışlardır. Büyük adamların hemen hepsi, kendilerinden önceki kuşaklara, içinde yaşadıkları mânevî ve fikrî çevrelere çok şey borçludurlar, tezinde isabet var. Tarihî bir determinizme saplanmamakla beraber tabiatın kanunları ve kuvvetleri karşısında büyük adamların rolü ve etkisi daima hesaba katılacak bir unsurdur. Atatürk ve Atatürkçüler, Türklerin istidatlarını tabiî ve tarihî bir gerçek olarak keşfetmişlerdir. Keşfetmek değil sadece, daha da önemli olanı bu istidadı **organize** etmişlerdir. Bu bakımdan, O'nun tarihimizdeki yeri ileri ile geri, eski ile yeni arasındadır. O Şark'la Garp (Batı-Doğu) arasındaki köprüdür. Yenilik, kesinlik kazanarak, ıslâhatçı komplekslerden arınmış olarak O'nun kanalından geçer. Bu geçişte de O'nun tarihî, tabiî faktörlerle insan akıl ve iradesini kaynaştırdığını görürüz.

GERÇEKÇİLİK

Atatürkçülüğün değişmez niteliği realizmidir. Devrimci ekibin lideri Atatürk en buhranlı dönemlerde bile, titiz bir ressam fırçasına sahiptir: «1919 Mayısının 19. gününde Samsun'a çıktım. Vaziyet ve manzarai umumiye...». Büyük Nutkun ilk satırları.

Sanki Jean Jacques Rousseau, Sosyal Mukavele'de konuşmaktadır: «İnsan hür doğmuştur, fakat her tarafta zincirlerle bağlıdır...»

Türkler de hür doğmuştu. Ama 1918 de pırangaya vurulmak isteniyordu.

Aynı şekilde, Atatürk, 1 Mart 1922 de, Mecliste Türkiyenin ekonomik yapısının gelişmemişliğini, «iktisadî sefâletini» saklamak lüzumunu duymamıştır. O, tarihi fonksiyonuna uygun olarak, yüzyılların çığlaşan ihmallerinden söz eder: «... Bu

noktada bilhassa zıraî mahsullerimizi, yabancı mahsullere karşı korumaya engel olmakla milletimizi bugünkü iktisadî sefalete mahkûm eden mülga kapitülâsyonların fecaatini hatırlamadan geçemem...»[1]. Ve devam eder: «... Efendiler! bize karşı yapılan rekabet hakikaten gayrimeşru, hakikaten çok kahir idi. Rakiplerimiz bu suretle gelişmeye müsait sanayiimizi de mahvettiler. Ziraatimizi rahnedar eylediler. İktisadî ve malî gelişmemizin ve ilerlememizin önüne geçtiler...»[2].

Teşhis gerçeğe dayandığı kadar, tedavi de öyledir: «Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır[3].» Bu sözlerin tarihi 1923 tür.

Atatürk'ün realizminde, iki özellik var: Birisi, kendini ve halkı aldatmama prensibi. Muzaffer bir Başkumandan, halkın gönlünde taht kurmuş bir kurtarıcı da olsanız, sefaleti güllük gülistanlık göstermeye çalışmayacaksınız. İkinci özelliğe gelince, bu sözler, siyasî plânda kazanılan zaferin ekonomik plânda kaybedileceğine dair yabancı görüşlerine verilmiş cevaptır

Zira, Lozan Konferansı müzakereleri sonuçlandıktan sonra İngiliz New Conventional gazetesinde çıkan bir yazıda şöyle deniyordu: «Gerçekten Türkiye, teorik bakımdan bağımsız bir hükûmet oldu. Lâkin bu ticaret ve san'atta kabiliyetsiz ve sermayeden yoksun olan ahaliyi bilenlerce malûmdur ki: Bu bağımsızlığın ömrü pek kısa olacak ve eski vaziyeti bir başkası üzerine alacaktır.»[4].

Atatürk bir filozof değildir. Bir aksiyon adamıdır. Hem de tarihin ve tarihimizin kaydettiği en ileri, en atılgan aksiyon adamlarından biri... Ama, O kendini harekete getiren doktrini ve zihniyeti pekâlâ bilmektedir. Ve bu yoldan, Türk hare-

---

1, 2, 3) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s. 219-220.
(4) Tarihten Sesler, No. 8-9, Ağustos 1943, s. 8.

ketini dünya akımlarına bağlamıştır. Tezi şudur: Dünyanın belli başlı milletlerini esirlikten kurtaran fikir akımları, çürümüş idare usullerini yıkmıştır. Bu millî hâkimiyet akımıdır. Doğurduğu ihtilâller Avusturya, Almanya, Rusya ve Çin İmparatorluklarını yıkmıştır.

Bu akıma Türk hareketi bağlanır: «İşte Efendiler! yeni Türkiye Devleti, cihana hâkim o büyük ve kaadir fikrin Türkiye'de tecellisidir.» [5].

Türk Devriminin dayandığı **kafa** da, temsil ettiği zihniyet de çağın kafası, Batılı zihniyet olmalıydı. Ve ancak bu zihniyet, modern ve refahlı, «mes'ut muvaffak, muzaffer» bir Türkiye'yi kurabilirdi. Atatürk, refah ve hürriyet unsurlarını, yeni bir devletin harcı saymıştır. Henüz Mudanya Konferansı sonuçlanmamıştı ki, O Mecliste gelecek hakkındaki idealini açıklamıştır: «Önümüze dikilen bütün engelleri birer birer yıkıp aştıktan sonra, bugün artık Misâkı Millî'nin çizdiği hudutlar dahilinde müreffeh ve hür yaşamak için ne lâzımsa hepsini istihsal edeceğiz» [6]. Neydi bu engeller?

İHTİLÂL AHLÂKI

Atatürkçü bir Adalet Bakanına göre, «İhtilâl, mazlûm insanlığı, efendiliğe, insanca yaşamak hakkına ulaştıran fikir akımları» idi.

Devrimci, Atatürkçü ekipin fikir bütünlüğüne ve beraberliğine uyan bu tanımlayış, ihtilâl ahlâkına, devrim «etik» ine verdiği önem bakımından bugün de canlıdır.

Türklere ihtilâl hakkı, meşru müdafaa hakkı veren ahlâk ilkelerini Devrim vesikalarında okuruz:

Mondrosçu zulümler, vaadlerin tutulmaması, adaletli barışa yanaşmamak, bir milletin tarihi ile alay etmek, millî na-

---

(5) Aynı eser s. 309.
(6) 10 Ekim 1922 tarihli gazetelere bakılmalıdır.

musu yaralamak, millî haysiyet ve izzeti nefse saldırmak, milletin kuvvetini küçümsemek, bu kuvveti bâtıl inançların baskısı altında tutmak, bu alanda suç ortaklığı teşebbüslerine girişmek, Kanunu Esasî'yi (Anayasayı) çiğnemek...

Şu halde?

Bir milletin namusu ve haysiyeti ile alay edenlere karşı yapılacak tek hareket, milletin, bütün varlığı ile (bütün mevcudiyeti milliyesi ile) karşı koymasıdır. O zaman ihtilâl bir **hak** olur. İhtilâl artık eski olanı, lüzumsuz olanı, ahlâksız olanı yıkacaktır. Bunu kendi ahlâkı, kendi «kafası» ve zihniyeti adına yapacaktır.

Atatürk 1920 de, T.B.M.M. nin kuruluşu anında da belirttiği gibi, ihtilâl yıktığı sistemin kanunları ile bağlı kalamazdı. Türk Devrimi 1293 (1876) Kanunu Esasî'sine göre yapılamazdı. Fakat, ihtilâlin bütün bir ahlâkı, bir zihniyeti vardı. Meşruluğunu ona dayamalıydı.

Ahlâksız bir ihtilâl olamazdı.

Hürriyet ve istiklâl'i şeref, namus ve haysiyet meselesi sayan O'dur.

ŞARK KAFASI İLE SAVAŞ

Türk Devriminin karşısında bulduğu asıl düşman, dışta değildi. İçerdeydi. Batı İşgal Kuvvetlerinin de destekledikleri Şark Kafası idi. Bu kafanın temsicileri olan çevreler toplum düzeninin durgunluğunda kararlı idiler, Batılı olmak, ahlâksızlıktı. Sarhoşluğun artmasıydı. Florya'da kadınların denize girmesiydi.

Türk muhafazakârlarını, Batı muhafazakârlarından ayıran fark çok açıktır. Bizdekiler, Türk toplumunu tartışılmaz, tabu halindeki alışkanlıkların baskısından kurtarmak istememişler-

dir. Ve bu gibi teşebbüsleri hiç de hoşgörürlükle karşılamamışlardır. Reform küfr'dü. Osmanlı toplumunu her türlü canlılık ve yenilik duygusunun ölü olduğu bir toplum haline getirmişlerdi. Yeni bir Türkiyenin de, Osmanlılığın devamı olarak, öyle olmasını istiyorlardı. İstiklâl Savaşı yıllarında iç isyanlar boyunca kaldırılan kazanlar hep bu ateşle kaynatılmıştır.

Türk mühafazakârları, tabiat dışı bir zihniyetin ve kuvvetlerin yeryüzünde icracıları saymışlardır kendilerini... Bu sıfatla toplum üzerinde vesayet kurmak istemişlerdir. İnsanlara, kaderlerini akıl ve iradelerinin aydınlığında çizmek hakkını tanımıyorlardı. Ahlâkın yükselişini, refahı ve iyiliği, hürriyetsiz bir iklimin şartlarına bağlıyorlardı. Toplumun mürşitleri ilim değildi, kendileriydi. Yeni kurulmuş bir devlette de insanların rolü bu olmalıydı. Askerî Hoca, T.B.M.M. nin Şeriata uymayan kanunlarına boyun eğmemeyi vaazediyordu [7].

Ama bu Ortaçağın nakilci, sürü kafasıydı. Skolâstikti. «Aristo devrinden beri bir arpa boyu ilerleyememiş» zihniyet işte buydu: Şark Kafası.

Bu çevre az gelişmiş bir yapının temsilcisidir. Cehaletin kuvvetidir. İnsanları tebaai şahânelik'ten vatandaşlığa, hürriyet içinde kalkınmaya götürmek istemiyen bir kuvvet... İnsanların uyuşuk ve sefil kalmalarında çıkar gören bir kuvvet.

Atatürkçüler, Batı Kafası'nın taşıyıcıları olarak, hep bu çevreyle savaşmışlardır. Ve savaşmaktadırlar.

---

(7) İslâmcılık Cereyanı adlı kitabımız s. 167, 285.

XIV

Medeniyet Güneşi

İKİ KERE SEKİZ

ATATÜRK, devrimciliğini şöyle anlatmıştır: Uysal bir halk kitlesi, Doğu (Asiyâî) geleneklerine bağlı kalmışsa, yanlış ve köstekleyici alışkanlıklar sonunda birtakım kuvvetlerin tekelci vesayeti altına sürüklenebiliyorsa... Bu kitle adına, millî iradeyi temsil eden aydınlar harekete geçerler. Kitleyi çağdaş bir düzene kavuşturmak için, geri düzenle, bâtıl itikatlarla, hurafelerle savaşırlar. Devrim yaparlar. Geri düzeni değiştirirler. Bunun için plebisite başvurulmaz.

Türk Devriminin başlangıç noktası bu olmuştur.

1934 te ileri sürdüğü bu tezi, Atatürk şöyle tamamlayacaktır: Aydınlar «yaptığımız ve yapacağımız kanunlarla inkılâplarımızı kökleştirecek ve muasır medeniyet seviyesine ulaştıracaklardır... Bugün iki kere sekiz onaltıdır. Bunu on kişi böyle dese ve yüz kişi de on diye israr etse yüz kişinin dediğini mi kabul edeceğiz?... Biz artık Garplıyız, eski dünyaya hâkim eski medeniyetimizle sadece övünerek değil, bütün zincirleri kırarak, son asır medeniyetinin gittiği yollardan yürüyerek, bu seviyenin de üstüne çıkacağız» [1].

Bu sözler, Tanzimat zihniyetinden, Meşrutiyetin Osmanlıcı islâhatçılığından mutlak surette ayrı, yepyeni ve radikal bir

---

(1) Bu konu ile ilgili olarak şu kitabımıza bk: Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, s. 111

devrimciliğin dayandığı anahattı gösterir. Niçin medeniyetçilik? Neye batılılaşmak? Bu soruların cevaplarını Atatürkün sözü edilen tezinden hareket edilerek vermek gerekir. Atatürk, devrim hareketinin mihverindedir.

SOSYAL DEVLET

Dikkat ediniz, Atatürk'ün savaş hedefi olarak ele aldığı «Geri» ya da «Şark Kafası» Türkiyenin sosyal ve ekonomik yapısındaki geri kalmışlığın ve gelişmemişliğin sonucudur. Hurafeler, «Asiyaî itikatlar»... hep uyuşuk, hareketsiz, sömürülmüş bir sosyal yapının tezahürleridir. Az gelişmişlik denilen bir hastalığın «ârazı» dır.

Türk Devriminin sırf askerî bir hareket olmayışı, toplum düzeninde köklü değişimlerin ve kaynaşma zaruretinin baskısı altında «sosyal» bir karaktere de sahip olmasından doğmuştur. 1961 Anayasasının, garip bir zihniyetle tenkit edilmiş olan «sosyal adalet» ve «sosyal devlet» unsurları, Türk ihtilâlinin temel prensiplerine ve 1920 ruhuna, Müdafaai Hukuk ruhuna, hiçbir suretle aykırı değildirler.

Şu halde, Atatürkçülük, esası bakımından, sadece **siyasal**, sadece **askerî** bir akım değildir. Türk Devrimi **biçimsel** bir hareket değildir.

Devrimin bu hüviyetini medeniyetçiliğinde açıkça görürüz. Bizzat Atatürk hemen her sözünde medeniyet terimini ileri bir Türkiye idealine bağlamıştır: «Yurdun birliğini, hürriyetini ve bağımsızlığını sağlayan milletimizi Cumhuriyet idaresine kavuşturan inkılâbımız; iktisadî refah ve saadetimizi, medeniyet dünyasında lâyık olduğumuz mevkii de sağlayacaktır» [2].

Görülüyor ki, Atatürkçülük, Cumhuriyet rejimini «ekonomik refah ve saadeti» sağlayacak bir vasıta olarak kabul etmiştir. Türk Devriminin **sosyal** karakterini belirtmek, O'nun gerçek hüviyetini gösterir ve bu gibi terimlerin belli bir çevre-

nin tekelinde bulunmadığını, bir kere daha, ortaya çıkarır. «Benim için bir taraflık vardır; bir tarafım. O da Cumhuriyet taraftarlığı fikrî, içtimaî inkılâp taraftarlığı...» diyen Atatürk, lideri ve kurucusu bulunduğu siyasî teşekkülün de bu esaslardan uzaklaşmamasını her halde istemiştir [3].

MEDENİYET GÜNEŞİ

Atatürk'ün bütün söylev ve demeçlerini karıştırınız, en fazla kullandığı terimlerden birinin belki de birincisinin «medeniyet» olduğunu görürsünüz. Türk Devriminin sözlüğünde, «medeniyet» kelimesi baş yeri işgal eder. Medeniyet, Türk toplumunun sosyal ve demokratik karakterini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Türk halkının hürriyetçi bir düzen içinde kalkınmasını, bugünün açısından bakarak söyliyelim, gelişmemiş geri kalmış bir ülke olmaktan kurtulması anlamına gelir.

Medenîlik tezini, Atatürk, hayatı boyunca, her fırsatta yeni unsurlar ekleyerek, adım adım, yıkıcı ve yapıcı bir devrim prensibi haline getirmiştir. O'nu dinleyiniz:

«Medeniyet yolu insanlık yoludur... Medeniyetin icaplarını yerine getirmek insan olmanın şartıdır... En doğru, en hakikî tarikat medeniyet tarikatıdır... Medeniyet yolu, şüphesiz, uzun ve yorucudur... Medeniyetin karşısına Ortaçağ kafası ile çıkılmaz... Medeniyet karşısında direnilemez. O kendisine uymayanları, kendisine lâkayt olanları mahveder, yakar...»

Bu genel prensiplerden devrim kuralları çıkaran da O'dur yine:

«Her noktai nazardan medenî olmalıyız. Acılarımızın sebebi dünya gidişine yabancı kalışımızdır. Fikrimiz, zihniyetimiz bakımından, tepeden tırnağa kadar medenî olmalıyız... Milleti en kısa yoldan medeniyetin nimetlerine kavuşturmaya çalışa-

---

(2, 3) Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri (1341), s. 69, 73

cağız... Buna mecburuz... İnkılâbımızın ana prensibi «umdei asliyesi» budur... Biz cihan ailesi içinde medeniyiz... Medeniyetten kuvvet alıyoruz, başka bir şey tanımayız... Medeniyet güneşinin harareti bizi yakmıştır, meyvaları bereketle fışkıracaktır...»

Ve bir Dumlupınar Zaferi yıldönümünde, Zafer Tepe'den bütün dünyaya şu gerçeği ilân etmiştir:

«... Medeniyet Cumhuriyeti yükseltecektir... Türk İnkılâbı medeniyet dünyasında lâyık olduğumuz mevkii temin edecektir.»

Her şey, her çeşit ilerleme ve kalkınma medenî olmaya bağlıydı. Medeniyet, sosyal ve ekonomik plânda çok geniş bir anlam ifade etmiştir. Medeniyet bir temeldi. Medenî olmadan, siyasî alanda kurulacak sistemler köksüz kalırdı. Atatürk'ün bu tezini örneklendirmek daima kabildir. Örneğin, Atatürk çok partili rejime geçişi, C.H.P. den başka partilerin kurulmasını bile, medenîlik tezine bağlamıştır. Şöyle ki: Belli ve hiç şüphesiz yorucu ve uzun olan bir yolun yolcuları başından sonuna değin aynı kanıda olmıyabilirler. Düşünceler ve tedbirler arasında fark olacaktır. Fakat genel bir hedef vardır ve hiçbir zaman gözler bu hedeften ayrılmamalıdır. Henüz düşüncelerimizi şekillendirecek kadar yol yürümedik. Görüşler kesinlik kazanmalıdır. «Ondan evvel tefrika fikri alelâde fırkacılıktır ki, memleket ve milletin huzur ve emniyet şartları henüz böyle bir tefrikaya yol açmaya müsait değildir, efendiler..»[4] Şu halde ana dâvâ medenî bir düzeye varmaktır. Ama hangi medeniyet? Tabiî Batı medeniyeti.

NİÇİN BATI?

Atatürkçülük Batı medeniyetini çeşitli nedenlerle benimsemiştir.

---

(4) Aynı eser, s. 93.

1 Hiçbir medeniyet, tek bir dinin, br milletin eseri değildir. Medeniyet, milletlerarası bir çabanın mahsulüdür. Bir ülkenin sınırlarını taşar, bir çevrenin ortak malı olur. Türk Devrimi sözlüğünde Batı medeniyeti çeşitli terimlerle ifade edilmiştir: «Muasır medeniyet», «Garplılık», «medenî milletler ailesi», «müşterek medeniyet» gibi...

2 Batı medeniyeti hâkim medeniyettir. Tek medeniyettir. Onunla yarışacak, ondan daha kuvvetli, ona karşı koyacak, ona eş bir başka uygarlık yoktur. En kuvvetli olduğuna ve önüne geçilemiyeceğine göre ona katılmak hayatî bir zorunluluktur. Bir var oluş, bir kalkınma dâvâsıdır. Doğu'dan Batı'ya yöneliş tarihî bir kanundur.

3 Şu halde, Türk Devriminin **kesin kararı:** Batı ailesi arasına girilecektir. Başka bir seçim imkânı yoktur. Devrimciler, turistlere hediyelik eşya satan bir mağazadan hâtıralık alır gibi, medeniyet beğenmemişlerdir. Bundan başkası yoktur ki... Karar, Tanzimatçı ve Meşrutiyetçi tereddütlerden arınmıştır, kesindir: Batılı olacağız.

4 Devrimci karar kesin olmakla beraber, Batı hayranlığı gibi fantazi ve hissî bir beğenişin de mahsulü değildir. Mesele, XX. Yüzyıl gibi bir teknik çağda, Türk insanını da Batılı insan ve vatandaş gibi, haysiyetini ve şerefini, hürriyet düzeni içinde geliştirme imkânı veren bir düzene ulaştırmaktır. Batılı insanın son yüzyılların istihsal ve organizasyon metodlarındaki devrimler sonucu elde ettiği imkânlara, Türklerin de kavuşması isteğidir.

5 Türkler Batı medeniyeti ailesi içine girebilirler, çünkü eski, İslâm öncesine uzanan bir medenîliğe sahiptirler. Medeniyet Türklere yabancı değildir. Aksine, Türkler, «ortak uygarlığa» kendi yardımlarını getireceklerdir.

6 Muhafazakâr düşüncenin tamamiyle karşısında bir fikirle, Türkler Batı uygarlığı içinde, benliklerini kaybetmiyeceklerdir. Bu karşılaşmadan «Unutulmuş eski ve medenî hasletleriyle» mes'ut bir sentez, tarihî ve tabiî bir kanun olarak, gerçekleşecektir.

Sonuç: Batı medeniyetine giriş bir yaşama dâvâsıdır.

BATI'YA RAĞMEN BATILILIK

Devrimciler, bu gerekçe ile hâkim Batı medeniyeti câmiası içine katılma çabasına girişmişlerdir. Romantik bir Batı hayranlığı giriş hamlesinin dinamiği olmamıştır. Ve Batı'ya rağmen, Batı umumî efkârının ve ordularının saldırılarına rağmen, Batılılarla savaşarak, bir medenî hamle gücüyle, Batılılaşma yoluna girmişlerdir. Lloyd George'ların, Clémenceau'ların şaşkınlıkları arasından ve onların plânlarını altüst ederek...

Türk Devrimi, bu bakımdan, bir hukuk düzeninden elde edilecek bütün kuvvete dayanmak istemiştir. Kanun koyucunun topluma tesirinden âzâmî derecede faydalanmak yönüne gitmiştir.

Atatürk, devrimci lider sıfatı ile, bu tezi Ankara Hukuk Mektebini açış söylevinde (5 Kasım 1925), daha da olgunlaştırarak ilân etmiştir: «Cumhuriyet Türkiyesinde, eski hukuk yerine, yeni hayat kaidelerinin ve yeni hayatın kaim olmuş bulunması bugün gayrı kabili tereddüt bir emrivâkidir. Büsbütün yeni kanunlar vücude getirerek, eski hukuk esaslarını temelinden yıkmak teşebbüsündeyiz.»

Devrimci hukuk düzeninde bu tezin gerçekleştiği çeşitli kanunların gerekçelerinde görülür. Şapka Kanunu gerekçesinde «medenî milletler ailesi içine girmeye azmetmiş» Türkiyeden söz edilir. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapanması Kanununun gerekçesinde: «... Muntazam ve müstakar, yeni ve asrî bir devlet esaslarını vazeden» Türkiye söz konusudur.

YIKILACAK OLANLAR

Kalkındırılacak, medenî bir düzeye kavuşturulacak bir toplum, harabelerle kurulamazdı. Yeni bir düzen kurmak, geri bir düzeni yıkmak demekti. Devrimin gerçekleşme şartları, bağımsız,millî, demokratik ve sosyal bir devlet kadrosu içinde, bu idealle bağdaşamıyan zihniyeti ve müesseseleri yıkmakla, bunları destekleyen veya bunları ayakta tutan, sosyal ve siyasal hayatta tesir sağlamalarını isteyen kuvvetleri ortadan kaldırmakla mümkündür.

1 Devrimin ana fikrini kabul etmeyenlerle savaşılacaktır. Bu zarurî gidişi baltalamak isteyenlere karşı korkmadan, cesaretle karşı koymak gerekir.

2 Millî hayatla bağdaşamayan müesseseler ki, tamamen lüzumsuzdurlar, kaldırılacaktır.

3 Devrim safhalarını durdurmak ve engellemek isteyen bütün engeller yerle bir (târumar) edilecektir.

Türk Devrimini baltalamak isteyen Şark Kafası, irtica (gerilik) kafasının doğurduğu hurafeler ve bâtıl itikatlar bu kategorilerin hepsine girer. Bunlar mâzinin mütereddit ve çürümüş zihniyetidir. Atatürk, 1924 te, bu zihniyetin öldüğünü, Kayseri gezisi sırasında ilân etmiştir. Önemli olan mesele, gelişmemiş bir memleket içinde, sosyal ve ekonomik yapının tabiî sonucu olarak, geriliğin baskısını yıkmaktır. Az gelişmişlik şartlarını tahrik ederek, iptidaî duyguları okşayarak sosyal ve siyasal hayat içinde geriletici rol oynayan, kitlenin cehaletinden ve uyuşukluğundan çıkarlanan kuvvetlerin etkilerini ortadan kaldırmaktır.

YAŞAMA PRENSİBİ

Türk Devrimi, bir yaşama prensibi olunca, ona karşıt kuvvetlerin etkilerini sıfıra indirmek de hayatî bir zaruret sayılacaktır.

Atatürk'ün siyasî iktidarını ve kuvvetini, diktatörlük olarak değil, geri müesseseleri yıkma ve medenî bir düzeye çıkma vasıtası olarak kabul etmek gerekir. O, medenî değerleri ortadan kaldırma çabasının âleti olmamıştır. Atatürkçülük medenî bir düzeyde, XX. Yüzyılın şartları içinde kurulacak demokratik bir sisteme ulaşmayı gaye edinmiş bir akımdır. Ama O, herşeyden önce, Ortaçağ kalıntısı kuvvetlerin medenî bir toplumu daima baltalayacaklarına olan inançtan hareket etmiştir. Bu kalıntılarla, onların siyasal hayatta birer kuvvet olmalarıyla kurulabilecek bir rejimin ne derece demokratik olabileceğini araştırmak, demokrasi ile ilgisi bile olamıyacağını belirtmek de, bugün bize düşen görevdir.

Türk halkını, millî enerjisiyle, ilk defa kitle olarak devlet hayatına iştirâk ettirme akımı olan Atatürkçülüğün yaptığı devrim hareketleriyle halka karşıt olduğu ileri sürülmüştür.

Hayır. Ortaçağ kalıntısı feodal zümreler halk üzerinde vesayet kurarlar ve bu durumlarını tabiat üstü kaynaklara dayanarak meşrulaştırma yoluna girerlerse... Bu tez karşısına Türk Devrimcisi olarak çıkmak ve bu zihniyetle savaşmak en azından bir vatandaşlık ve insanlık görevidir. Kaldı ki tarih hangi tarafın haklı olduğunu ispat etmiştir.

Büyük Aristo Devlet'i tanımlarken der ki: «İnsanlar devleti sadece bir arada yaşamak için değil, aynı zamanda mes'ut yaşamak için kurmuşlardır.» İstiklâl Savaşı da, Misakı Millî sınırları içinde Türkleri sefil ve zavallı olarak, geri kuvvetlerin istedikleri uyuşuk bir hayat içinde yaşatmak için yapılmamıştır. Türkiye, **mes'ut, muvaffak, muzaffer ve müreffeh»** bir devletin adı olmalıdır. Bir cehalet ve hurafeler ülkesi değil.

Büyük Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutkunda söylemediği, eliyle çizdiği şu satırları unutmayınız:

«Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden (Türk Milletinden) **ve bütün medenî beşeriyetten dileğim şudur: Beni hatırlayınız.»**

O'nun büyüklüğü, realizmi ve devrimciliği bu dileğinin gerçekleştiğini ifade ediyor.

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya idaresinde Siyaset İlmi Serisi'nin yayınlanmış ve yayınlanacak kitapları :

BİRİNCİ SERİ

1 — **Hürriyetin İlânı** (İstanbul 1959) (Yayınlanmıştır)
2 — Garpçılık Cereyanı
3 — **İslâmcılık Cereyanı** (İstanbul 1962) (Yayınlanmıştır)
4 — Türkçülük Cereyanı
5 — Meslekî İçtimaî Cereyanı
6 — Sosyalizm Cereyanı
7 — Jön Türkler

İKİNCİ SERİ

8 — **Türkiyenin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri** (İstanbul 1960) (Yayınlanmıştır)
9 — Siyaset İlmine Giriş
10 — Siyaset İlmi Denemeleri (Makaleler)
11 — Türk Devrim Tarihinin Anahatları (1. Cilt)
12 — Türk Devrim Tarihinin Anahatları (2. Cilt)
13 — Türkiyenin Siyasî Hayatı
14 — **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük** (İstanbul 1964) (Yayınlanmıştır)

ÜÇÜNCÜ SERİ

Bu seride, yerli ve yabancı yazarların Siyaset İlmiyle ilgili eserleri yayınlanacaktır.

Not : Kitaplar sıra numarasına göre yayınlanmıyacaktır. Hazır olanlar daha önce baskıya verilecektir.

Fiatı: 10 Lira